

Αρχαία Ελληνικά Φιλοσοφικός Λόγος

Πλάτωνος «Πρωταγόρας» και «Πολιτεία»

- ✓ Ερωτήσεις εισαγωγής
 - ✓ Κείμενο-Μεταφράσεις
 - ✓ Ερμηνευτικά σχόλια
 - ✓ Ερωτήσεις από πανελλήνιες εξετάσεις
 - ✓ Ερωτήσεις του ΚΕΕ
- με βάση την ύλη του σχολικού εγχειριδίου

Γ' Λυκείου – Θεωρητική Κατεύθυνση
Επιμέλεια ύλης : Πετρά Χριστίνα

ΠΛΑΤΩΝ.....	3
ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ - Ο ΣΩΚΡΑΤΗΣ.....	3
Α. Η διάρθρωση του διαλόγου και τα πρόσωπα	11
ΠΛΑΤΩΝΟΣ – ΠΡΩΤΑΓΟΡΑΣ.....	18
Ενότητα 1η _____ Αρχή διαλόγου.....	19
Ενότητα 2η -μύθος.....	24
Ενότητα 3η – μύθος.....	28
Ενότητα 4η – μύθος.....	33
Ενότητα 5η - Επεξηγήσεις μύθου.....	40
Ενότητα 6η - Επεξηγήσεις μύθου	44
Ενότητα 7η - διάλεξη.....	47
ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ - ΠΟΛΙΤΕΙΑ.....	56
ΠΛΑΤΩΝ – ΠΟΛΙΤΕΙΑ (ή ΠΕΡΙ ΔΙΚΑΙΟΥ).....	65
Ενότητα 11η.....	65
Ενότητα 12η.....	70
Ενότητα 13η.....	74

ΠΛΑΤΩΝ

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ - Ο ΣΩΚΡΑΤΗΣ

Οι φιλοσοφικές ιδέες του Σωκράτη. Διαλεκτική, μαιευτική, ειρωνεία. Η αναζήτηση των ορισμών, η επαγωγική μέθοδος και η ηθική

- 1. Ποια στοιχεία της θεωρίας και της μεθόδου του Σωκράτη έδωσαν αφορμή να γίνει αντιπαθητικός σε πολλούς συμπολίτες του και να κατηγορηθεί ως άθεος;**

Όπως φαίνεται και από ένα απόσπασμα από την Απολογία του Σωκράτη και από την περίφημη φράση του «Ἐν οἶδα ὅτι οὐδὲν οἶδα», ο ίδιος δε θεωρούσε τον εαυτό του σοφό. Όταν λοιπόν το μαντείο των Δελφών υπέδειξε στον φίλο του Χαιρεφώντα τον Σωκράτη ως το σοφότερο όλων, ο ίδιος αποφάσισε να το ψάξει. Για το λόγο αυτό πλησίαζε κάποιους από αυτούς που θεωρούνταν τότε σοφοί, αλλά διαπίστωνε μέσα από τις ερωτήσεις τους ότι τελικά δεν ήταν και τόσο σοφοί· προσπαθούσε μάλιστα να τους δείξει ότι δεν ήταν και τόσο σοφοί όσο νόμιζαν κι αυτή του η στάση ήταν που ενέπνευσε αντιφατικά αισθήματα και μίσση ακόμη εναντίον του. Ένας άνθρωπος που βάζει σκοπό της ζωής του να αποδείξει την άγνοια όσων σπουδαιών περνιούνται για σοφοί σίγουρα θα

κινήσει το μίσος των θιγόμενων και των οπαδών τους. Ένας τέτοιος άνθρωπος είναι απειλή. Τι να πει κανείς γι' αυτόν που η ειρωνεία του έχει στόχο του ακόμα και τον χρησμό του Απόλλωνα, γι' αυτόν που ισχυριζόμενος πως δεν αξίζει τον τίτλο του σοφώτατου, αμφισβητεί τη θεϊκή εκτίμηση και προσπαθεί αν την "ελέγξει"; Δεν είναι αυτός ο άνθρωπος άθεος, όπως ισχυρίστηκαν οι κατήγοροί του;

2. Πώς χρησιμοποίησε ο Σωκράτης την ειρωνεία; Σε τι διαφέρει η αμφισβήτηση του Σωκράτη από αυτή των σοφιστών;

Ο Σωκράτης δεν ήταν άθεος, ήταν όμως είρωνας κι έκανε την ειρωνεία όπλο της σκέψης, όπλο της αναζήτησης της φιλοσοφικής έρευνας. Ίσως στην αμφισβήτηση να έμοιαζε με τους σοφιστές. Κι αυτοί αρνούσαν να δεχτούν ως δεδομένες τις παραδεδεγμένες αλήθειες. Αλλά η αμφισβήτησή τους κατέληγε στην άρνηση: αφού δεν μπορεί κανείς να ανακαλύψει την αλήθεια, αλήθεια δεν υπάρχει, κι αν υπάρχει δεν έχει καμία σημασία δεν έχει, διότι δε μας επηρεάζει. Απέναντι στην αμφισβήτηση αυτή ο Σωκράτης αντιπαραθέτει μια θετική αμφισβήτηση (των σοφιστών είναι αρνητική η αμφισβήτηση, αφού αμφισβητούν την αλήθεια, αλλά καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι δεν υπάρχει, την αρνούνται): αμφισβητώντας τις παραδοσιακές αξίες και τις παραδοσιακές αρχές, αναζητά τη βαθύτερη αλήθεια των πραγμάτων. Πολύ περισσότερο, αναζητά την πρώτη αλήθεια, την αναλλοίωτη, που δεν επηρεάζεται από τις συνθήκες, που δεν εξαρτάται από τον άνθρωπο.

3. Να εξηγήσετε με λίγα λόγια τη διαλεκτική μέθοδο του Σωκράτη.

Δύο ήταν τα όπλα του Σωκράτη, η διαλεκτική και η μαιευτική. Η διαλεκτική είναι το μέσο για τον έλεγχο και την εξαγωγή συμπερασμάτων, που κατ'αρχήν σημαίνει διάλογος. Δεν πρόκειται βέβαια για οποιαδήποτε συζήτηση. Η σωκρατική διαλεκτική είναι η σταδιακή, βήμα-βήμα, αναίρεση των θέσεων του συνομιλητή και, στη συνέχεια, η επίσης σταδιακή προσπάθεια να εξαχθεί ένα νέο συμπέρασμα, μια νέα προσέγγιση της αλήθειας. Στους πλατωνικούς διαλόγους, ο συνομιλητής του Σωκράτη εκθέτει κατ'αρχήν μια άποψη για το θέμα που πρόκειται να συζητηθεί, την οποία ο ίδιος θεωρεί ολοκληρωμένη και θεμελιωμένη. Με ερωτήσεις που φαντάζουν σχεδόν απλοϊκές, ο Σωκράτης εξαναγκάζει τον συνομιλητή του να φτάσει στην ακραία συνέπεια των θέσεων που υποστήριξε κι εκεί αποδεικνύεται η σαθρότητα των λογικών επιχειρημάτων που αυτός χρησιμοποίησε. Από αυτό το σημείο αρχίζει μια νέα συζήτηση, όπου και πάλι καθοδηγώντας με ερωτήματα του συνομιλητή του ο Σωκράτης τον οδηγεί στη γενική αλήθεια, στην αλήθεια δηλαδή που υπάρχει ανεξαρτήτως των περιστάσεων και των συνθηκών, στην πρώτη αλήθεια των πραγμάτων.

4. Να εξηγήσετε με λίγα λόγια τη μαιευτική του Σωκράτη.

Είναι χαρακτηριστικό πως ο Σωκράτης, στους πλατωνικούς διαλόγους, δεν αποφαίνεται ο ίδιος εκ των προτέρων, δεν παραθέτει ο ίδιος εξαρχής κάποια θεωρία ή άποψη. Αντίθετα, όλη η διανοητική προσπάθεια της συζήτησης στρέφεται στο να εξαχθεί η σωκρατική άποψη από τον αντίπαλο. Πρόκειται για αυτό που ο ίδιος ο Σωκράτης ονόμαζε μαιευτική. Μαιευτική βεβαίως είναι η δουλειά της μαίας, της μαμής που συμπαραστέκεται και βοηθάει την ετοιμόγεννη γυναίκα στον τοκετό.

Παίρνοντας ως παράδειγμα τη δουλειά της μητέρας του, που ήταν μαία, ο Σωκράτης ισχυριζόταν πως καμία φιλοσοφική θεωρία δεν "γέννησε" ο ίδιος, αλλά πως, σαν μαία, βοηθάει τον συνομιλητή του να "γεννήσει" από μέσα του την αλήθεια. Τι σημαίνει όμως αυτό; Σημαίνει πως για τον Σωκράτη ο άνθρωπος γνωρίζει την αλήθεια, την Ιδέα, και πως η προσπάθεια της φιλοσοφικής σκέψης έγκειται στο να βοηθήσει τον άνθρωπο να την ξαναθυμηθεί, να την επαναφέρει στη μνήμη του.

5. Σε ποια θέματα επικέντρωσε το ενδιαφέρον του ο Σωκράτης και σε τι διαφέρει η προσέγγισή του στα θέματα αυτά από την προσέγγιση των προγενεστέρων φιλοσόφων και ιδίως των σοφιστών;

Ο Σωκράτης επικέντρωσε το ενδιαφέρον του στον ίδιο τον άνθρωπο και στην κοινωνία του. Έχει μάλιστα λεχθεί ότι «κατέβασε τη φιλοσοφία από τα άστρα στη γη», με την έννοια ότι, χάρη στη δική του προσωπικότητα, οι φιλόσοφοι έπαψαν να ασχολούνται τόσο με τα φυσικά φαινόμενα. Ο Αριστοτέλης μάλιστα, στο έργο του Περί ζώων μορίων, έγραψε πως «με τον Σωκράτη έληξε η περίοδος αναζήτησης των φυσικών πραγμάτων και οι φιλοσοφούντες ασχολήθηκαν με την αρετή που είναι χρήσιμη και την πολιτική-με την ηθική και πολιτική φιλοσοφία». Η αλήθεια είναι πως με τα πολιτικά προβλήματα ασχολήθηκαν και οι προγενέστεροι φιλόσοφοι, ενώ ζητήματα ηθικής απασχόλησαν και τον Δημόκριτο και πολλούς σοφιστές. Ο Σωκράτης όμως είναι αυτός που έστρεψε τον φιλοσοφικό στοχασμό κατ' αποκλειστικότητα σε τέτοια θέματα. Ο λόγος που τα σωκρατικά ενδιαφέροντα σημάδεψαν κατά ανεξίτηλο τρόπο την ιστορία της φιλοσοφίας πρέπει να αναζητηθεί στο σωκρατικό τρόπο σκέψης, στο γεγονός δηλαδή πως ο Σωκράτης δεν ενδιαφερόταν απλώς για τον ορθό τρόπο ζωής και δράσης είτε στο προσωπικό είτε στο κοινωνικό επίπεδο. Αντίθετα από τους σοφιστές, που το ενδιαφέρον τους ήταν καθαρά χρησιμοθηρικό, ο Σωκράτης αναζήτησε ένα σταθερό έδαφος πάνω στο οποίο να καθοριστεί αυστηρά και αμετάκλητα κάθε έννοια καλού, αρετής και σοφίας. Όπως οι πρώτοι φιλόσοφοι αναζητούσαν την πρώτη αρχή της δημιουργίας, ο Σωκράτης αναζήτησε την αρχή κάθε ηθικής έννοιας, που δεν επηρεάζεται από ιστορικές και κοινωνικές συνθήκες ούτε από τη δυνατότητα αντίληψης του κάθε ανθρώπου. Αναζήτησε δηλαδή το απόλυτο απορρίπτοντας το σχετικό, την ουσία της ηθικής κι όχι τα ηθικά φαινόμενα.

6. Ο Αριστοτέλης υποστήριζε ότι με τον Σωκράτη οι φιλοσοφούντες παύουν να ασχολούνται με τη φύση και κλίνουν προς την πολιτική και την ηθική φιλοσοφία. Επαληθεύεται η κρίση αυτή από την ιστορία της φιλοσοφίας;

Ο Αριστοτέλης μάλιστα, στο έργο του Περί ζώων μορίων, έγραψε πως «με τον Σωκράτη έληξε η περίοδος αναζήτησης των φυσικών πραγμάτων και οι φιλοσοφούντες ασχολήθηκαν με την αρετή που είναι χρήσιμη και την πολιτική-με την ηθική και πολιτική φιλοσοφία». Η αλήθεια είναι πως με τα πολιτικά προβλήματα ασχολήθηκαν και οι προγενέστεροι φιλόσοφοι, ενώ ζητήματα ηθικής απασχόλησαν και τον Δημόκριτο και πολλούς σοφιστές. Ο Σωκράτης όμως είναι αυτός που έστρεψε τον φιλοσοφικό στοχασμό κατ' αποκλειστικότητα σε τέτοια θέματα. Ο λόγος που τα σωκρατικά ενδιαφέροντα σημάδεψαν κατά ανεξίτηλο τρόπο την ιστορία της φιλοσοφίας πρέπει να αναζητηθεί στο σωκρατικό τρόπο σκέψης, στο γεγονός δηλαδή πως ο Σωκράτης δεν ενδιαφερόταν απλώς για τον ορθό τρόπο ζωής και δράσης είτε στο προσωπικό είτε στο κοινωνικό επίπεδο. Αντίθετα από τους σοφιστές, που το ενδιαφέρον τους ήταν καθαρά χρησιμοθηρικό, ο Σωκράτης αναζήτησε ένα

σταθερό έδαφος πάνω στο οποίο να καθοριστεί αυστηρά και αμετάκλητα κάθε έννοια καλού, αρετής και σοφίας. Όπως οι πρώτοι φιλόσοφοι αναζητούσαν την πρώτη αρχή της δημιουργίας, ο Σωκράτης αναζήτησε την αρχή κάθε ηθικής έννοιας, που δεν επηρεάζεται από ιστορικές και κοινωνικές συνθήκες ούτε από τη δυνατότητα αντίληψης του κάθε ανθρώπου. Αναζήτησε δηλαδή το απόλυτο απορρίπτοντας το σχετικό, την ουσία της ηθικής κι όχι τα ηθικά φαινόμενα.

7. Η συμβολή του Σωκράτη στη λογική είναι, σύμφωνα με τον Αριστοτέλη, η επεξεργασία της επαγωγικής μεθόδου με σκοπό την εξαγωγή καθολικών ορισμών. Να εξηγήσετε με λίγα λόγια τη μέθοδο αυτή του Σωκράτη.

Όπως λέει ο Αριστοτέλης στα *Μετά τα Φυσικά* του, ο δρόμος που λογικά ακολούθησε ο Σωκράτης για να αναζητήσει ακριβώς την απόλυτη ουσία των ηθικών εννοιών, ήταν η επαγωγική μέθοδος (οι έπακτικοί λόγοι), με σκοπό την εξαγωγή καθολικών ορισμών (το όριζεσθαι καθόλου). Ξεκινώντας δηλαδή από τα παραδείγματα, συνήθως παρμένα από την καθημερινή ζωή και εμπειρία, προσπαθούσε να οδηγήσει τη σκέψη του συνομιλητή του στην εξαγωγή καθολικών συμπερασμάτων, που να ξεπερνούν την εμπειρία και να φθάνουν σε μια απόλυτη γνώση του θέματος. Και η διαδικασία αυτή είχε επιτυχία όταν προέκυπτε τελικά ένας απόλυτος ορισμός, δηλαδή μια απόλυτη γνώση, για την αλήθεια του καλού και του κακού, της αδικίας και του δικαίου, της ομορφιάς και της ασχήμιας, της σωφροσύνης και της άνοιας, του θάρρους και της δειλίας, της ορθής διακυβέρνησης και της δεσποτείας. Έτσι ο άνθρωπος που ισχυριζόταν πως το μόνο πράγμα που γνωρίζει ήταν η ίδια του η άγνοια, σημάδεψε οριστικά την πορεία της φιλοσοφίας υποδεικνύοντας πως η λογική σκέψη κι όχι οι αισθήσεις είναι ο μοναδικός οδηγός προς την αλήθεια, προς το καθολικό και το αιώνιο.

Η δίκη και ο θάνατος του Σωκράτη

8. Τι περιελάμβανε το κατηγορητήριο εναντίον του Σωκράτη;

Η κατηγορία εναντίον του Σωκράτη ήταν ότι ο Σωκράτης δεν πίστευε στους θεούς της πόλης, αλλά εισήγαγε καινά (καινούργια) δαιμόνια· επίσης ότι αδικεί και διαφθείρει τους νέους. Η μήνυση κατά του Σωκράτη έγινε από τον Μέλητο, έναν ποιητή του οποίου μοναδική δόξα αποτελεί το γεγονός ότι υπήρξε κατήγορος του φιλοσόφου. Κατήγοροι ήταν επίσης ο Άνυτος και ο Λύκων. Ο πρώτος ήταν πλούσιος βυρσοδέψης και γνωστός πολιτικός, που είχε εκλεγεί και στρατηγός το 409 και είχε εξοριστεί από τους Τριάκοντα Τυράννους. Ο δεύτερος ήταν ρήτορας.

9. Γιατί η κατηγορία για αθεΐα (γενικά, όχι μόνο εναντίον του Σωκράτη) δεν μπορούσε να στοιχειοθετηθεί πραγματικά στην Αθήνα;

Οι κατήγοροι του Σωκράτη προφανώς δεν πίστευαν πραγματικά πως ο Σωκράτης δεν πίστευε στους θεούς, ούτε πως το περίφημο δαιμόνιο, η θεότητα που, όπως έλεγε ο Σωκράτης, κατοικούσε μέσα του τον συμβούλευε. Η αρχαία ελληνική θρησκεία δεν είχε ούτε ιερό βιβλίο ούτε δόγμα (άρα ούτε και αιρέσεις) ούτε ιερατείο με ειδική αποστολή τη μεσολάβηση μεταξύ θεών και ανθρώπων. Ιερείς και ιέρειες εκλέγονταν κατά κανόνα απλοί πολίτες, όπως και στα άλλα αξιώματα

(με εξαίρεση ίσως συγκεκριμένες λατρείες, όπως τα Ελευσίνια μυστήρια). Άρα, ήταν αδύνατον να κατηγορηθεί κάποιος για αθεΐα, εφόσον μάλιστα συμμετείχε στις μεγάλες κοινές θρησκευτικές τελετές και δεν τις αμφισβητούσε. Η συνηθισμένη κατηγορία που επέρριπταν σε κάποιους διανοούμενους ήταν η ασέβεια, δηλαδή ακριβώς η μη συμμετοχή ή, χειρότερα, η υπονόμηση των αξιών των τελετών αυτών. Δίκες για τέτοιες κατηγορίες είχαν υποστεί, μάλλον, ο Αναξαγόρας κι ο Πρωταγόρας, αλλά και ο Αισχύλος, ο τραγικός ποιητής. Όπως σε αυτές τις περιπτώσεις, έτσι και στην περίπτωση του Σωκράτη η θρησκεία αποτέλεσε το πρόσχημα πίσω από το οποίο κρύβονταν οι πολιτικοί λόγοι της δίωξης.

10. Πού στήριξαν οι μνηστής του Σωκράτη την κατηγορία για «διαφθορά» των νέων;

Η κατηγορία για διαφθορά των νέων είχε μεγαλύτερη σχέση με την πραγματική αιτία δίωξης του Σωκράτη. Ο φιλόσοφος ασφαλώς και δε διέφθειρε τους νέους που τον ακολουθούσαν. Όμως, όπως λέει και ο ίδιος στην *Απολογία* του, κατά Πλάτωνα, τα νέα παιδιά που τον έβλεπαν να ξεσκεπάζει στην αγορά την ψευδή σοφία των σοφιστών και των δημαγωγών γοητεύονταν από αυτό το "παιχνίδι" που οδηγούσε στην αναζήτηση της ουσίας των πραγμάτων και της αλήθειας. Και, εξίσου φυσικά, ως απειλούμενοι από τον Σωκράτη και τις ενοχλητικές ερωτήσεις του θεωρούσαν πως η γοητεία που ο φιλόσοφος ασκούσε στη νεολαία ήταν "διαφθορά". Υπάρχει όμως κι ένα ακόμη πολύ σημαντικό στοιχείο: πολλοί από τους νέους που ανήκαν στον κύκλο του Σωκράτη πήραν ενεργό μέρος στην πολιτική και έπαιξαν ρόλο αρνητικό σε μια καταστροφική για την Αθήνα εποχή. Ο Αλκιβιάδης, πρώτος απ' όλους, ήταν μεν δημοκρατικός, αλλά εξαιρετικά αμφιλεγόμενος, αφού δε δίστασε και να αυτομολήσει στους Σπαρτιάτες. Πολλοί φίλοι του Σωκράτη, από την άλλη μεριά, τάχθηκαν με την ακραία μερίδα των ολιγαρχικών και στήριξαν το πραξικόπημα των Τριάκοντα Τυράννων. Ο Κριτίας κι ο Χαρμίδης μάλιστα, θείοι του Πλάτωνα, ήταν από τους ηγέτες τους. Το γεγονός αυτό επέτρεψε στους κατηγορούς του να αφήσουν να εννοηθεί πως οι θεωρίες του δασκάλου ήταν υπεύθυνες για την κατάληξη των "μαθητών".

11. Ποιοι ήταν οι πολιτικοί λόγοι της δίωξης του Σωκράτη;

Ο Σωκράτης κατηγορήθηκε για αθεΐα και για διαφθορά των νέων, όμως δεν ήταν αυτοί οι πραγματικοί λόγοι της δίωξής του. Ειδικά αναφορικά με την αθεΐα, η αρχαιοελληνική θρησκεία δεν είχε ιερά βιβλία και ιερατείο, "κανόνες" δηλαδή με τους κανείς συμφωνεί ή τους παραβαίνει. Η κατηγορία για διαφθορά των νέων είχε μεγαλύτερη σχέση με την πραγματική αιτία δίωξης του Σωκράτη. Ο φιλόσοφος ασφαλώς και δε διέφθειρε τους νέους που τον ακολουθούσαν. Όμως, όπως λέει και ο ίδιος στην *Απολογία* του, κατά Πλάτωνα, τα νέα παιδιά που τον έβλεπαν να ξεσκεπάζει στην αγορά την ψευδή σοφία των σοφιστών και των δημαγωγών γοητεύονταν από αυτό το "παιχνίδι" που οδηγούσε στην αναζήτηση της ουσίας των πραγμάτων και της αλήθειας. Και, εξίσου φυσικά, ως απειλούμενοι από τον Σωκράτη και τις ενοχλητικές ερωτήσεις του θεωρούσαν πως η γοητεία που ο φιλόσοφος ασκούσε στη νεολαία ήταν "διαφθορά". Υπάρχει όμως κι ένα ακόμη πολύ σημαντικό στοιχείο: πολλοί από τους νέους που ανήκαν στον κύκλο του Σωκράτη πήραν ενεργό μέρος στην πολιτική και έπαιξαν ρόλο αρνητικό σε μια καταστροφική για την Αθήνα εποχή. Ο Αλκιβιάδης, πρώτος απ' όλους, ήταν μεν δημοκρατικός, αλλά εξαιρετικά αμφιλεγόμενος, αφού δε δίστασε και να αυτομολήσει στους Σπαρτιάτες. Πολλοί φίλοι του Σωκράτη, από την άλλη μεριά, τάχθηκαν με την ακραία μερίδα των ολιγαρχικών και στήριξαν το

πραξικόπημα των Τριάκοντα Τυράννων. Ο Κριτίας κι ο Χαρμίδης μάλιστα, θείοι του Πλάτωνα, ήταν από τους ηγέτες τους. Το γεγονός αυτό επέτρεψε στους κατηγορούς του να αφήσουν να εννοηθεί πως οι θεωρίες του δασκάλου ήταν υπεύθυνες για την κατάληξη των "μαθητών".

12. Τι σχέση είχε η σωκρατική ειρωνεία με απόφαση του λαϊκού δικαστηρίου της Ηλιαίας για καταδίκη του φιλοσόφου σε θάνατο;

Το λαϊκό δικαστήριο της Ηλιαίας, που απαρτιζόταν από 500 δικαστές κληρωμένους από το σύνολο των πιο ηλικιωμένων πολιτών, έκρινε τον Σωκράτη ένοχο με μέτρια πλειοψηφία (281 έναντι 220). Στη δεύτερη ψηφοφορία, που αφορούσε την ποινή, η καταδίκη σε θάνατο ψηφίστηκε από περισσότερους (300 έναντι 201). Η σωκρατική ειρωνεία δεν ήταν άσχετη με την εξέλιξη αυτή: όταν του δόθηκε ο λόγος προκειμένου, κατά το νόμο, να προτείνει και αυτός μια ποινή, ο Σωκράτης, αντί να προτείνει λ.χ. την εξορία, πρότεινε την περιφρόνησή του και προς το δικαστήριο και προς το θάνατο. Είπε, χαρακτηριστικά, ότι θα έπρεπε να τον βάλουν στο πρυτανείο και να τον τρέφουν δωρεάν! Εξηγώντας στη συνέχεια γιατί ένας άνθρωπος της ηλικίας του κανένα λόγο δεν έχει να φοβάται το θάνατο, προτείνει για τυπικούς λόγους το πρόστιμο της μιας μνας. Το ποσό αυτό ανέβασαν στις 30 μνες ο Πλάτωνας, ο Κρίτωνας και οι φίλοι του, που μπήκαν εγγυητές, αφού η περιουσία του Σωκράτη δεν ξεπερνούσε τις 5 μνες.

13. Ποια στάση τήρησε ο Σωκράτης απέναντι στο δικαστήριο και την καταδικαστική του απόφαση; Πώς εξηγείται η στάση του με βάση τη φιλοσοφία του;

Μετά την καταδίκη του ο Σωκράτης έμεινε περίπου έναν μήνα στο κρατητήριο. Τις μέρες εκείνες γίνονταν στο ιερό νησί του Απόλλωνα, την Δήλο, τα Δήλια. Οι Αθηναίοι είχαν στείλει εκεί θεωρία (επίσημη αποστολή σε ιερή τελετή) αντιπροσώπους της πόλης και το ένα από τα δύο ιερά πλοία τους, την Πάραλο. Κατά το έθιμο, δεν μπορούσε να γίνει εκτέλεση μέχρι την επιστροφή του πλοίου. Στη διάρκεια της κράτησής του, και ως την τελευταία στιγμή, ο Σωκράτης αντιστάθηκε στις προσπάθειες των φίλων του να αποδράσει. Όπως περιγράφει και ο Πλάτωνας στον *Κρίτωνα*, ο Σωκράτης πίστευε πως το γεγονός ότι αδικήθηκε από τους συμπολίτες του δεν αποτελούσε δικαιολογία για να διαπράξει αδικία εναντίον των νόμων της πόλης του. Έτσι, ήπια το κώνειο, συζητώντας με τους φίλους του για την αθανασία της ψυχής και πέθανε μέσα στο κελί του δεσμωτηρίου.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ - Ο ΠΛΑΤΩΝ

Ο βίος του

- 1. Να δώσετε μέσα σε δέκα περίπου γραμμές τα σημαντικότερα στοιχεία του βίου του Πλάτωνα.**

Ο Πλάτωνας, γιος του Αρίστωνα και της Περικτιόνης, γεννήθηκε το 428/9 π.Χ.. Η γενιά του ήταν αριστοκρατική, αφού η καταγωγή της μητέρας του έφτανε ως το Σόλωνα. Συγγενής του ήταν ο

Κριτίας, σοφιστής και τύραννος, κι ο Χαρμίδης, συνεργάτης των Τριάκοντα. Έλαβε καλή μόρφωση, ως παιδί αριστοκράτη. Νέος γνωρίστηκε με το Σωκράτη. Η ανάμειξη μελών της οικογένειάς του στο καθεστώς των Τριάκοντα, αλλά και η καταδίκη του Σωκράτη από τους δημοκρατικούς τον απομάκρυναν από την πολιτική. Σημαντικό σταθμό στη ζωή του έχουν τα τρία ταξίδια στην Ιταλία, Σικελία. Ο Πλάτων, καλεσμένος του Δίωνα, πήγε εκεί για να θέσει σε εφαρμογή τη θεωρία του για την ιδανική πολιτεία. Τα πρόσωπα που θα ενσάρκωναν το φιλόσοφο-βασιλέα ήταν ο Διονύσιος Α΄ και Β΄. Ο σκοπός του απέτυχε και ο ίδιος κινδύνεψε. Μετά την επιστροφή του στην Αθήνα ίδρυσε την Ακαδημία, περίφημη σχολή που λειτούργησε μέχρι το 529 μ.Χ. Μαθητής του υπήρξε ο Αριστοτέλης κι άλλοι πολλοί φιλόσοφοι της ελληνιστικής εποχής. Σημαντικότερη πηγή πληροφοριών για τη ζωή του Πλάτωνα είναι ένα κείμενο του ίδιου, η 7^η *Επιστολή* του, ένα γράμμα προς τους Συρακούσιους φίλους του, το οποίο αποτελεί ένα είδος αυτοβιογραφίας.

2. Ποια ήταν η καταγωγή του Πλάτωνα και ποια μόρφωση έλαβε;

Η γενιά του ήταν αριστοκρατική, αφού η καταγωγή της μητέρας του έφτανε ως το Σόλωνα. Συγγενής του ήταν ο Κριτίας, σοφιστής και τύραννος, κι ο Χαρμίδης, συνεργάτης των Τριάκοντα. Ο Πλάτωνας έλαβε την επιμελημένη μουσική και γυμναστική παιδεία των αριστοκρατικών γόνων της Αθήνας. Νέος ασχολήθηκε με την τραγική ποίηση, έκαψε όμως τα πρωτόλειά του όταν γνώρισε το Σωκράτη και δεν ξαναασχολήθηκε με την ποίηση.

3. Γιατί δεν συμμετείχε ο Πλάτων στα κοινά της Αθήνας;

Από πολύ νέος ο Πλάτων ενδιαφέρθηκε για την πολιτική, η θλιβερή όμως ανάμειξη μελών της οικογένειάς του στην υπόθεση των Τριάκοντα αφενός, και η επίσης θλιβερή μετά την απόπειρα της αποκατεστημένης δημοκρατίας να εκδικηθεί τους ολιγαρχικούς καταδικάζοντας το Σωκράτη, τον αηδίασαν και τον απομάκρυναν οριστικά από οποιαδήποτε φιλοδοξία συμμετοχής στα κοινά της Αθήνας.

4. Ποιο αποτέλεσμα είχε, για τα ενδιαφέροντα του Πλάτωνα και τη στάση του απέναντι στην πολιτική, η γνωριμία του με τον Σωκράτη και η καταδίκη του δασκάλου του;

Όπως μαθαίνουμε από την 7^η *Επιστολή* του, ο Πλάτωνας, αν και νέος ασχολήθηκε με την τραγική ποίηση, έκαψε τα πρωτόλειά του όταν γνώρισε το Σωκράτη και δεν ξαναασχολήθηκε με την ποίηση. Το λογοτεχνικό του ταλέντο πάντως είναι φανερό σε κάθε αναγνώστη των διαλόγων του. Από πολύ νέος ο Πλάτων ενδιαφέρθηκε για την πολιτική, η θλιβερή όμως ανάμειξη μελών της οικογένειάς του στην υπόθεση των Τριάκοντα αφενός, και η επίσης θλιβερή μετά την απόπειρα της αποκατεστημένης δημοκρατίας να εκδικηθεί τους ολιγαρχικούς καταδικάζοντας το Σωκράτη, τον αηδίασαν και τον απομάκρυναν οριστικά από οποιαδήποτε φιλοδοξία συμμετοχής στα κοινά της Αθήνας. Μετά το θάνατο του Σωκράτη, ο Πλάτων κατέφυγε μαζί με άλλους του σωκρατικού κύκλου στα Μέγαρα, στο φιλόσοφο Ευκλείδη. Πρέπει να υπηρέτησε δυο φορές ως στρατιώτης στη διάρκεια του Κορινθιακού πολέμου, στη διετία 395-394 π.Χ. Οι πρώιμοι διάλογοί του γράφτηκαν κατά την πρώτη δεκαετία μετά το θάνατο του Σωκράτη.

5. Πόσες φορές ταξίδεψε ο Πλάτων στη Σικελία και με ποιες φιλοδοξίες την πρώτη φορά;

Στα χρόνια 398-390 π.Χ. ο Πλάτωνας ταξιδεύει τρεις φορές στην Κάτω Ιταλία και τη Σικελία. Το πρώτο ταξίδι έγινε το 387 π.Χ. στην Ιταλία. Εκεί γνωρίστηκε με τον Αρχύτα τον Ταραντίνο και συνδέθηκε με φιλία με το Δίωνα, αδερφό της γυναίκας του τυράννου των Συρακουσών Διονυσίου Α'. Οι συνέπειες της σχέσης αυτής ήταν σοβαρότατες, σχεδόν δραματικές για τον Πλάτωνα. Με παρότρυνση του Δίωνα, ο νεαρός τύραννος, που είχε απαλλάξει ήδη τον σικελικό ελληνισμό από την απειλή των Καρχηδονίων, ήθελε να στραφεί προς τη φιλοσοφία και να διδαχτεί από τον Πλάτωνα την πολιτική αρετή και τη σοφία. Ο Πλάτωνας, μάλλον αφελώς, πίστεψε στις προθέσεις του τυράννου, αλλά ήδη η πρώτη αυτή επαφή έληξε άδοξα: ο φιλόσοφος εκδιώχτηκε κακώς και κινδύνεψε μάλιστα να πουληθεί ως δούλος στην Αίγινα όπου, παρά την εμπόλεμη κατάσταση του νησιού με την Αθήνα, τον έστειλε ο Διονύσιος.

6. Με ποιες φιλοδοξίες ταξίδεψε ο Πλάτων στη Σικελία τη δεύτερη ιδίως φορά;

Παρά τις αρχικές κακοτυχίες στο πρώτο του ταξίδι, η φιλία του Πλάτωνα με τον Δίωνα είχε ως αποτέλεσμα να εμπλακεί ο φιλόσοφος για αρκετά χρόνια σε μια υπόθεση που του προκάλεσε σοβαρούς κινδύνους κι ακόμα σοβαρότερες απογοητεύσεις. Στα 367, ο Διονύσιος ο ΙΙ διαδέχτηκε τον πατέρα του κι ο Δίωνας πίεσε τον Πλάτωνα να επιστρέψει στις Συρακούσες πείθοντάς τον πως ο νέος τύραννος ήταν ακόμη πιο πρόθυμος από τον προηγούμενο να δεχθεί τα φιλοσοφικά διδάγματα. Προφανώς ο φιλόσοφος, που είχε απογοητευθεί από τα πολιτικά πράγματα της Αθήνας, αλλά δεν είχε πάψει να μελετά το θέμα της πολιτικής θεωρίας, πίστεψε πως θα μπορούσε να μεταμορφώσει τον Διονύσιο σε φιλόσοφο βασιλέα, σαν αυτούς τους ιδανικούς κυβερνήτες που περιγράφει στην Πολιτεία του. Έτσι, επέστρεψε στις Συρακούσες το 366, για να βρεθεί τελικά "όμηρος" των πολιτικών συγκρούσεων Δίωνα και Διονυσίου.

7. Τι γνωρίζετε για το τρίτο ταξίδι του Πλάτωνα στις Συρακούσες;

Παρόλο που και τις δύο τις δύο φορές που ταξίδεψε ο Πλάτωνας στη Σικελία απογοητεύτηκε, αφού δεν μπόρεσε να πραγματοποιήσει το όραμα του φιλόσοφου βασιλέα στο πρόσωπο των τυράννων Διονυσίου Ι και Διονυσίου ΙΙ και παρότι μάλιστα βρέθηκε και τις δύο φορές η ζωή του σε κίνδυνο, ο φιλόσοφος επέστρεψε και Τρίτη φορά, το 361. Το τρίτο αυτό ταξίδι έληξε με τη θλιβερή εμπλοκή διάφορων Ακαδημεικών στην εμφύλια διαμάχη που ξέσπασε μεταξύ του Δίωνα και του Διονυσίου και στα συνεχή πραξικοπήματα που ακολούθησαν.

8. Πότε και πού ίδρυσε ο Πλάτων την Ακαδημία του, ποια μαθήματα υποθέτουμε ότι διδάσκονταν σ' αυτήν και μέχρι πότε λειτούργησε;

Μετά την επιστροφή του στην Αθήνα από το πρώτο του ταξίδι στη Σικελία, ο Πλάτωνας ίδρυσε τη σχολή του, την Ακαδημία, σε μια τοποθεσία της Αττικής γύρω στο ενάμιση χιλιόμετρο από το Δίπυλο. Η περίφημη αυτή σχολή θα λειτουργήσει για εννέα αιώνες, μέχρι το 529 μ.Χ., όταν την έκλεισε ο Ιουστινιανός (να σημειώσουμε πάντως ότι η σχολή βρισκόταν τότε σε πλήρη παρακμή). Η σχολή λειτουργούσε σε ένα κτήμα κοντά στο πολύ παλαιότερο γυμναστήριο που ονομαζόταν, όπως κι όλη η περιοχή, Ακαδήμεια, από τον προστάτη ήρωά του, τον Ακάδημο ή Εκάδημο. Έτσι και η σχολή πήρε το ίδιο όνομα. Τα μαθήματα της Ακαδημίας πρέπει σε μεγάλο βαθμό να ήταν

παρόμοια με αυτά που ο Πλάτωνας ορίζει στην Πολιτεία του ως ιδανική παιδεία των φυλάκων, της ανώτερης τάξης που ασκεί την εξουσία. Μεγάλη σημασία είχαν πάντως τα μαθηματικά, που θεωρούνταν ως απαραίτητη προετοιμασία για τη διδασκαλία της διαλεκτικής. Σύμφωνα άλλωστε με μια αρχαία παράδοση, στην είσοδο της Ακαδημίας συναντούσε κανείς την επιγραφή «άγεωμέτρητος μηδεις εισίτω».

8. Αναφέρετε μερικούς από τους μαθητές του Πλάτωνα στην Ακαδημία.

Μαθητές του Πλάτωνα ήταν, μεταξύ άλλων, ο Αριστοτέλης, ο ανιψιός του και διάδοχός του Σπεύσιππος, ο Ξενοκράτης, ο Φίλιππος από τον Οπούντα και άλλοι σημαντικοί φιλόσοφοι της ελληνιστικής εποχής.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ - ΠΡΩΤΑΓΟΡΑΣ

A. Η διάρθρωση του διαλόγου και τα πρόσωπα

Εισαγωγή: Ο Σωκράτης διηγείται τη συζήτησή του με τον Πρωταγόρα σε έναν φίλο του.

1. Ποιο είναι το θέμα της εισαγωγής στον Πρωταγόρα και για ποιο λόγο το επιλέγει ο Πλάτων;

Στο έργο του Πλάτωνα *Πρωταγόρας* παρακολουθούμε το διάλογο που διεξάγεται στο σπίτι του Καλλία μεταξύ του Σωκράτη και του σοφιστή Πρωταγόρα σχετικά με το αν αρετή διδάσκεται ή όχι. Βγαίνοντας από το σπίτι του Καλλία, ο Σωκράτης συναντά έναν φίλο του (του οποίου το όνομα δεν μαθαίνουμε) και, απαντώντας στις ερωτήσεις του, αρχίζει να του διηγείται πώς και γιατί βρέθηκε στον Καλλία, ποιους συνάντησε εκεί και τι συζητήθηκε. Με αυτή τη σύντομη εισαγωγή δίνεται στον Σωκράτη λοιπόν η αφορμή να αφηγηθεί τον διάλογό του με τον Πρωταγόρα. Το υπόλοιπο του έργου καλύπτεται ακριβώς από αυτή την αφήγηση του Σωκράτη.

2. Ο Πλάτων ακολουθεί την τεχνική του άμεσου διαλόγου στην εισαγωγή στον Πρωταγόρα, ενώ στο υπόλοιπο έργο την τεχνική του αφηγημένου διαλόγου (ο Σωκράτης αφηγείται σε ένα φίλο του το διάλογό του με τον Πρωταγόρα). Ποια πλεονεκτήματα προσφέρει ο αφηγημένος διάλογος ως τεχνική γραφής και ποιες αδυναμίες μπορεί να παρουσιάζει σε ένα φιλοσοφικό κείμενο;

Η επιλογή του αφηγημένου διαλόγου από τον Πλάτωνα ασφαλώς δεν είναι τυχαία. Ο φιλόσοφος έχει έτσι τη δυνατότητα, αντί να ακολουθήσει μια πολύ μονότονη αφήγηση της συνάντησης Σωκράτη-Πρωταγόρα, να δώσει στους αναγνώστες του μια ζωντανή διήγηση, στην οποία υποτίθεται πως ένας από τους πρωταγωνιστές της φιλοσοφικής μονομαχίας την περιγράφει σε ένα φιλικό του πρόσωπο. Ως λογοτεχνικό έργο, ο *Πρωταγόρας* κερδίζει έτσι σε ζωντάνια και αμεσότητα. Ίσως όμως, από την άλλη μεριά, το κείμενο να χάνει έτσι σε πειστικότητα: πως είναι δυνατόν, θα μπορούσε να αναρωτηθεί κάποιος δύσπιστος, να διηγείται κανείς με τέτοια ακρίβεια έναν φιλοσοφικό διάλογο και να μένει πιστός και ακριβής στην αναπαραγωγή των λεπτομερειών

και των λεπτών αποχρώσεων μιας αντιπαράθεσης πάνω σε τόσο περίπλοκα θέματα όπως αυτά που συζητήθηκαν στο σπίτι του Καλλία; Κι όμως, το λογοτεχνικό ταλέντο του Πλάτωνα μας κάνει να ξεχνάμε γρήγορα τέτοιες αντιρρήσεις, ακριβώς γιατί η παραστατικότητα και η γλαφυρότητα της αφήγησης του Σωκράτη μας παρασύρει και μας γοητεύει.

Πρόλογος: Ο Ιπποκράτης και η σφοδρή επιθυμία του να γίνει μαθητής του Πρωταγόρα.

3. Γιατί ο Σωκράτης επισκέπτεται μαζί με τον Ιπποκράτη τον Καλλία;

Ο Σωκράτης διηγείται κατ' αρχήν στον ανώνυμο φίλο του πως βρέθηκε στο σπίτι του Καλλία, όπου φιλοξενείται ο διάσημος σοφιστής Πρωταγόρας. Ο Ιπποκράτης, ένας νεαρός φίλος του Σωκράτη γεμάτος πάθος για τη μόρφωση και θαυμασμό για τους μεγάλους διανοητές, έτρεξε τα χαράματα στο σπίτι του Σωκράτη για να τον ειδοποιήσει πως ο Πρωταγόρας έφτασε στην Αθήνα. Ο Ιπποκράτης θέλει να γίνει μαθητής του Πρωταγόρα και παρακαλεί τον Σωκράτη να τον βοηθήσει να παρουσιαστεί στο μεγάλο σοφιστή. Ο Σωκράτης αρχίζει να ρωτά τον νεαρό γιατί θέλει να μαθητεύσει κοντά στον Πρωταγόρα και τι ακριβώς ελπίζει να μάθει από αυτόν. Ο ενθουσιώδης Ιπποκράτης, που εκτός από τον ενθουσιασμό της νεότητάς του δεν διαθέτει ακόμα και μεγάλη σοφία, δεν μπορεί βεβαίως να απαντήσει. Έτσι, ο Σωκράτης δέχεται να πάνε μαζί στο σπίτι του Καλλία και να ρωτήσει αυτός, για λογαριασμό του Ιπποκράτη, τι ακριβώς μπορεί ο Πρωταγόρας τον νεαρό.

4. Ποιο είναι το θέμα του διαλόγου όπως φαίνεται από τον Πρόλογο και με ποιο τρόπο αναδεικνύεται;

Από την αρχή του διαλόγου αναδεικνύεται το θέμα της φιλοσοφικής συζήτησης που θα ακολουθήσει. Ο Πρόλογος αυτός δεν είναι απλώς η εικόνα ενός στιγμιότυπου της ζωής των νέων στην Αθήνα, είναι πολύ περισσότερο η πραγματική εισαγωγή στο θέμα: ποια είναι η αξία της σοφιστικής και αν μπορούν οι σοφιστές (ή οποιοσδήποτε άλλος) να διδάξει στους νέους την αρετή.

Ο Σωκράτης στο σπίτι του Καλλία. Περιγραφή του Πρωταγόρα και των άλλων προσώπων του διαλόγου.

5. Ποια είναι τα πρόσωπα του διαλόγου Πρωταγόρας και πώς αυτά περιγράφονται;

Ο Σωκράτης και ο Ιπποκράτης φτάνουν στο σπίτι του Καλλία και καταφέρνουν να μουν, παρά την αγανάκτηση του θυρωρού που τους ανοίγει. Η είσοδος των δύο φίλων στη μεγάλη αυλή του αρχοντικού επιτρέπει στον Σωκράτη να περιγράψει τόσο τον Πρωταγόρα και τους άλλους δυο σοφιστές, τον Ιππία και τον Πρόδικο, που επίσης φιλοξενούνται εκεί, όσο και τους άλλους παρισταμένους. Ο κάθε σοφιστής βρίσκεται περικυκλωμένος από μια ομάδα μαθητών και

θαυμαστών, ενώ αμέσως γύρω από το Σωκράτη σχηματίζεται ο κύκλος των γνωστών συντρόφων του, του Ιπποκράτη, που τον συνοδεύει, και του Αλκιβιάδη και του Κριτία, που βρίσκονται ήδη εκεί. Ελάχιστη συμμετοχή θα έχουν πάντως αυτοί στην εξέλιξη του διαλόγου. Ο Αλκιβιάδης μόνο και ο Καλλίας, ως ευγενικός οικοδεσπότης, θα επέμβουν κάποιες στιγμές, όταν τα πνεύματα θα οξυνθούν και οι δύο μονομάχοι θα θελήσουν να σταματήσουν τη συζήτηση. Ο Καλλίας είναι πιο ευγενής και συμβιβαστικός, ο Αλκιβιάδης, βεβαίως, πολύ πιο έντονος και ορμητικός.

6. Πώς περιγράφονται οι άλλοι σοφιστές και πως ο Πρωταγόρας;

Ο Πλάτωνας περιγράφει κυρίως τους τρεις παρόντες σοφιστές, τον Πρόδικο, τον Ιππία και φυσικά τον Πρωταγόρα. Ο Πρόδικος και ο Ιππία είναι μάλλον γελιογραφικά σχεδιασμένοι. Και οι δύο παρουσιάζονται επιδεικτικά πολυμαθείς, ο πρώτος μανιακός με τους ορισμούς των εννοιών (πράγμα για το οποίο εισπράττει τα ειρωνικά σχόλια του Σωκράτη), ο δεύτερος μεγαλόστομος και ρητορικός. Θα έλεγε κανείς πως όλο το αντισοφιστικό πάθος του Πλάτωνα ξεσπά στην περιγραφή της ρηχότητας και της μεγαλομανίας αυτών των δυο. Ο Πρωταγόρας, αντιθέτως, παρουσιάζεται μεν ως αλαζονικός και γεμάτος αυτοπεποίθηση, η σημαντική όμως θέση που ο στοχαστής αυτός κατείχε στην ιστορία της ελληνικής σκέψης δεν υποβαθμίζεται σε καμία περίπτωση. Παρ' όλο που ο Πλάτωνας τον δείχνει να αγανακτεί με τις συνεχείς ερωτήσεις του Σωκράτη, σε σημείο να θέλει να σταματήσει τη συζήτηση αν ο συνομιλητής του δεν τον αφήνει να αναπτύξει όπως αυτός νομίζει τις απόψεις του, είναι προφανές πως ο πρωταγορικός στοχασμός αντιμετωπίζεται ως άξιος σεβασμού. Γι' αυτό και στην περίπτωση του, η σωκρατική ειρωνεία είναι πολύ διακριτική, ο Σωκράτης μάλιστα έναν ειλικρινή σεβασμός προς τις απόψεις του αντιπάλου του.

Η αρχή της συζήτησης. Είναι δυνατόν να διδαχθεί η πολιτική αρετή, όπως ισχυρίζεται ο Πρωταγόρας;

7. Πώς ορίζει ο Πρωταγόρας το αντικείμενο της διδασκαλίας του και τι υπόσχεται στο νεαρό Ιπποκράτη;

Στην αρχή της συζήτησης ο Σωκράτης πλησιάζει τον Πρωταγόρα και ,εξ ονόματος του Ιπποκράτη, αρχίζει να τον ρωτά τι ακριβώς θα μάθει ο νεαρός αν γίνει μαθητής του. Ο Πρωταγόρας απαντά πως, ως σοφιστής, είναι σε θέση να καθοδηγήσει τον Ιπποκράτη έτσι ώστε να βελτιώνεται συνεχώς. Ο μαθητής θα αποκτήσει τελικά την ικανότητα να σκέφτεται και να αποφασίζει σωστά (εύβουλια) για κάθε θέμα που έχει σχέση τόσο με τον ιδιωτικό βίο (τῶν οἰκείων) όσο και με το δημόσιο (το πράττειν και λέγειν στις υποθέσεις της πόλης).

8. Ποιες αντιρρήσεις διατυπώνει ο Σωκράτης σχετικά με το αντικείμενο της διδασκαλίας του Πρωταγόρα και με ποιο τρόπο επιχειρεί να τις θεμελιώσει;

Στη θέση αυτή του Πρωταγόρα, που ισχυρίζεται δηλαδή ότι μπορεί να διδάξει την ευβουλίαν στους νέους και που συνεπάγεται πρώτον ότι όλοι οι άνθρωποι, ανεξαρτήτως καταγωγής, κοινωνικής τάξης και οικονομικής κατάστασης είναι σε θέση να διδαχτούν την πολιτική αρετή, και δεύτερον ότι

υπάρχουν άνθρωποι που έχουν τη δυνατότητα να διδάσκουν στους άλλους την πολιτική αρετή, ο Σωκράτης απαντά εκφράζοντας τις έντονες αμφιβολίες του. Ως παράδειγμα φέρνει την αθηναϊκή εκκλησία του δήμου, όπου εάν παρουσιαστεί κάποιος μη ειδικός σε μια συζήτηση για τεχνικό θέμα και θελήσει να συμβουλευτεί σχετικά με αυτό τους συμπολίτες του, τον διώχνουν κοροϊδεύοντάς τον· αντιθέτως, εάν το θέμα της συζήτησης αφορά γενικώς προβλήματα πολιτικής και καλής διοίκησης, τότε δέχονται τη γνώμη οποιουδήποτε, θεωρώντας προφανώς πως στα ζητήματα αυτά ο καθένας μπορεί να έχει ορθή άποψη χωρίς αναγκαστικά να έχει εκπαιδευτεί πάνω στο θέμα. Άλλωστε, συνεχίζει, η ζωή μας δείχνει πως μεγάλοι πολιτικοί άνδρες, ο Περικλής για παράδειγμα, δεν κατάφεραν να διδάξουν στα ίδια τους τα παιδιά την πολιτική αρετή και πως οι καλύτεροι δάσκαλοι δεν πέτυχαν τίποτε με μαθητές που δεν ήταν καλοί. Κι αυτό σημαίνει πως μπορούμε να διδάξουμε μια οποιαδήποτε τέχνη, αλλά ποτέ κανείς δεν μπόρεσε με τη διδασκαλία να κάνει τον άλλο καλύτερο, αγαθότερο ή ικανότερο στην πολιτική αρετή.

Η απάντηση του Πρωταγόρα και ο μύθος για τη δημιουργία της ανθρώπινης κοινωνίας.

9. Ποιες από τις σοφιστικές μεθόδους χρησιμοποιεί ο Πρωταγόρας στην απάντησή του στις πρώτες αντιρρήσεις του Σωκράτη σχετικά με το διδακτόν της αρετής;

Ο Πρωταγόρας απαντά στις αντιρρήσεις που του προέβαλε ο Σωκράτης με έναν μεγάλο λόγο. Ο λόγος αυτός, που θα πρέπει να θύμιζε τις δημόσιες διαλέξεις τις οποίες συνήθιζαν να κάνουν οι σοφιστές, χωρίζεται σε δύο μέρη. Στο πρώτο, που ξεκινά με το μύθο του Προμηθέα, ο σοφιστής απαντά στη σωκρατική αντίρρηση σύμφωνα με την οποία δεν υπάρχουν "ειδικοί" στα θέματα της πολιτικής. Στο δεύτερο, απαντά στην αντίρρηση σύμφωνα με την οποία οι καλοί πολίτες δεν μπορούν (γι' αυτό και δεν το δοκιμάζουν καν) να διδάξουν στους γιους τους την αρετή.

10. Τι επιχειρεί να αποδείξει ο Πρωταγόρας με το μύθο του Προμηθέα;

Ο μύθος του Προμηθέα αποδεικνύει, κατά τον Πρωταγόρα, πως οι Αθηναίοι έχουν δίκιο να παραχωρούν σε κάθε πολίτη το δικαίωμα της τοποθέτησης πάνω σε ζητήματα που αφορούν την καλή διοίκηση της πόλης: το βουλευέσθαι (η σκέψη, η διατύπωση απόψεων, η ανάληψη ευθυνών, η ψήφιση) πάνω στα πολιτικά θέματα εξαρτάται εντελώς από τη δικαιοσύνη και τη λογική, δυο ιδιότητες που συνιστούν την αρετή του πολίτη και τις οποίες κατέχει κάθε πολίτης, αφού, όπως δείχνει ο μύθος του Προμηθέα, εάν δεν τις είχε ο κάθε πολίτης δεν θα μπορούσαν καν να σχηματιστούν ποτέ οργανωμένες κοινωνίες. Ο κάθε άνθρωπος εξ ορισμού κατέχει αυτές τις ιδιότητες που του επιτρέπουν να έχει την ιδιότητα του πολίτη· αυτό αποδεικνύεται ακόμα περισσότερο από το γεγονός πως όποιος ισχυρίζεται πως δεν τις διαθέτει θεωρείται τρελός. Το γεγονός πως οι πόλεις έχουν προβλέψει τιμωρίες για πράξεις αδικίας αποδεικνύει επίσης πως

υπάρχει μια γενική, πανανθρώπινη πίστη στην ιδέα πως το να είναι κανείς καλός πολίτης δεν είναι θέμα τύχης, όπως, για παράδειγμα, το να είναι ωραίος, αλλά κάτι που το διδάσκεται και το κατακτά κανείς με τη θέλησή του. Άλλωστε, αν αυτό δεν ίσχυε όντως στην πραγματικότητα, θα ήταν εντελώς παράλογο να τιμωρούν οι άνθρωποι κάποιον για ένα ελάττωμα του χαρακτήρα του, ειδικά μάλιστα στην περίπτωση που θα ήταν αυτός εκ των πραγμάτων σε θέση να το διορθώσει.

11. Ποιοι διδάσκουν τους νέους την αρετή και πού αποβλέπει η διδασκαλία αυτή, σύμφωνα με τον Πρωταγόρα;

Στο δεύτερο μέρος του λόγου του ο Πρωταγόρας απαντά, με λογικά επιχειρήματα πλέον κι όχι με μύθο, στον Σωκράτη σχετικά με το αν οι μεγάλοι πολιτικοί άνδρες μπορούν να διδάξουν στα παιδιά τους την πολιτική αρετή. Θα πει πως την αρετή τη διδάσκουν στους νέους και οι πολιτικοί άνδρες και η οικογένεια και οι δάσκαλοι και η πολιτεία. Η αρετή, ισχυρίζεται ο σοφιστής, και είναι και πρέπει να θεωρείται διδακτέ. Γιατί η αρετή είναι η αναγκαία εκείνη ιδιότητα που επιτρέπει σε κάθε άνθρωπο να συμμετέχει στην κοινωνική και πολιτική ζωή, είναι η ιδιότητα που κάνει δυνατή την ύπαρξη κοινωνιών και πόλεων. Χωρίς την αρετή, τη δικαιοσύνη και το αίσθημα του σεβασμού προς ό,τι είναι ιερό, δεν υπάρχουν ανθρώπινες κοινωνίες. Συνεπώς, πρέπει οι ίδιες οι κοινωνίες και οι γονείς να διδάσκουν στα παιδιά τους την αρετή, κι εάν υπάρχει άνθρωπος που δεν μπορεί ή δεν θέλει να τη διδαχθεί, αυτός θα πρέπει να τιμωρείται με την ποινή του θανάτου ή της εξορίας ως επικίνδυνος. Ο Σωκράτης δεν έχει δίκιο να ισχυρίζεται πως οι μεγάλοι πολιτικοί δεν προσπαθούν να διδάξουν στους γιους τους την αρετή. Μόνο που στην περίπτωση αυτή, η διδασκαλία δε γίνεται υπό μορφήν μαθήματος. Όμως, από τη στιγμή που το παιδί αρχίζει να μιλάει, δηλαδή να επικοινωνεί πραγματικά και λογικά με τους γύρω του, όλοι προσπαθούν να του εμφυσήσουν τα διδάγματα και τα παραδείγματα που θα το κάνουν δίκαιο και σώφρονα άνθρωπο. Και αργότερα, όταν τα παιδιά στέλνονται να μάθουν ποίηση και μουσική, οι δάσκαλοί τους φροντίζουν, μέσα από τα κείμενα ή τη μουσική που τα διδάσκουν, να τους μάθουν κυρίως την αρετή. Το ίδιο, τέλος, κάνει και η πόλη για τους νεαρούς πολίτες της, μαθαίνοντάς τους τους νόμους και την υπακοή σε αυτούς.

B. Η φιλοσοφική σημασία του διαλόγου

12. Ποια είναι τα θέματα που συζητούν ο Πρωταγόρας και ο Σωκράτης στο διάλογο και ποια σχέση έχουν μεταξύ τους;

Τα θέματα του Πρωταγόρα είναι στην ουσία δύο. Το πρώτο είναι αυτό το οποίο συζητούν τα δύο κεντρικά πρόσωπα, ο Πρωταγόρας και ο Σωκράτης: ποια είναι η φύση της αρετής; Το δεύτερο, εξίσου σημαντικό, είναι αυτό που τίθεται στα προλογικά μέρη του έργου: ποιος μπορεί να διδάξει την αρετή και, δευτερευόντως, είναι οι σοφιστές τα κατάλληλα πρόσωπα για να αναλάβουν τη διδασκαλία της αρετής;

Για τον Σωκράτη (και τον Πλάτωνα) το δεύτερο αυτό ζήτημα είναι εξίσου σοβαρό με το πρώτο, θα μπορούσαμε μάλιστα να πούμε πως στην ουσία δεν ξεχωρίζει από το πρώτο. Έτσι, βλέπουμε μέσα στο έργο να αντιπαρατίθενται όχι μόνο οι απόψεις περί αρετής του καθενός από τους δύο βασικούς συνομιλητές, αλλά και οι μέθοδοι για την προσέγγιση της αλήθειας. Συνεπώς, θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε πως το θέμα της

συζήτησης είναι η αρετή, αλλά το θέμα του εάν η αρετή είναι διδακτή διαπερνά εμμέσως όλον τον διάλογο κι αποκαλύπτεται στον αναγνώστη μέσα από τις διαφορετικές μεθόδους που ακολουθεί στη συζήτηση ο καθένας από τους συνομιλητές.

13. Να δώσετε ένα σύντομο ορισμό της διαλεκτικής μεθόδου του Σωκράτη και να γράψετε τα πλεονεκτήματά της στη φιλοσοφική συζήτηση.

Η μέθοδος του Σωκράτη είναι η διαλεκτική. Ο Σωκράτης επιμένει στις ερωτήσεις που επιτρέπουν να διευκρινίζεται και να ορίζεται με τη μεγαλύτερη δυνατή ακρίβεια κάθε επιμέρους θέμα και όρος. Με τη σειρά της, η ακρίβεια αυτή οδηγεί τους συνδιαλεγόμενους σε μια απόλυτη γνώση και κατανόηση του πράγματος που μελετούν.

14. Ποιες μεθόδους της σοφιστικής συναντάμε στον Πρωταγόρα και ποια στάση τηρεί ο Πλάτων απέναντι στη διάλεξη;

Η μέθοδος του Πρωταγόρα (και γενικώς των σοφιστών) είναι πολύ διαφορετική από τη διαλεκτική του Σωκράτη. Μέσα στο έργο, ο Πρωταγόρας χρησιμοποιεί τρεις τρόπους για να εκθέσει τις απόψεις του: το μύθο, τη διάλεξη και το σχολιασμό ποιητικών κειμένων. Ενώ απέναντι στο μύθο ο Πλάτωνας δεν είναι καθόλου ειρωνικός, αφού κι ο ίδιος δεν απέρριπτε εντελώς την αξία της συμβολικής μυθικής αφήγησης, δε διστάζει να ειρωνευτεί και να υπονομεύσει με κάθε τρόπο τη διάλεξη. Ο Σωκράτης ισχυρίζεται πως έχει πολύ κακή μνήμη και του είναι αδύνατον, όταν ακούει μια μακροσκελή διάλεξη πάνω σε κάποιο θέμα, να συγκρατεί όλες τις λεπτομέρειες! Τι σημαίνει αυτός την πραγματικότητα; Πως σε μια διάλεξη, ο ομιλητής εκθέτει διάφορες ιδέες τις οποίες ο ακροατής δεν έχει καν το χρόνο να εξετάσει. Επομένως, η μέθοδος της διάλεξης είναι μέθοδος πειθούς, όχι μέθοδος προσέγγισης και κατάκτησης της αλήθειας. Μπορεί, συνεπώς, να είναι καλή για τις πολιτικές συνελεύσεις και τα δικαστήρια, αλλά όχι σίγουρα για τη φιλοσοφία, που σκοπός της είναι η αναζήτηση της αλήθειας.

15. Ο Πρωταγόρας και οι σοφιστές γενικά αλλά και ο Πλάτων καταφεύγουν στο μύθο ως φιλοσοφική μέθοδο. Με ποιο τρόπο μπορεί να συμβάλει ο μύθος στη φιλοσοφική αναζήτηση και ποια είναι τα όριά του;

Ως μύθο μπορούμε να ορίσουμε κάθε αφήγηση που έχει ποιητικό χαρακτήρα, είτε προέρχεται από την παράδοση και το θρύλο είτε πρόκειται για την κατασκευή κάποιου διανοητή. Ο ποιητικός και συμβολικός χαρακτήρας του μύθου του Προμηθέα που αφηγείται ο Πρωταγόρας είναι προφανής. Αλλά όσο μεγάλη κι αν είναι η συμβολική αξία του, είναι επίσης φανερό πως δεν μπορεί να οδηγήσει με ακρίβεια στη φιλοσοφική και επιστημονική γνώση. Βεβαίως, και ο ίδιος ο Πλάτωνας χρησιμοποίησε πολλές φορές τον μύθο ο ίδιος (π.χ. ο μύθος του σπηλαιίου στην Πολιτεία) πάντοτε όμως για να συμπληρώσει μian αυστηρή φιλοσοφική απόδειξη, όχι ως αυτόνομο τρόπο, ισοδύναμο με τις άλλες φιλοσοφικές μεθόδους, για να οδηγηθεί ο άνθρωπος στη γνώση. Πάντως, απέναντι στο μύθο ο Πλάτωνας δεν είναι καθόλου ειρωνικός, αφού κι ο ίδιος δεν απέρριπτε εντελώς την αξία της συμβολικής μυθικής αφήγησης.

16. Γιατί οι σοφιστές θεωρούνται πρωτοπόροι της λογοτεχνικής ανάλυσης;

Η τρίτη μέθοδος που θα ακολουθήσει ο Πρωταγόρας στη συζήτησή του με τον Σωκράτη είναι ο σχολιασμός ποιητικών κειμένων. Οι αρχαίοι Έλληνες, των οποίων η βασική παιδεία ήταν τα ομηρικά έπη, συνήθιζαν να αναφέρουν είτε τον Όμηρο είτε άλλους ποιητές ως αυθεντίες σε ζητήματα κάθε είδους. Η αναφορά λοιπόν στα λεγόμενα κάποιου ποιητή δεν ήταν ιδιαίτερο χαρακτηριστικό των σοφιστών. Οι σοφιστές πάντως, ανάμεσα στα άλλα ενδιαφέροντα που καλλιέργησαν, ασχολήθηκαν και με τις "ανθρωπιστικές επιστήμες", όπως θα λέγαμε σήμερα, μπορούμε επομένως να τους θεωρήσουμε ως πρωτοπόρους της λογοτεχνικής ανάλυσης, της φιλολογίας, κυρίως δε της γλωσσολογίας.

17. Ποιες αντιρρήσεις εκφράζει ο Σωκράτης για το σχολιασμό ποιητικών κειμένων ως μέθοδο φιλοσοφικής αναζήτησης;

Η βασική αντίρρηση του Σωκράτη για το σχολιασμό ποιητικών κειμένων έχει να κάνει με τη γενική καχυποψία του (που ήταν και καχυποψία του Πλάτωνα) απέναντι στον γραπτό λόγο. Το γραπτό είναι βουβό, δεν μπορεί να απαντήσει σε αυτόν που θέτει ερωτήματα. Και σε αυτήν την περίπτωση, λοιπόν, ξαναγυρνάμε στην προσπάθεια του Πλάτωνα, μέσα στο έργο του Πρωταγόρα, να καταδείξει τις περιορισμένες δυνατότητες της σοφιστικής και να αναδείξει τη σωκρατική διαλεκτική ως μοναδική φιλοσοφική μέθοδο ικανή να οδηγήσει στην αλήθεια.

18. Ποια θέση παίρνει απέναντι στην αλήθεια καθένας από τους δύο συζητητές (Σωκράτης - Πρωταγόρας) στο διάλογο; Ποια σημασία έχει αυτή η θέση για τις αντιλήψεις τους σχετικά με τη φύση της αρετής;

Το θέμα της συζήτησης, η φύση της αρετής, όπως και σε άλλους νεανικούς διαλόγους του Πλάτωνα, θα παραμείνει στο τέλος κάπως μετέωρο, χωρίς δηλαδή να καταλήξει σε κάποιο οριστικό συμπέρασμα. Είναι χαρακτηριστικό πως οι δύο πρωταγωνιστές συμφωνούν να συνεχίσουν τη συζήτηση με κάποια άλλη ευκαιρία. Παρ' όλη την έλλειψη ουσιαστικής κατάληξης, βλέπουμε πάντως να διαγράφονται καθαρότατα οι απόψεις των δύο "αντιπάλων". Ο Πρωταγόρας αρνείται την ίδια την ύπαρξη του απόλυτου και ασπάζεται τη σχετικότητα. Αντίθετα, ο Σωκράτης αναζητά μια αλήθεια γενική, καθολική και απόλυτη. Πάντως, η σωκρατική-πλατωνική θέση για την αρετή παραμένει, στο διάλογο αυτό, σε ανολοκλήρωτη ακόμα μορφή. Την ολοκληρωμένη αντίληψη του Πλάτωνα για την αρετή τη συναντάμε στην Πολιτεία.

ΠΛΑΤΩΝΟΣ – ΠΡΩΤΑΓΟΡΑΣ

- ❖ **ΠΟΙΑ ΕΙΝΑΙ Η ΦΥΣΗ ΤΗΣ ΑΡΕΤΗΣ;**
- ❖ **ΠΟΙΟΣ ΜΠΟΡΕΙ ΝΑ ΔΙΔΑΞΕΙ ΤΗΝ ΑΡΕΤΗ; - ΕΙΝΑΙ ΟΙ ΣΟΦΙΣΤΕΣ ΟΙ ΚΑΤΑΛΛΗΛΟΙ ΓΙΑ ΝΑ ΔΙΔΑΞΟΥΝ ΤΗΝ ΑΡΕΤΗ;**

→ Ο Πρωταγόρας πρέπει να θυμόμαστε συνεχώς ότι εκφράζει με τα λόγια του στο διάλογο τον αντίποδα του Σωκράτη :

Χρησιμοποιεί τρεις τρόπους για να εκθέσει τις απόψεις του, τον μύθο, τη διάλεξη και το σχολιασμό ποιητικών κειμένων, άρα χρησιμοποιεί συνεχή λόγο που μαγεύει το ακροατήριο – ο Σωκράτης χρησιμοποιεί τη διαλεκτική, η οποία, σε αντίθεση με τον συνεχή λόγο, υποβάλλει σε συνεχή έλεγχο τα επιχειρήματα.

Ο Πρωταγόρας διδάσκει την πολιτική αρετή στην κοινωνία.- Ο Σωκράτης ψάχνει την αρετή οντολογικά, όχι κοινωνιολογικά.

Ο Πρωταγόρας δεν καταλήγει σε ένα οριστικό συμπέρασμα, αφού βασική αρχή της θεωρίας των σοφιστών στους οποίους ανήκει είναι η σχετικότητα – ο Σωκράτης αναζητά μια αλήθεια γενική, καθολική και απόλυτη.

Ενότητα 1^η - Αρχή διαλόγου

«Το μάθημα [το οποίο διδάσκω] είναι η *εύβουλία*, η σωστή σκέψη και λήψη αποφάσεων τόσο για τα θέματα που αφορούν τα *οίκεϊα*, την ιδιωτική ζωή, πώς δηλαδή να διευθετεί κανείς με τον καλύτερο τρόπο τα ζητήματα του *οίκου* του, όσο και για τα θέματα που αφορούν την πόλη, ώστε να είναι κανείς όσο γίνεται πιο ικανός να πράξει και να μιλήσει για τα πολιτικά θέματα».

«Άραγε», είπα εγώ [δηλ. ο Σωκράτης, που αφηγείται τη συζήτησή του με τον Πρωταγόρα σε τρίτο φίλο του], «παρακολουθώ σωστά τα λεγόμενά σου; Γιατί απ' ό,τι καταλαβαίνω, μιλάς για την πολιτική τέχνη και εννοείς πως αναλαμβάνεις να κάνεις τους άνδρες *άγαθούς* πολίτες».

«Αυτό ακριβώς, Σωκράτη», είπε, «είναι το μάθημα που ισχυρίζομαι πως διδάσκω».

«Μάλιστα, ωραία τέχνη κατέχεις λοιπόν, αν βέβαια την κατέχεις πραγματικά», είπα εγώ. «Εγώ πάντως θα σου πω αυτό που σκέφτομαι. Γιατί εγώ δε θεωρούσα, Πρωταγόρα, πως αυτό είναι κάτι που διδάσκεται. Αφού όμως το λες εσύ, εγώ δεν μπορώ να το αμφισβητήσω. Αλλά σωστό εκ μέρους μου είναι να απω για ποιο λόγο νομίζω πως δεν πρόκειται για κάτι που διδάσκεται και γιατί δεν μπορούν οι άνθρωποι να το μεταδώσουν σε άλλους ανθρώπους. Εγώ λοιπόν θεωρώ, όπως και οι άλλοι Έλληνες, πως οι Αθηναίοι είναι σοφοί. Και βλέπω ότι, όποτε συγκεντρωνόμαστε στην εκκλησία του δήμου, όταν η πόλη πρόκειται να εκτελέσει κάποιο έργο οικοδομικό, καλούμε τους οικοδόμους ως συμβούλους στην οικοδομία, κι όταν πάλι πρόκειται για ναυπηγικό έργο, καλούμε τους ναυπηγούς, και με τον ίδιο τρόπο πράττουμε όταν πρόκειται για όλα τα αντίστοιχα έργα, για όσα δηλαδή θεωρείται πως είναι διδακτά και μπορεί κάποιος να τα μάθει με κατάλληλα μαθήματα.

Εάν επιχειρήσει δε κάποιος άλλος να δώσει τη συμβουλή του στον δήμο, κάποιος που οι άνθρωποι δεν τον θεωρούν τεχνίτη σχετικό, η συνέλευση δεν τον αποδέχεται, ακόμα κι αν είναι και ωραίος και πλούσιος και από μεγάλη οικογένεια. Αντίθετα, τον κοροϊδεύουν και του φωνάζουν, μέχρι αυτός που τόλμησε να μιλήσει να φύγει μόνος του τρομοκρατημένος ή μέχρι να τον σύρουν οι τοξότες και να τον βγάλουν σηκωτό, με διαταγή των πρυτάνεων. Για τα θέματα λοιπόν που θεωρούν [οι Αθηναίοι] ότι εξαρτώνται από κάποια συγκεκριμένη τεχνογνωσία, έτσι ενεργούν. Για τα θέματα λοιπόν που θεωρούν [οι Αθηναίοι] ότι εξαρτώνται από κάποια συγκεκριμένη τεχνογνωσία, έτσι ενεργούν. Όταν όμως πρέπει να αποφασιστεί κάποιο ζήτημα που αφορά τη διοίκηση της *πόλεως*, σηκώνεται και δίνει τις συμβουλές του γι' αυτό εξίσου και ο οικοδόμος, και ο σιδεράς, και ο έμπορος ή ο ναυτικός, και ο πλούσιος, και ο φτωχός, και αυτός που είναι από μεγάλο γένος, και αυτός που δεν είναι από κάποια γενιά σπουδαία. Και κανένας δεν τους ψέγει γι' αυτό, όπως τους προηγούμενους: γιατί εσύ, χωρίς να έχεις διδαχτεί από πουθενά αυτό το πράγμα και χωρίς να έχεις δάσκαλο σ' αυτό το θέμα, θέλεις τώρα να δώσεις και συμβουλές. Άρα, είναι προφανές πως δεν θεωρούν ότι το πράγμα αυτό είναι κάτι που διδάσκεται.

Αυτή τη στάση φυσικά δεν την έχει μόνο η συνέλευση της πόλης μας, αλλά και στο ιδιωτικό επίπεδο [βλέπουμε ότι] οι πιο σοφοί και οι άριστοι των πολιτών μας δεν μπορούν να μεταβιβάσουν αυτή την αρετή που έχουν οι ίδιοι σε άλλους. Ο Περικλής, ας πούμε, ο πατέρας των νεαρών από 'δω, τους μόρφωσε καλά στα θέματα που εξαρτώνται από τους δασκάλους. Αλλά στα θέματα στα οποία ο ίδιος είναι σοφός, ούτε αυτός τους εκπαιδεύει ούτε σε άλλους έδωσε τους γιους του να τους εκπαιδεύσουν. Κι αυτοί, τριγυρίζουν και βόσκουν, σαν ζώα λυμένα, όπου τύχει να

συναντήσουν από μόνοι τους την αρετή. Κι αν θέλεις, δες και τον Κλεινία, τον μικρό αδελφό του Αλκιβιάδη από 'δω. Αυτόν τον είχε στην κηδεμονία του ο Περικλής και, φοβούμενος μήπως τον χαλάσει ο Αλκιβιάδης, τον πήρε από αυτόν και ανέθεσε στον Αρίφρονα να τον μορφώσει. Και πριν κλείσουν έξι μήνες, ο Αρίφρονας του τον έδωσε πίσω, μη ξέροντας τι να κάνει μαζί του. Και άλλους πάμπολλους έχω να σου απαριθμήσω, οι οποίοι, ενώ ήταν οι ίδιοι αγαθοί, δεν μπόρεσαν ποτέ τους να βελτιώσουν κανέναν ούτε από τους συγγενείς τους ούτε από τους ξένους. Εγώ λοιπόν, Πρωταγόρα, έχοντας υπόψη μου αυτά τα γεγονότα, δεν θεωρώ πως η αρετή είναι διδακτή. Επειδή όμως σε ακούν να το υποστηρίζεις εσύ, κάμπτομαι και πιστεύω πως κάτι θα εννοείς, αφού θεωρώ πως έχεις μεγάλη πείρα σε πολλά ζητήματα, και πολλά έχεις μάθει και πολλά επίσης έχεις ανακαλύψει μόνος σου. Αν λοιπόν μπορείς να μας αναλύσεις με τρόπο εναργέστερο γιατί η αρετή είναι διδακτή, μη μας αρνηθείς και κάνε το».

«Όχι, Σωκράτη», είπε, «δεν θα σας αρνηθώ. Αλλά, τι προτιμάς από τα δύο; Να σας το αναλύσω με έναν μύθο, όπως κάνουν οι γεροντότεροι στους νέους, ή να αναπτύξω το ζήτημα σε μια διάλεξη;»

Πολλοί από αυτούς που κάθονταν κοντά είπαν αμέσως να αναπτύξει το θέμα με όποιον από τους δύο τρόπους θέλει.

«Εγώ νομίζω», είπε εκείνος, «πως είναι πιο χαριτωμένο να σας πω έναν μύθο».

Θέμα : ο καθορισμός του θέματος της συζήτησης Πρωταγόρα – Σωκράτη, αν η αρετή είναι διδακτή, και η πρώτη τεκμηρίωση της άποψης του Σωκράτη.

Δομή : 1. Το αντικείμενο διδασκαλίας του Πρωταγόρα

2. Η αντίθεση του Σωκράτη ως προς το διδακτό της αρετής :

A. η άποψη του αθηναϊκού λαού για το μη διδακτό της αρετής

B. η αδυναμία των μεγάλων ανδρών να διδάξουν την αρετή στα παιδιά τους

Γ. προκαθορισμός του τρόπου απάντησης του Πρωταγόρα (με το μύθο του Προμηθέα).

1 Εδώ διατυπώνεται η σημαντικότερη προγραμματική δήλωση πού θα περιμέναμε να ακουστεί από το στόμα του Πρωταγόρα. Και είναι αληθινά περιεκτική. Ο παιδευτικός του στόχος, το τελικό αντικείμενο όλης της διδακτικής του δραστηριότητας είναι ή «*εύβουλία περί τῶν οἰκείων και περί τῶν τῆς πόλεως*». Είναι πράγματι πολύ μεγάλη τέχνη κι αξίζει να μοχθήσει κανείς για να την αποκτήσει: «το να είναι σωστός στις αποφάσεις του σε θέματα ιδιωτικού του συμφέροντος και σε θέματα δημόσιου συμφέροντος του κράτους του». Ἡ λέξη «*εὐβουλία*» ήταν πολύ του συρμού εκείνα τα χρόνια. (A. Lesky, Ιστορία της αρχ. ελλ. λογοτεχνίας, Θεσσαλονίκη 1978. σ. 489.) Ἦταν οξύ το πρόβλημα ικανών ανθρώπων για τη λήψη σωστών αποφάσεων σε θέματα της πολιτείας — αυτοί δεν μπορεί να μην ήταν ικανοί για τη λήψη επίσης των σωστών αποφάσεων στα ιδιωτικά τους θέματα! Σ' αυτό το αξίωμα του κοινού ανταποκρίνεται θαυμάσια η *επαγγελία* του Πρωταγόρα. (Πρβλ. *Μενέξενος*: 91 a - b, *Γορίας*: '520 e, και Ξενοφ. "Απομν." 1. 2. 15, 64).

ΤΟ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ ΤΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ ΤΟΥ ΠΡΩΤΑΓΟΡΑ

Ἦδη ο Σωκράτης έχει ρωτήσει τον Πρωταγόρα ποιο όφελος θα έχει ο Ἱπποκράτης, αν γίνει μαθητής του, και ο Πρωταγόρας έχει απαντήσει ότι κάθε μέρα θα φεύγει στο σπίτι του καλύτερος. Ο Σωκράτης ζήτησε διευκρινίσεις: σε ποιον τομέα θα γίνεται καλύτερος ο μαθητής; και ο Πρωταγόρας απαντάει τώρα χωρίς πλατειασμούς και με σαφήνεια, σε σχέση με τις προηγούμενες

απαντήσεις του : Το αντικείμενο της διδασκαλίας του είναι η ευβουλία (η σωστή κρίση και λήψη αποφάσεων) **A**) στην ιδιωτική ζωή (ο μαθητής θα γίνεται καλύτερος στη διακυβέρνηση των υποθέσεων του σπιτιού του) και **B**) στο δημόσιο βίο (ο μαθητής θα γίνεται ικανότερος στο να ενεργεί και να μιλάει πάνω στα πολιτικά θέματα)

Στόχος, λοιπόν, της αγωγής την οποία παρέχει ο Πρωταγόρας στους νέους είναι να γίνουν αυτοί πολίτες που θα δρουν με επιτυχία τόσο στον ιδιωτικό όσο και στο δημόσιο βίο τους , ρυθμίζοντας με τον καλύτερο τρόπο τις υποθέσεις του σπιτιού και της πόλης τους.

2 οικεία [πράγματα]: Οίκος στην αρχαία Ελλάδα δεν σήμαινε μόνον σπίτι, όπως σήμερα, ούτε δήλωνε μόνον την οικογένεια (δηλαδή το σύνολο των μελών μιας ομάδας ανθρώπων που συνδέονται με συγγενικούς δεσμούς). Ο οίκος, όπως λέει χαρακτηριστικά ο Αριστοτέλης στα Πολιτικά του, ήταν η μικρότερη μονάδα, το μικρότερο συστατικό στοιχείο της κοινωνίας· φυσικά, ειδικά στις αρχαϊκές κοινωνίες, ο οίκος ήταν συνδεδεμένος και με την κατοχή γης (αυτό δεν ίσχυε πια αναγκαστικά σε κοινωνίες όπως η Αθήνα του 5ου αιώνα, με ανεπτυγμένη εμπορική και βιοτεχνική οικονομία). Το χαρακτηριστικό του οίκου πάντως, στο ιδεολογικό επίπεδο, ήταν ότι είχε μια συνέχεια μέσα στο χρόνο, είχε παρελθόν (τους προγόνους) και μέλλον (τους απογόνους). Γι' αυτό και ήταν υποχρέωση κάθε ενήλικου άνδρα να σεβαστεί το παρελθόν του οίκου του και να εξασφαλίσει τη συνέχεια του στο μέλλον. Άρα, η κοινωνική στάση και το ήθος κάθε άνδρα είχε συνέπειες όχι μόνο ατομικές, αλλά και ως προς τη συντήρηση και διατήρηση του κύρους του οίκου του. Τα οικεία είναι, επομένως, όλες οι υποθέσεις που σχετίζονταν με την οικονομική και κοινωνική ευμάρεια ενός οίκου και αποτελούσαν ένα από τα σημαντικότερα καθήκοντα του ενήλικου άνδρα.

3 άνδρες: Ο λόγος για τον οποίο αναφέρεται αποκλειστικά και μόνον σε άνδρες όσον αφορά την πολιτική αρετή είναι, φυσικά, διότι στην αρχαία Ελλάδα μόνον οι άνδρες είχαν πολιτικά δικαιώματα. Ο ενήλικος ελεύθερος άνδρας είναι ο κύριος του οίκου, δηλαδή είναι αυτός που έχει δικαιώματα ιδιοκτησίας πάνω στην περιουσία και δικαιώματα διάθεσης και διοίκησης πάνω στα μέλη της οικογένειας· και οι γυναίκες και τα παιδιά και οι δούλοι της οικογένειας κηδεμονεύονται από τον κύριο του οίκου. Στο δημόσιο επίπεδο, οι ενήλικοι ελεύθεροι Αθηναίοι άνδρες είναι οι μόνοι που έχουν δικαιώματα πολίτη, οι μόνοι δηλαδή που έχουν δικαίωμα να συμμετέχουν στις συνελεύσεις του δήμου, να εκλέγονται στα διάφορα αξιώματα της πόλεως, να στρατεύονται (πλην ορισμένων εξαιρέσεων), να γίνονται μέλη των δικαστηρίων και να μηνύουν στα δικαστήρια ή να παρουσιάζονται ως μάρτυρες σε αυτά.

4 αγαθούς: Ο όρος αγαθός παραπέμπει φυσικά στο ιδανικό της καλοκαγαθίας που διείπε την αρχαία ελληνική κοινωνία. Ο Έλληνας άνδρας έπρεπε να είναι καλός κάγαθός, δηλαδή αφενός ωραίος, γυμνασμένος, ικανός να εκπληρώσει τα καθήκοντα του ως οπλίτης και αφετέρου σώφρων, συνετός και μετρημένος, με απόλυτη αυτοσυγκράτηση απέναντι στα πάθη, με ικανότητα να κρίνει και να δρα λελογισμένα. Εδώ ο Πρωταγόρας αναφέρεται μόνο στο δεύτερο συστατικό αυτού του ιδανικού, την αγαθότητα, γιατί προφανώς μόνον αυτή ενδιαφέρει τη συζήτηση που διεξάγεται.

❖ Ως προς τον τρόπο της έκφρασης του Σωκράτη , παρατηρούμε ότι την άποψη του δεν τη διατυπώνει δογματικά , αλλά της δίνει με πολλή ευγένεια και μετριοφροσύνη υποκειμενική χροιά (*δε θεωρούσα... , νομίζω πως...*) ενώ παράλληλα δείχνει να σέβεται την άποψη του Πρωταγόρα (*δεν μπορώ να το αμφισβητήσω*). Ωστόσο , από τα πρώτα κιόλας λόγια του διακρίνουμε κάποιον ειρωνικό τόνο και η ειρωνεία του καλύπτεται με φαινομενικές φιλοφρονήσεις (*ωραία τέχνη κατέχεις... , αφού το λές εσύ... , έχεις μεγάλη πείρα σε πολλά ζητήματα...*) είτε δίνεται με την αμφισβήτηση του

κύρους του Πρωταγόρα (*αν βέβαια την κατέχεις πραγματικά...*) , ενώ προς το τέλος ο Σωκράτης προσποιείται ότι κάμπτεται , όταν ακούει τον Πρωταγόρα να υποστηρίζει ότι η αρετή είναι διδακτή , και πιστεύει ότι ο συνομιλητής του εννοεί κάτι σπουδαίο (*πιστεύω πως κάτι θα εννοείς...*) .

- ❖ **πολιτική τέχνη-πολιτική αρετή:** Αν και ο Πρωταγόρας απαντώντας στην ερώτηση του Σωκράτη δέχεται τον όρο πολιτική τέχνη για το μάθημα που ισχυρίζεται ότι διδάσκει, εντούτοις ο Σωκράτης στη συνέχεια αναφέρεται στον όρο πολιτική αρετή. Δεν πρόκειται για αυθαίρετη γενίκευση από μέρος του, αλλά στόχος του είναι να οδηγήσει τη συζήτηση στην ερύτερη έννοια του όρου «αρετή». Απασχολούσε ιδιαίτερα τον φιλόσοφο το θέμα της κατάκτησης της αρετής κι, αντίθετα από τους σοφιστές που το ενδιαφέρον τους για το θέμα ήταν καθαρά χρησιμοθηρικό, ο Σωκράτης αναζήτησε ένα σταθερό έδαφος πάνω στο οποίο να καθοριστεί αυστηρά και αμετάκλητα κάθε έννοια καλού, αρετής και σοφίας.
- ❖ **η σημασία της έννοιας «αρετή» εδώ:** ο όρος αρετή είναι ταυτόσημος με τον όρο εύβουλια, πολιτική τέχνη, πολιτική αρετή, ανδρός αρετή. Όλοι οι όροι εναλλάσσονται μέσα στο κείμενο, αφορούν τη δράση του ατόμου-πολίτη και στον ιδιωτικό και στο δημόσιο τομέα. Άλλωστε, ο Αθηναίος πολίτης δε νοείται ως άτομο, αλλά ως μέλος του κοινωνικού συνόλου, γιατί μόνο μέσα στην πόλη μπορεί να δράσει και να καταξιωθεί ευεργετικά για τον εαυτό του και το σύνολο. Και η αγωγή αποβλέπει στη βελτίωση της ανθρώπινης φύσης, ώστε ο πολίτης να δρα με επιτυχία και στους δυο τομείς.

- ❖ Τα επιχειρήματα του Σωκράτη :

1^ο Η πολιτική αρετή είναι κάτι που δε διδάσκεται –

Οι Αθηναίοι στην εκκλησία του δήμου, για θέματα που απαιτούν τεχνογνωσία ζητούν και δέχονται μόνο τη γνώμη των ειδικών (*«Και βλέπω ότι, όποτε συγκεντρωνόμαστε στην εκκλησία του δήμου, όταν... και μπορεί κάποιος να τα μάθει με κατάλληλα μαθήματα.»*) · μάλιστα, αν επιχειρήσει κάποιος μη ειδικός να συμβουλευθεί για τέτοιου είδους θέματα, τον χλευάζουν και τον απομακρύνουν από τη συνέλευση (*«Εάν επιχειρήσει δε κάποιος άλλος... με διαταγή των πρυτάνεων»*). Για θέματα όμως πολιτικά δέχονται τη γνώμη όλων των πολιτών, ανεξαρτήτως επαγγέλματος ,οικονομικής κατάστασης και καταγωγής (*« Όταν όμως πρέπει να αποφασιστεί κάποιο ζήτημα που αφορά τη διοίκηση της πόλεως... και αυτός που δεν είναι από κάποια γενιά σπουδαία»*). Άρα λοιπόν, λέει ο Σωκράτης, καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι η πολιτική αρετή είναι κάτι που δε διδάσκεται, αφού όλοι οι Αθηναίοι πολίτες που συμμετέχουν στην εκκλησία του δήμου και που η γνώμη του καθενός είναι βαρύνουσας σημασίας, δίνουν συμβουλές και εκφράζουν πολιτικές απόψεις και θέσεις, χωρίς να τα έχουν διδαχτεί αυτά από κάπου.

- ❖ Αξιολόγηση επιχειρήματος Σωκράτη:

Ο συλλογισμός δεν είναι ιδιαίτερα πειστικός· οι Αθηναίοι θεωρούν ότι όλοι πρέπει κατέχουν την πολιτική αρετή, αφού όλοι λειτουργούν και ως πολίτες μέσα στην πόλη-κράτος, αλλά αυτό δε σημαίνει ότι μπορούμε να δεχτούμε ότι όλοι οι Αθηναίοι είναι σοφοί και οι απόψεις τους για τα πολιτικά είναι όλες ορθές. Ναι μεν η Αθηναϊκή δημοκρατία θεμελιώνει την ισηγορία και την παρρησία, έδινε το δικαίωμα της ελεύθερης συμμετοχής αλλά δεν πρέπει να υπεραπλοποιούμε το δικαίωμα αυτό: Υπάρχουν πολιτικά ζητήματα ιδιαίτερα εξειδικευμένα που η σωστή επιλογή προϋποθέτει και ιδιαίτερη κατάρτιση. Πολλές φορές οι Αθηναίοι παρασύρθηκαν σε λανθασμένες ενέργειες από ανθρώπους που τους συμβούλεψαν με λανθασμένο τρόπο.

Ως προς τον ισχυρισμό του Σωκράτη ότι οι Αθηναίοι δεν έχουν διδαχθεί από πουθενά την αρετή : οι Αθηναίοι από τη νεαρή τους ηλικία ζούσαν καθημερινά μέσα στα πολιτικά δρώμενα της άμεσης δημοκρατίας , η συμμετοχή τους στα κοινά δρώμενα ήταν καθημερινό βίωμα , παρακολουθούσαν λόγους , έπαιρναν μέρος σε καθημερινές πολιτικές συζητήσεις στην αγορά , ήταν υποχρεωμένοι να γνωρίζουν τους νόμους , αναλάμβαναν αξιώματα και ευθύνες – όλα αυτά αποτελούσαν δια βίου άτυπη διδασκαλία της πολιτικής αρετής μέσα στην Αθήνα , στο μεγάλο σχολείο της δημοκρατίας .

2^{ον} Δεν μπορούν οι άνθρωποι να μεταδώσουν την αρετή σε άλλους ανθρώπους-

Οι πιο σοφοί και άριστοι των πολιτών δεν μπορούν να μεταβιβάσουν σε άλλους την αρετή που έχουν ο ίδιοι , π.χ. ο Περικλής στους γιους του και στον προστατευόμενό του Κλεινία.

Άρα : Πώς είναι δυνατό η αρετή να είναι διδακτή ;

Αξιολόγηση επιχειρήματος:

Στο δεύτερο επιχειρήμα ο Σωκράτης συγχέει την ικανότητα των μεγάλων πολιτικών ηγετών με την πολιτική αρετή : ο Περικλής ήταν ένας μεγάλος πολιτικός άντρας , που είχε και εξαιρετικές ικανότητες και ως πολιτικός ηγέτης και πολιτική αρετή ως πολίτης . Ο Σωκράτης ορθά ισχυρίζεται ότι ο Περικλής δεν μπόρεσε να κάνει του γιούς του μεγάλους πολιτικούς σαν τον εαυτό του . Αυτό όμως μπορεί να οφείλεται στο ότι ως πατέρας δεν ενδιαφέρθηκε γι' αυτό ή σε άλλους λόγους και βέβαια δε σημαίνει ότι οι γιοι του ήταν διεφθαρμένοι και δεν είχαν πολιτική αρετή ως πολίτες .

Αλλά και αν δεχτούμε ότι ο Περικλής δεν μπόρεσε να διδάξει στους γιούς του την αρετή του πολίτη , θα έπρεπε να πάρουμε υπόψη και δυο άλλους παράγοντες , τη μεταδοτικότητα του δασκάλου και τη δεκτικότητα του μαθητή .

Τα επιχειρήματα του Σωκράτη είναι περιγραφικά και εμπειρικά: δίνονται με παραδείγματα και όχι με την αλληλουχία διεισδυτικών σκέψεων , κάτι που το περιμένουμε από τον Σωκράτη .

❖ ΕΞΗΓΗΣΗ ΤΗΣ ΑΔΥΝΑΜΙΑΣ ΤΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΩΝ

Όπως θα φανεί στη συνέχεια του διαλόγου , ο Σωκράτης στην πραγματικότητα πιστεύει ότι η αρετή είναι διδακτή . Όμως, σ' αυτό το σημείο του διαλόγου προσποιείται ότι υποστηρίζει την αντίθετη θέση , για να αναγκάσει τον Πρωταγόρα να υποστηρίξει το αντίθετο , αναπτύσσοντας το αντεπιχείρημα του . Και επειδή είναι βέβαιος πως ο σοφιστής θα αποτύχει και θα εκτεθεί , σκοπεύει να το κάνει στη συνέχεια ο ίδιος πειστικά . Τα επιχειρήματα του μεγάλου σοφού έχουν τις παραπάνω ευάλωτες πλευρές μάλλον γι' αυτόν το λόγο.

- ❖ Ο Πρωταγόρας ισχυρίζεται ότι διδάσκει στους μαθητές του την πολιτική αρετή.
- ❖ Ο Σωκράτης ισχυρίζεται και επιχειρηματολογεί υπέρ της άποψης ότι η πολιτική αρετή δε διδάσκεται.
- ❖ Ο Πρωταγόρας θα απαντήσει με έναν μύθο, αυτόν του Προμηθέα.
- ❖ **Η ΕΙΡΩΝΕΙΑ:** Παραπάνω έχει γίνει λόγος σε πολλά σημεία για ειρωνεία του Σωκράτη προς τον Πρωταγόρα . Στην καθημερινή γλώσσα η ειρωνεία είναι ο υποτιμητικός για το συνομιλητή μας αστεισμός , με τον οποίο δημιουργείται ένα κλίμα ανωτερότητας και επιβολής στον « αντίπαλο » .

Η ειρωνεία , ως σχήμα λόγου, είναι η προσποιητή χρησιμοποίηση λέξεων ή φράσεων που έχουν νόημα αντίθετο από εκείνο που έχει στο νου του αυτός που μιλάει .

Στη μελέτη της αρχαίας τραγωδίας γίνεται λόγος για « τραγική ειρωνεία » : έτσι ονομάζεται η άγνοια από τον ήρωα μιας τραγωδίας της αλήθειας και της τραγικότητας

της θέσης του , την οποία όμως γνωρίζουν οι θεατές , που αγωνιούν για την πλάνη του

·
 Ιδιαίτερο νόημα έχει στους πλατωνικούς διαλόγους η σωκρατική ειρωνεία . Έτσι ονομάζεται η προσποιητή άγνοια που χρησιμοποιούσε ο αρχαίος φιλόσοφος Σωκράτης στις συζητήσεις του , με στόχο να αποκαλύψει στη συνέχεια ενός διαλόγου την πλάνη του συνομιλητή του σε ένα θέμα και την πνευματική του κατωτερότητα .

Ενότητα 2^η -μύθος

Ἦν γάρ ποτε χρόνος ὅτε
 θεοὶ μὲν ἦσαν, θνητὰ δὲ γέν
 οὐκ ἦν. ἐπειδὴ δὲ καὶ τούτοις
 χρόνος ἦλθεν εἰμαρμένος
 γενέσεως, τυποῦσιν αὐτὰ θεοὶ
 γῆς ἔνδον
 ἐκ γῆς καὶ πυρὸς μείξαντες καὶ
 τῶν ὅσα πυρὶ καὶ γῆ
 κεράννυται. ἐπειδὴ δ'
 ἄγειν αὐτὰ πρὸς φῶς ἔμελλον,
 προσέταξαν Προμηθεΐ καὶ
 Ἐπιμηθεΐ κοσμησαί τε καὶ
 νεῖμαι δυνάμεις ἐκάστοις ὡς
 πρέπει. Προμηθεΐα δὲ
 παραιτεῖται Ἐπιμηθεὺς αὐτὸς
 νεῖμαι, «Νείμαντος δέ μου»,
 ἔφη, «ἐπίσκεψαι»· καὶ οὕτω
 πείσας νέμει.
 νέμων δὲ τοῖς μὲν
 ἰσχὺν ἄνευ τάχους προσῆπεν,
 τοὺς δ' ἄσθενεστέρους τάχει
 ἐκόσμη· τοὺς δὲ ὠπλιζε, τοῖς δ'
 ἄοπλον διδοὺς φύσιν
 ἄλλην τιν' αὐτοῖς ἐμηχανᾶτο
 δύναμιν εἰς σωτηρίαν. ἃ μὲν
 γὰρ αὐτῶν σμικρότητι
 ἤμπισχεν, πτηνὸν φυγὴν ἢ
 κατάγειον οἴκησιν ἔνεμεν· ἃ δὲ
 ἠὔξε μεγέθει, τῷδε αὐτῷ αὐτὰ
 ἔσωζεν· καὶ τᾶλλα οὕτως
 ἐπανισῶν ἔνεμεν.
 ταῦτα δὲ ἐμηχανᾶτο
 εὐλάβειαν ἔχων μή τι γένος
 ἀίστωθει· ἐπειδὴ δὲ αὐτοῖς
 ἀλληλοφθοριῶν
 διαφυγὰς ἐπήρκεσε, πρὸς τὰς
 ἐκ Διὸς ὥρας εὐμάρειαν
 ἐμηχανᾶτο ἀμφιεννύς αὐτὰ
 πυκναῖς τε θριξίν καὶ στερεοῖς
 δέρμασιν, ἱκανοῖς μὲν ἀμῦναι

Ἦταν λοιπὸν κάποτε εποχὴ που υπήρχαν
 βέβαια θεοί, δεν υπήρχαν ὁμως ζῶα.
 Καὶ ὅταν ἔφτασε καὶ γι' αὐτὰ ὁ ὀρισμένος
 ἀπὸ τῆ μοῖρα χρόνος γιὰ
 τῆ γέννησὴ τους, οἱ θεοὶ τὰ πλάθουν αὐτὰ
 στὸ εσωτερικὸ τῆς γῆς, ἀφοῦ ἔκαναν μείγμα
 ἀπὸ χῶμα καὶ φωτιά καὶ
 ἀπὸ ἐκεῖνα που μποροῦν νὰ ἀναμειχθοῦν με
 τῆ φωτιά καὶ τὸ χῶμα. Καὶ ὅταν ἐπρόκειτο
 νὰ φέρουν αὐτὰ στὸ φῶς,
 διέταξαν τὸν Προμηθεΐα καὶ
 τὸν Ἐπιμηθεΐα νὰ τὰ στολίσουν
 καὶ νὰ μοιράσουν στὸ καθένα δυνάμεις
 ὅπως πρέπει. Ὁ Ἐπιμηθεΐας ὁμως παρακαλεῖ
 τὸν Προμηθεΐα νὰ κάνει μόνος του τῆ
 μοιρασιά «καὶ ὅταν ἐγὼ μοιράσω»,
 εἶπε, «κάνε ἐσύ ἐπιθεώρηση». Κι ἐτσι,
 ἀφοῦ τὸν ἐπεισε, κάνει τῆ μοιρασιά.
 Κάνοντας ὁμως τῆ διανομὴ, σὲ ἄλλα ἔδινε
 δύναμη χωρὶς ταχύτητα,
 καὶ τὰ πιο ἀδύναμα τὰ εφοδιάζε με
 ταχύτητα. Καὶ ἄλλα ἐξόπλιζε, καὶ σὲ ἄλλα
 ἐπειδὴ ἔδινε ὀργανισμό χωρὶς ὀπλα,
 ἐπινοοῦσε γι' αὐτὰ κάποια ἄλλη ἱκανότητα
 γιὰ τῆ σωτηρία τους. Ὅσα δηλαδὴ ἀπὸ αὐτὰ
 περιορίζε σὲ μικρὸ σῶμα, τὰ
 οὐς μοίραζε φτερά γιὰ νὰ φεῦγουν ἢ
 ὑπόγεια κατοικία. Καὶ ὅσα τὰ ἔκανε
 μεγαλόσωμα, με αὐτὸ τὸ ἴδιο (δηλ. τὸ
 μεγάλο σῶμα) τὰ ἔσωζε. Καὶ τὰ ἄλλα
 μοίραζε κάνοντάς τὰ ἰσοδύναμα με αὐτὸν
 τὸν τρόπο. Καὶ ἐπινοοῦσε αὐτὰ, ἐπειδὴ
 ἐπαίρνε τὰ μέτρα του μήπως εξαφανιστεῖ
 κάποιο γένος. Καὶ ἀφοῦ τὰ εφοδιάσε
 ἐπαρκῶς γιὰ νὰ ἀποφύγουν τῆν
 ἀλληλοεξόντωση, ἐπινοοῦσε ευκολίες γιὰ τῆς
 ἀτμοσφαιρικές μεταβολές που προκαλοῦνται
 ἀπὸ τὸν Δία ντύνοντας αὐτὰ καὶ με
 πυκνὰ τριχώματα καὶ με γερά
 δέρματα, ἱκανὰ βέβαια νὰ ἀντιμετωπίσουν

χειμῶνα, δυνατοῖς δὲ καὶ
καύματα, καὶ εἰς
εὐνάς ἰοῦσιν ὅπως ὑπάρχοι τὰ
αὐτὰ ταῦτα στρωμνὴ οἰκεία τε
καὶ αὐτοφυῆς ἐκάστω·
καὶ ὑποδῶν τὰ μὲν ὀπλαῖς, τὰ
δὲ [θριξίν καὶ] δέρμασιν
στερεοῖς καὶ ἀναίμοις.
τούντεῦθεν τροφὰς ἄλλοις
ἄλλας ἐξεπόριζεν,
τοῖς μὲν ἐκ γῆς βοτάνην,
ἄλλοις δὲ δένδρων καρπούς,
τοῖς δὲ ῥίζας· ἔστι δ' οἷς
ἔδωκεν εἶναι τροφήν ζῶων
ἄλλων βοράν· καὶ τοῖς μὲν
ὀλιγογονίαν προσῆψε,
τοῖς δ' ἀναλισκομένοις ὑπὸ
τούτων πολυγονίαν,
σωτηρίαν τῷ γένει
πορίζων.

το κρύο κατάλληλα ὁμως και
τις ζέστες (να αντιμετωπίσουν), και για να
χρησιμεύουν στο καθένα αυτά τα ίδια σαν
σκεπάσματα ταιριαστά και δοσμένα από τη
φύση, όταν αυτά πηγαίνουν στη φωλιά
τους. Και υποδένοντας άλλα με νύχια και
άλλα με [τριχώματα και] σκληρά και χωρίς
αίματα δέρματα.
Ύστερα από αυτό, εξασφάλιζε τροφές
διαφορετικές για τα διάφορα είδη, σε άλλα
χορτάρι από τη γη,
σε άλλα καρπούς δέντρων
και σε άλλα ρίζες. Σε μερικά ὁμως ὀρισε να
εἶναι η τροφή τους το κρέας
ἄλλων ζῶων. Και σε αυτά (τα τελευταία)
ἔδωσε την δυνατότητα να γεννούν λίγα,
ενώ σ' εκείνα που τρώγονταν από αυτά
(ἔδωσε την δυνατότητα) να γεννούν πολλά,
προσπαθώντας να εξασφαλίσει την
διατήρηση του είδους.

Σχόλια:

Θέμα : τα μέσα που δόθηκαν στα ζῶα, για να προφυλάσσονται αυτά από τους εχθρούς τους και από τις δυσμενείς καιρικές συνθήκες, καθώς και οι τρόποι με τους οποίους θα εξασφάλιζαν την τροφή και τη διαίωσιση του είδους τους.

Δομή : 1. Η δημιουργία των ζώων

2. Η εντολή των θεών στον Προμηθέα και τον Επιμηθέα

3. Η διανομή των εφοδίων στα ζῶα από τον Επιμηθέα μόνο (αφού ζήτησε από τον Προμηθέα να το κάνει μόνος του κι εκείνος να επιβλέψει μετά) :

α. για προφύλαξη από τους εχθρούς

β. για την προφύλαξη από τις δυσμενείς καιρικές συνθήκες

γ. για την εξασφάλιση τροφής

δ. για ισορροπία στη φύση

❖ Ο Πρωταγόρας αρχίζει να αφηγείται το μύθο που προανήγγειλε στο τέλος της προηγούμενης ενότητας. Στόχος του μύθου: να απαντήσει στην πρώτη από τις δυο αντιρρήσεις που πρόβαλε ο Σωκράτης ότι η αρετή είναι κάτι που δε διδάσκεται, αφού βλέπουμε ότι ο Αθηναϊκός λαός που είναι σοφός δεν θεωρεί ότι υπάρχει κάποιος ειδήμων στα θέματα της αρετής και για το λόγο αυτό επιτρέπει στον κάθε πολίτη να εκφέρει για αυτά γνώμες και να συμβουλεύει. Το περιεχόμενο του πρωταγόρειου μύθου έχει ενδιαφέρον γιατί δείχνει τις κοινωνιολογικές και πολιτειολογικές θεωρήσεις που ανέπτυξε η αρχαία σοφιστική.

«Ἦν γάρ ποτε χρόνος...»: Η φράση, τυπική αρχή παραμυθιού, αποτελεί μέρος του σκηνηκού. Τα καθαυτό μυθολογικά στοιχεία αποτελούν εξωτερική διακόσμηση που περιβάλλει την

εξήγηση του Πρωταγόρα για τη δημιουργία του ζωικού βασιλείου και του ανθρώπου. Στην αρχή της αφήγησης του μύθου ο Πρωταγόρας προσδιορίζει ένα στοιχείο απαραίτητο, το χρόνο, στο πλαίσιο του οποίου θα λάβουν χώρα τα γεγονότα που θα αφηγηθεί, έστω και αν αυτός ο προσδιορισμός είναι αόριστος, καθώς το χρονικό σημείο ανάγεται στα βάθη του χρόνου. Αυτή η αόριστη αναφορά στο χρόνο είναι γνώρισμα της αρχής των μύθων.

- ❖ Η αρχή της δημιουργίας του κόσμου είναι στον Πρωταγόρα ανθρωποκεντρική. Στην ενότητα αυτή βλέπουμε μόνο μια εισαγωγή που αφορά τη δημιουργία των ζώων, για να μεταφέρει στη συνέχεια το ενδιαφέρον του στον άνθρωπο.
- ❖ **Η « αντίφαση » του Πρωταγόρα :** Η αναφορά του Πρωταγόρα στην ύπαρξη των θεών και στο ότι αυτοί έπλασαν τα έμβια όντα φαίνεται με την πρώτη ματιά ότι έρχεται σε αντίθεση με τον αγνωστικισμό του φιλοσόφου. Ωστόσο πρέπει να έχουμε υπόψη ότι η παρουσία των θεών έχει αλληγορική σημασία: ο Δίας είναι η νομοτέλεια που διέπει τη φύση και οι άλλοι θεοί του μύθου είναι τα όργανα της νομοτέλειας· ακόμη ο Πρωταγόρας αναφέρει τους θεούς πιο πολύ για να εξηγήσει τη δημιουργία του θρησκευτικού συναισθήματος και όχι για να δηλώσει την πίστη του στην ύπαρξή τους. Εξάλλου δεν τους θεωρεί άναρχους ή αιώνιους, όπως θεωρούνται στις θρησκείες (= ήρθε και για τα ζώα ο χρόνος της δημιουργίας τους, όπως είχε έρθει προηγουμένως και η ώρα για τη γένεση των θεών).
- ❖ Αντίθετα, στη *Θεογονία* του Ησίοδου η αναφορά του τελευταίου είναι θεοκεντρική, αφού αμέσως μετά τη γένεση των θεών αναφέρει και την ύπαρξη των ανθρώπων, χωρίς να δίνει λεπτομέρειες για το πώς plάστηκαν, από ποιον κτλ. Είναι χαρακτηριστικό πως στην αρχαιοελληνική μυθολογική σκέψη υπάρχει μόνο θεογονία κι όχι κοσμογονία, όπως σε άλλες μυθολογίες ή στην εβραιοχριστιανική Γένεση.
- ❖ γῆς ἔνδον: Στις παραδόσεις των Ελλήνων ήταν πλατιά διαδεδομένη η αντίληψη του αυτοχθονισμού, δηλ. η πεποίθηση ότι ορισμένες φυλές ξεφύτρωσαν από τη γη που ύστερα την έκαναν πατρίδα τους. Άλλες μετακινήθηκαν κι έχασαν αυτή την προνομιακή σχέση. Αθηναίοι ρήτορες και συγγραφείς συνδέουν συχνά τις αφηγήσεις τους για την αυτόχθονη γέννησή τους με το αίσθημα της ευγενικής τους καταγωγής. Η αντίληψη αυτή ενισχύει την άποψη του Πρωταγόρα για δημιουργία πλασμάτων κάτω από την επιφάνεια της γης.
- ❖ Ισορροπία στη φύση: για να διατηρηθεί το οικοσύστημα, οι αντίρροπες τάσεις που λειτουργούν, που εκδηλώνονται σε αυτό, πρέπει να εξισοπονηθούν. Σε αυτό αποσκοπούσε η αντισταθμιστική και σύμμετρη κατανομή των ιδιοτήτων στα διάφορα ζώα, ο βιολογικός εξοπλισμός τους με κατάλληλα και φυσικά εφόδια και η εξασφάλιση πόρων διατροφής για όλα. Συγκεκριμένα ο Επιμηθέας εξόπλισε τα ζώα:
 - με όπλα για να προλάβει την αλληλοεξόντωση
 - με διάφορα μέσα προφύλαξης για τις εποχές του έτους
 - με ποικιλία διατροφής (άλλα είναι χορτοφάγα κι άλλα σαρκοφάγα)
 - με πολυγονία(τα χορτοφάγα) ή ολιγονία(τα σαρκοφάγα) για να εξασφαλιστεί η διαιώνιση

Διαπιστώνουμε λοιπόν ότι ο μύθος εξηγεί τελεολογικά το νόμο της αναπλήρωσης, σύμφωνα με τον οποίο μια αδυναμία αναπληρώνεται από μια ικανότητα. Συγκεκριμένα:

- η ταχύτητα αντιστάθμιζε την αδυναμία
- τα φτερά ή η υπόγεια κατοικία αντιστάθμιζαν τη μικρή σωματική διάπλαση
- όσα ζώα είχαν δύναμη δε χρειάζονταν ταχύτητα

- όσα είχαν μεγάλο μέγεθος σώζονταν χάρη σε αυτό
 - τα όπλα αντιστάθμιζαν την έλλειψη δύναμης και ταχύτητας
 - για την αντιμετώπιση των καιρικών μεταβολών τα ζώα είχαν πυκνό τρίχωμα και γερά δέρματα
 - με πολυγονία προίκισε αυτά που ήταν βορά των άλλων ζώων
 - ολιγονία έδωσε στα σαρκοφάγα, σε όσα τρέφονταν με άλλα ζώα
 - δεν έδωσε σε όλα τα ζώα την ίδια τροφή, για να μην εξαντληθούν συγκεκριμένα είδη διατροφής τους.
- ❖ Ο Δίας ρυθμίζει όλα τα ατμοσφαιρικά και καιρικά φαινόμενα καθώς και την εναλλαγή των εποχών του έτους , που ονομάζονται **ώρες** (η λέξη **ώρα** του κειμένου έχει και άλλες σημασίες) . Η έννοια της ώρας είναι και θεοποιημένη (οι τρεις **Ωρες** , κόρες του Δία και της Θέμιδας , ήταν η Ευνομία , η Δίκη και η Ειρήνη και προστάτευαν τους καρπούς) .
- ❖ Στον μύθο τονίζονται :
- η αρχή της βιοποικιλότητας' ο κόσμος των ζώων που παρουσιάζονται δηλαδή δεν είναι εντελώς μυθικός ή φανταστικός ο αγώνας για επιβίωση των ζώων, όπως δέχεται άλλωστε και η βιολογία σήμερα το φαινόμενο της ισορροπίας ανάμεσα στα είδη των ζώων, το φαινόμενο της διατήρησης των ειδών, το φαινόμενο της σκόπιμης ρύθμισης της ζωής των ζώων, δηλαδή της ύπαρξης κάποιας σκοπιμότητας.

Ετυμολογικά Σχόλια - Λεξιλογικές Παρατηρήσεις

θνητά- από το *ρήμα θνήσκω* (= πεθαίνω). ΟΜΟΡΡΙΖΑ: θνησιγενής, θνησιμότητα, θνητότητα
 γένη - από το θέμα *γεν-* του ρήματος *γίγνομαι*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: γένεση, γενέθλιος, αγέννητος, γηγενής
 είμαρμένος- μετοχή του παρακειμένου *εἴμαρται* του ρήματος *μείρομαι* που σχηματίζει το θέμα *μερ-*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: μερίδιο, μέρος, μόριο, μοίρα, μοιραίος, άμοιρος, μορος (= μοίρα)
 τυποῦσιν- από το ουσιαστικό *τύπος*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: τυπώνω, εκτύπωση, εντύπωση, διατύπωση
 γῆ- από τον ασυναίρετο τύπο *γέα*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: γήινος, γηγενής, γήπεδο, γήλοφος και γεωργός, γεωγραφία, γεωδοσία (από τον ασυναίρετο τύπο)
 Μειξαντες- από το θέμα *μειγ-* του ρήματος *μείγνυμι* (το άλλο θέμα είναι *μιγ-*). ΟΜΟΡΡΙΖΑ: μεικτός, ανάμειξη και μιγάς, αμιγής (από το θέμα *μιγ-*).
 κεράννυται σχηματίζει τα θέματα *κερα(σ)-* και *κρα-* (*έκράσθην*). ΟΜΟΡΡΙΖΑ: κερνώ, κέρασμα και κράμα, κράση
 φως - από το ασυναίρετο ουσιαστικό *φάος*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: φωτίζω, ολοφώτεινος, ξέφωτο, Διαφωτισμός, φωτοσύνθεση
 προσέταξαν- από το *προς* + *τάττω*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: προσταγή, διαταγή, κατάταξη, παράταξη, τακτική, σύνταγμα, ταγός.
 κοσμήσαι - από το ουσιαστικό *κόσμος*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: κόσμημα, διακόσμηση, κοσμιότητα, κοσμοκράτορας, εγκόσμιος
 νεῖμαι - το ρήμα *νέμω* σχηματίζει τα θέματα *νεμ->* *νειμ-* και *νομ-*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: διανέμω, νέμεση, κατανομή, νομός.
 παραιτούμαι - από το *παρά* + *αἴτοῦμαι*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: απαίτηση, επαίτης, παραίτηση.
 ἔφη- το ρήμα *φημί* σχηματίζει τα θέματα *<ρη-* (*φημί*) και *φα-* (*φαμέν*). ΟΜΟΡΡΙΖΑ: απόφαση, κατάφαση, φημολογία, φήμη, διαφημίζω.
 ἐπίσκεπαι - από το *επί* + *σκοπέομαι -οῦμαι*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: άσκοπος, σκοπιμότητα, ανασκόπηση (από το θέμα *σκοπ-*), σκέπτομαι, περίσκεψη, συνδιάσκεψη (από το θέμα *σκεπ-*).

πεισας- το ρήμα *πείθω* σχηματίζει τα θέματα *πει-* (*πείθω*) *πι-* (*ἐπιθόμην*), *ποι-* (*πέποιθα*). ΟΜΟΡΡΙΖΑ: πειθῶ, πειστικός, πειθαναγκάζω, πίστη, εμπιστοσύνη, διαπίστωση, πεποίθηση.

προσήπτεν- από το *προς* + *άπτω*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: αναπήρας, αψιμαχία, σύναψη, απτός.

ασθενέστερους από το στερητικό *ἀ-* + *σθένος*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: ασθενής, φιλάσθενος, σθεναρός, εξασθένιση.

διδούς - το ρήμα *δίδωμι* σχηματίζει τα θέματα *δω-* (*δίδωμι*), *δο-* (*έδομεν*). ΟΜΟΡΡΙΖΑ: παράδοση, προδοσία, αντίδοτο, επιδότηση, αντίδοτο, δώρο.

Φύσις- από το ρήμα *φύω*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: φυτό, έμφυτος, κατάφυτος, φυτοφάρμακο, φυτρώνω.

σωτηρίαν- από το ρήμα *σώζω*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: σωτήριος, σώος, σωστός, σωσίβιο

ήμπισχεν- από το *άμφι* + *έχω* ή από το *άμφι* + *ισχω*.

Φυγήν- από το ρήμα *φεύγω*· σχηματίζει τα θέματα *φυγ-* (*έφυγον*) και *φευ-* (*φεύγω*). ΟΜΟΡΡΙΖΑ: διαφυγή, φυγόδικος, πρόσφυγας και φευγαλέος, αποφευκταίος.

κατάγειος- από το *κατά* + *γη* (βλ. παραπάνω *γη*).

Ηύξε- το ρήμα *αΰξω* ή *αυξάνω* σχηματίζει το θέμα *αύγ-* (πρβλ. *augeo* λατινικά). ΟΜΟΡΡΙΖΑ: αύξηση, προσαύξηση, αυξομείωση

έπανισῶν- από το *επί* + *ανά* + *ίσώω* -ῶ. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: εξίσωση, ισότητα, ισομέρεια, ανισομερής.

εὐλάβειαν- από το *εὐ* + *λαμβάνω*· σχηματίζει θέματα *λαβ-*, *ληψ-* και *λημ-*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: προσλαμβάνω, κατάληψη, κατειλημμένος, λαβή, σύλληψη, αντίληψη, δοσοληψία.

αἴστωθειη- από το στερητικό *ἀ* + *ιστ-* (θέμα από το *ιδεῖν* < *όράω* -ῶ).

ἐπήρκεσε- από το *επί* + *άρκέω* -ω. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: αυτάρκεια, διάρκεια, ανεπαρκής, αρκετός.

εὐμάρειαν- από το *εὐ* + *μαρής* < *μάρη* (= χέρι).

άμφιεννύς- από το *άμφι* + *έννυμι* (= ντύνομαι). ΟΜΟΡΡΙΖΑ: αμφίεση, μεταμφιεσμένος, άμφια.

χειμῶνα- από το ουσιαστικό *χειμά* (= χειμώνας). ΟΜΟΡΡΙΖΑ: χειμερία (νάρκη), ξεχειμωνιάζω, χειμερινός.

καύματα- από το ρήμα *καίω*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: καύση, καυστικός, έγκαυμα, καυτηριάζω

ιοῦσιν- το ρήμα *έρχομαι* σχηματίζει τα θέματα: *ερχ-*, *ελ-*, */-*, *ηλ-*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: προσιτός, εισιτήριο, ερχομός, έλευση, προσηλυτίζω, επερχόμενος

στρωμνή- από το ρήμα *στρώννυμι*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: κατάστρωμα, οδοστρωτήρας, επίστρωση.

αὐτοφυής- από το αὐτός + *φυής* < *φύω* (βλ. παραπάνω *φύσις*). ΟΜΟΡΡΙΖΑ: ευφυής, αφυής (= ο ανόητος)

ὑποδῶν- από το *ὑπό* + *δέω*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: δένω, δεσμά, δέσιμο, σύνδεσμος, δεσμοφύλακας.

ἀναίμοις- από το στερητικό *ἀ-* + *αίμα*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: αιμοδότης, αναίμακτος, αφαιμάξη.

τροφάς- από το ρήμα *τρέφω*· σχηματίζει τα θέματα *τροφ-* και *τρεφ-*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: διατροφή, τρόφιμος, εκτροφείο, σύντροφος

έξεπόριζεν- από το *έκ* + *πορίζω*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: βιοπορισμός, εμπορεύομαι, πόρισμα

βοράν- από το ρήμα *βιβρώσκω*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: σαρκοβόρος, χρονοβόρος

όλιγονίαν- από το *όλιγος* + *γόνος* (βλ. παραπάνω *γένη*).

το ρήμα *αναλίσκω* σχηματίζει τα θέματα *αν-*, *άλ-* (από το *ανά* + *Fal*·). ΟΜΟΡΡΙΖΑ: κατανάλωση, καταναλωτής, παρανάλωμα, αναλώσιμα.

Ενότητα 3^η – μύθος

ἄτε δὴ οὖν οὐ πάνυ τι σοφὸς
ὢν ὁ Ἐπιμηθεὺς ἔλαθεν αὐτὸν
καταναλώσας τὰς δυνάμεις εἰς
τὰ ἄλογα· λοιπὸν δὴ
ἀκόσμητον ἔτι αὐτῷ ἦν τὸ
ἀνθρώπων γένος, καὶ ἠπόρει
ὅτι χρήσαιτο. ἀποροῦντι δὲ
αὐτῷ ἔρχεται
Προμηθεὺς ἐπισκεψόμενος τὴν
νομὴν, καὶ ὄρα τὰ μὲν ἄλλα
ζῶα ἐμμελῶς πάντων
ἔχοντα, τὸν δὲ ἄνθρωπον
γυμνόν τε καὶ ἀνυπόδητον καὶ
ἄστρωτον καὶ ἄοπλον· ἦδη δὲ
καὶ ἡ εἰμαρμένη ἡμέρα
παρῆν, ἐν ἣ ἔδει καὶ
ἄνθρωπον ἐξιέναι ἐκ γῆς εἰς
φῶς. ἀπορία οὖν σχόμενος ὁ
Προμηθεὺς
ἦντινα σωτηρίαν
τῷ ἀνθρώπῳ εὕροι, κλέπτει
Ἡφαίστου καὶ Ἀθηνᾶς τὴν
ἔντεχνον σοφίαν σὺν πυρί
—ἀμήχανον γὰρ ἦν
ἄνευ πυρὸς αὐτὴν κτητὴν τῷ ἢ
χρησίμην γενέσθαι— καὶ οὕτω
δὴ δωρεῖται ἀνθρώπῳ. τὴν μὲν
οὖν περὶ τὸν βίον σοφίαν
ἄνθρωπος ταύτῃ ἔσχεν, τὴν δὲ
πολιτικὴν οὐκ εἶχεν· ἦν γὰρ
παρὰ τῷ Δίῳ. τῷ δὲ
Προμηθεΐ εἰς μὲν τὴν
ἀκρόπολιν τὴν τοῦ Διὸς οἴκησιν
οὐκέτι ἐνεχώρει εἰσελθεῖν
—πρὸς δὲ καὶ αἱ Διὸς φυλακαὶ
φοβεραὶ ἦσαν— εἰς δὲ τὸ τῆς
Ἀθηνᾶς καὶ Ἡφαίστου οἶκημα
τὸ κοινόν, ἐν ᾧ
ἐφιλοτεχνεῖτην, λαθὼν
εἰσέρχεται, καὶ κλέψας τὴν τε
ἔμπυρον τέχνην τὴν τοῦ
Ἡφαίστου καὶ τὴν ἄλλην τὴν
τῆς Ἀθηνᾶς δίδωσιν ἀνθρώπῳ,
καὶ ἐκ τούτου εὐπορία μὲν
ἀνθρώπῳ τοῦ βίου γίγνεται,
Προμηθεῖα δὲ δι' Ἐπιμηθεῖα
ὑστερον, ἥπερ λέγεται, κλοπῆς
δίκη μετῆλθεν.

Επειδὴ λοιπὸν πραγματικά ο Ἐπιμηθεὺς
ἦταν ὄχι καὶ πολὺ σοφός, ξόδεψε χωρὶς νὰ
το καταλάβει τις δυνάμεις
στὰ ζῶα. Του ἔμενε λοιπὸν ἀκόμη
ατακτοποιητὸ
τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων καὶ βρισκόταν σὲ
αμηχανία τί νὰ κάνει. Καὶ ἐνῶ αὐτὸς
βρισκόταν σὲ αμηχανία, ἔρχεται ὁ
Προμηθεὺς γιὰ νὰ ἐπιθεωρήσει
τὴ διανομὴ καὶ βλέπει βέβαια τὰ ἄλλα
ζῶα νὰ εἶναι εφοδιασμένα με ὅλα τὰ
κατάλληλα μέσα, ἐνῶ τὸν ἄνθρωπο
γυμνὸ καὶ ξυπόλυτο καὶ
χωρὶς σκεπάσματα καὶ χωρὶς ὅπλα. Ὅμως
ἔφτανε πια καὶ ἡ καθορισμένη ἀπὸ τὴ μοῖρα
ἡμέρα, κατὰ τὴν ὁποία ἔπρεπε νὰ βγεὶ καὶ ὁ
ἄνθρωπος ἀπὸ τὴ γῆ
στο φῶς. Επειδὴ λοιπὸν βρισκόταν σὲ
δύσκολη θέση ὁ Προμηθεὺς, ποια τέλος
πάντων μέσα σωτηρίας νὰ βρεῖ γιὰ τὸν
ἄνθρωπο, ἀποφασίζει νὰ κλέψει τις τεχνικὲς
γνώσεις τοῦ Ἡφαίστου καὶ τῆς Ἀθηνᾶς
μαζὶ με τὴ φωτιά –
γιατί ἦταν ἀδύνατο νὰ ἀποκτηθοῦν αὐτὲς
ἀπὸ κάποιον ἢ νὰ χρησιμοποιηθοῦν χωρὶς
φωτιά- κι ἐτσι λοιπὸν τὰ δωρίζει στὸν
ἄνθρωπο. Τις τεχνικὲς λοιπὸν
γνώσεις τοῦ γιὰ τὴ ζωὴ, ὁ ἄνθρωπος τις
ἀπέκτησε με αὐτὸν τὸν τρόπο. Τὴν
πολιτικὴ ὁμως τέχνη δὲν τὴν εἶχε. Γιατί αὐτὴ
βρισκόταν κοντὰ στὸν Δία. Καὶ γιὰ τὸν
Προμηθεῖα, στὴν Ἀκρόπολη βέβαια, τὴν
κατοικία τοῦ Δία,
δὲν ἦταν δυνατόν νὰ μπεῖ –
εκτὸς ἀπὸ αὐτό, καὶ οἱ φρουροὶ τοῦ Δία
ἦταν φοβεροὶ. Μπαίνει λοιπὸν κρυφὰ στὸ
κοινὸ οἶκημα τῆς Ἀθηνᾶς καὶ τοῦ Ἡφαίστου,
μέσα στὸ ὁποῖο καὶ οἱ δύο
ασκούσαν με ἀγάπη τις τέχνες, καὶ ,
αφοῦ ἐκλεψε τὴν
τέχνη με φωτιά τοῦ
Ἡφαίστου καὶ τὴν ἄλλη (τέχνη) τῆς
Ἀθηνᾶς, τις δίνει στὸν ἄνθρωπο.
Καὶ ἀπὸ αὐτὸ εξασφαλίζονται βέβαια γιὰ τὸν
ἄνθρωπο πλοῦσια εφοδία γιὰ τὴ ζωὴ,
ὑστερα ὁμως δικάστηκε ἐξαιτίας τοῦ
Ἐπιμηθεῖα, ὅπως λέγεται, γιὰ κλοπὴ ὁ
Προμηθεὺς.

Σχόλια:

Θέμα : ο Προμηθέας εποπτεύει το έργο του Επιμηθέα και προσπαθεί να διορθώσει το λάθος του να αφήσει τους ανθρώπους γυμνούς, χωρίς όπλα, με την κλοπή της φωτιάς.

- Δομή :**
1. Ο Επιμηθέας άφησε τον άνθρωπο χωρίς δυνάμεις και 'όπλα'
 2. Ο Προμηθέας επιθεωρεί το έργο του Προμηθέα κι αντιλαμβάνεται το λάθος του Επιμηθέα
 3. Ο Προμηθέας κλέβει τις τεχνικές γνώσεις του Ηφαίστου και της Αθηνάς με τη φωτιά.
 4. Ο Προμηθέας προσπαθεί να βρει τρόπο να πάρει την πολιτική τέχνη του Δία
 5. Ο Προμηθέας δίνει στους ανθρώπους τα κλεμμένα δώρα και καταδιώκεται για κλοπή

Ο Επιμηθέας, τελικά, ενήργησε με τρόπο απερίσκεπτο, αφού σπατάλησε όλες τις ιδιότητες, χωρίς να φροντίσει για την προστασία όλων των έμβιων όντων. Έτσι, εξαιτίας της απρονοησίας του δεν έμεινε κανένα εφόδιο για τον άνθρωπο. Ο Προμηθέας που ήρθε να επιθεωρήσει τη διανομή που έκανε ο Επιμηθέας, διαπιστώνει ότι ο άνθρωπος έμεινε γυμνός, ανυπόδητος, χωρίς στρώμα και άοπλος. Αντίθετα ο Αριστοτέλης στο "Περί ζώων μορίων", διατείνεται ότι η δημιουργία του ανθρώπου ήταν τέλεια και όσοι ισχυρίζονται το αντίθετο σφάλλουν. Στην κρίσιμη εκείνη στιγμή παρεμβαίνει αποφασιστικά ο Προμηθέας, ο οποίος κλέβει τις τεχνικές γνώσεις του Ηφαίστου και της Αθηνάς μαζί με τη φωτιά, και τα δίνει στον άνθρωπο. Έτσι του παρέχει τη δυνατότητα όχι μόνο να επιβιώνει, αλλά και να διαφοροποιηθεί από τα άλλα όντα δημιουργώντας τεχνικό πολιτισμό, να γίνει ανώτερη μορφή ζωής. Αξιοσημείωτο είναι ότι οι τεχνικές γνώσεις εννοούνται εδώ χορηγημένες στον άνθρωπο ως ολοκληρωμένο σύνολο *a priori* και όχι ως θησαύρισμα σταδιακής πείρας μέσα στους αιώνες. Οι άνθρωποι όμως δεν είχαν πολιτική τέχνη (πολιτικές γνώσεις) για να οργανώσουν πολιτική και κοινωνική ζωή και να αναπτύξουν πνευματικό πολιτισμό, αφού αυτή στην κατοχή του Δία, πράγμα που δείχνει τη μεγάλη αξία και σημασία της. Φύλακες της πολιτικής τέχνης ήταν το Κράτος και η Βία, φοβεροί παραστάτες του Δία. Η κλοπή που επιχείρησε ο Προμηθέας εξόργισε υπερβολικά το Δία, ο οποίος τιμώρησε σκληρά τον Τιτάνα. Τον έδεσε με αλυσίδες σ' ένα βράχο στον Καύκασο κι έστειλε ένα γυπαετό να του κατασπαράζει κάθε μέρα το συκώτι του, που όμως ξαναγινόταν τη νύχτα. Από αυτό το φριχτό μαρτύριο τον γλίτωσε ο Ηρακλής που σκότωσε το όρνιο, ελευθέρωσε τον Προμηθέα και τον συμφιλίωσε με τον Δία.

❖ Σύγκριση Επιμηθέα – Προμηθέα :

Ο Επιμηθέας, όπως προδίδει και το όνομά του (< επί + μῆδος= σκέψη) είναι :

Μη προνοητικός, ενθουσιώδης αλλά επιπόλαιος, σπάταλος στη μοιρασιά, χωρίς ικανότητα σωστού και ρυθμισμένου προγραμματισμού με θετικά αποτελέσματα.

Ο Προμηθέας αντίθετα (< προ + μήτις) :

Παίρνει σωστές αποφάσεις, είναι προνοητικός, διαθέτει τόλμη και κυρίως φιλανθρωπία, αφού τολμά να κλέψει τα αγαθά από τους θεούς και να τα δωρίσει στους ανθρώπους.

- ❖ έντεχνον σοφίαν σύν πυρί :στην κρίσιμη στιγμή για τον άνθρωπο παρεμβαίνει ο Προμηθέας, ο οποίος κλέβει τις τεχνικές γνώσεις του Ηφαίστου και της Αθηνάς μαζί με τη φωτιά και τα δίνει στον άνθρωπο. Παρέχεται έτσι η δυνατότητα στον άνθρωπο να επιβιώσει και να διαφοροποιηθεί από τα άλλα όντα δημιουργώντας τεχνικό πολιτισμό και ανώτερη μορφή ζωής. Η πρώτη μεγάλη πηγή ενέργειας που έμαθε να μεταχειρίζεται ο άνθρωπος, η φωτιά,

τοποθετείται στη βάση όλων των τεχνολογικών προόδων που πέτυχε από τότε. Η αδιάσπαστη σύδεση της τεχνολογικής και της πνευματικής δραστηριότητας εκφράζεται στην αρμονική σύμπραξη των δύο θεών που εργάζονται μαζί, δηλαδή του Ηφαιστου και της Αθηνάς. Ο Ήφαιστος αντιπροσωπεύει την πρακτική και η Αθηνά την θεωρητική γνώση. Η Αθηνά ήταν παιδαγωγός του Εριχθονίου, γιου του Ηφαιστου και οι δύο θεοί γιοργάζονταν μαζί στις γιορτές των Απατουρίων και Χαλκείων. Είχαν κοινό ναό στην Αγορά της αρχαίας Αθήνας.

- ❖ Ο προσδιορισμός 'έντεχνος' στη λέξη σοφία δηλώνει εδώ τη σοφία που εμπεριέχει και συμπορεύεται με την τέχνη. Αρχικά η έννοια της σοφίας έχει να κάνει κυρίως με τη διεξίτητα και την εμπειρία σε κάποια τέχνη, την αρχιτεκτονική, τη γλυπτική, τη μεταλλουργία, την ιατρική κτλ. Θέλει να διευκρινίσει ότι δεν εννοεί τη σοφία που συνδέεται με τη γνώση των επιστημών και τη φιλοσοφία. (βλ.σχόλιο σελ.78)
- ❖ Ο άνθρωπος εμφανίζεται εδώ στην αρχή ασθενέστερος από τα ζώα. Από την κατάσταση αυτήν τον έβγαλε :
 - Η τεχνολογία
 - Η ανακάλυψη της φωτιάς
 - Η ανακάλυψη των πρακτικών γνώσεων
- ❖ Ο άνθρωπος με τη φωτιά χρησιμοποιώντας τη φωτιά και ασκώντας τις τέχνες απέκτησε ευημερία' μπόρεσε να καλύψει τις ανάγκες του, να φτιάξει ρούχα, υποδήματα, έπιπλα, κατοικίες κτλ.

Η ανάπτυξη της τεχνολογίας προϋποθέτει την ύπαρξη λογικού στοιχείου, νοημοσύνης και ευφυΐας. Ως προς το ότι το ανθρώπινο γένος έμεινε *χωρίς εφόδια* πρέπει να παρατηρήσουμε ότι με αυτό εννοείται ο βιολογικός οπλισμός του ανθρώπου για την αντιμετώπιση των κινδύνων που προέρχονται από τα άλλα ζώα και από τα καιρικά φαινόμενα : και αυτό , γιατί στην αρχή της ενότητας ο Πρωταγόρας χαρακτηρίζει τα άλλα ζώα **άλογα** , πράγμα που σημαίνει ότι ο άνθρωπος ήταν ζώο λογικό , δηλαδή διέθετε είδη ένα πολύ σημαντικό εφόδιο, **το Λόγο** , που δεν το είχε κανένα άλλο ζώο . Αλλά και ο Αριστοτέλης θα υποστηρίξει αργότερα ότι η δημιουργία του ανθρώπου ήταν τέλεια και ότι κάνουν λάθος όσοι λένε πως αυτός υστερεί , επειδή είναι ανυπόδητος , γυμνός και χωρίς οπλισμό για να αμυνθεί . Όπως και να το κάνουμε , αποτελεί πραγματικότητα ότι ο φυσικός οπλισμός του ανθρώπου είναι ελλιπής όμως αναπληρώνεται με **το Λόγο** και με τα άλλα εφόδια , που θα του δώσει ο Προμηθέας : φτάνει μόνο να σκεφτούμε ότι , αν και ο άνθρωπος δεν έχει φυσικά όπλα για την αντιμετώπιση των άγριων ζώων , δημιούργησε ο ίδιος με τα άλλα εφόδιά του τόσο τρομερά τεχνητά όπλα , που να μπορεί όχι μόνο να αντιμετωπίσει αλλά και να εξοντώσει τα επικίνδυνα ζώα .

- ❖ **ΤΑ ΔΩΡΑ ΤΟΥ ΠΡΟΜΗΘΕΑ ΣΤΟΝ ΑΝΘΡΩΠΟ** :Για να λύση λοιπόν ο Προμηθέας το πρόβλημα με τον άνθρωπο , μπαίνει κρυφά στο εργαστήρι της Αθηνάς και του Ήφαιστου , από όπου κλέβει την **έντεχνη σοφία** και την **έμπυρη τέχνη** και αυτά τα χαρίζει στον άνθρωπο , ο οποίος έτσι απέκτησε ακόμα δυο πολύ σημαντικά εφόδια , τις τεχνικές γνώσεις και τη φωτιά .
- ❖ **Τα δώρα λοιπόν ήταν δύο : η έντεχνη σοφία και η έμπυρη τέχνη** (μαζί και τα δύο αποτελούσαν *την περί του βίου σοφία*) .
- ❖ **Α) έντεχνη σοφία** . Με τον όρο αυτό εννοούνται όχι οι θεωρητικές γνώσεις αλλά η ευφυΐα και η κατασκευαστική ικανότητα : οι τεχνικές γνώσεις , οι εμπειρίες και οι δεξιότητες , οι σχετικές γενικά με τις τέχνες , είτε αυτές είναι πρακτικές τέχνες που καλύπτουν βιολογικές ανάγκες του ανθρώπου (μεταλλουργία κ.α.) είτε είναι καλές τέχνες (αρχιτεκτονική , γλυπτική κ.α.) .

Ως προς τις καλές τέχνες η έντεχνη σοφία δεν είναι βέβαια σχετική με τη σύλληψη της ιδέας ενός καλλιτεχνικού έργου αλλά με την δημιουργία εκείνων των καλλιτεχνικών έργων που χρειάζεται να κατασκευαστούν με τη βοήθεια τεχνικών γνώσεων και εργαλείων .

Β) έμπυρη τέχνη . Εδώ πρόκειται για την πρακτική εφαρμογή των τεχνικών γνώσεων κυρίως με τη χρήση της φωτιάς ως πηγής ενέργειας , επειδή σε πολλές τεχνικές εφαρμογές χρησιμοποιούνται κάποια υλικά που τα κατεργαζόμαστε με την χρήση της φωτιάς . Παρατηρούμε ότι από τον Πρωταγόρα εννοείται αυτό που σήμερα ονομάζουμε « τεχνολογία » στο μέτρο βέβαια των μέσων που διέθετε η εποχή εκείνη .

Όπως φαίνεται με μια πρώτη ανάγνωση , η τεχνικές γνώσεις χορηγούνται ως σύνολο και έτοιμες . Ωστόσο , αν πάρουμε υπόψη ότι πρόκειται για μύθο και επομένως έχουμε να κάνουμε με συμβολισμούς , θα πρέπει να νοήσουμε την παρέμβαση του Προμηθέα ως ένα σταθμό στα στάδια της προσπάθειας του ανθρώπου για την επιβίωση του και την προσαρμογή του στο φυσικό περιβάλλον

- ❖ **Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΩΝ ΔΩΡΩΝ ΤΟΥ ΠΡΟΜΗΘΕΑ** : Με τα δώρα του Προμηθέα ο άνθρωπος απέκτησε *την περί τον βίον σοφίαν* , δηλαδή τις χρήσιμες γνώσεις που του επέτρεψαν να δημιουργήσει ο ίδιος πολλά από τα εφόδια που είχαν μοιραστεί σε άλλα ζώα και να τα υποκαταστήσει για να μπορέσει να επιβιώσει . Αυτό σημαίνει η φράση του κειμένου *εξασφαλίζεται για τον άνθρωπο αφθονία μέσων για τη ζωή του* . Όμως ο άνθρωπος προχώρησε παραπέρα και δημιούργησε πολιτισμό , ενώ αργότερα , με τα δώρα του Δία οργανώθηκε και πολιτικά και μετά απέκτησε και άλλες αρετές όπως τη δικαιοσύνη και τη σωφροσύνη . Με όλα αυτά τα εφόδια που του έδωσε ο Προμηθέας ο άνθρωπος ανέπτυξε πολιτισμό και διαφοροποιήθηκε σε πολύ μεγάλο βαθμό από όλα τα άλλα ζώα .
- ❖ Ο άνθρωπος παρουσιάζει τη φωτιά και τις τέχνες ως στοιχεία που τα πήρε ο άνθρωπος ως δώρα του Προμηθέα, όχι ως δικές του ανακαλύψεις. Οι αρχαίοι θεωρούσαν καθετί σημαντικό για τον άνθρωπο δώρο των θεών, για να μην θεωρηθεί ότι διαπράτουν ύβρη.

Ετυμολογικά Σχόλια - Λεξιλογικές Παρατηρήσεις

πανυ- από το επίθετο *πάς*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: πανθειστής, πανίσχυρος, παντοτινός, πασιφανές.
 έλαθεν- από το ρήμα *λανθάνω*: σχηματίζει θέμα *λα(ν)θ-*, *καίληθ-* (*λησ-*). ΟΜΟΡΡΙΖΑ: λησμονιά, αλήθεια, λάθος, λαθραίος, αλάθητος
 καταναλώσας- από το ρήμα *καταναλίσκω*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: παρανάλωμα, υπερκατανάλωση
 άλογα- από το στερητικό *α-* + *λέγω*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: λογοκλόπος, συλλογή, διαλέγω, επίλογος, λογικός, αναντίλεκτος (= αναντίρρητος)
 λοιπόν- από το ρήμα *λείπω*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: υπόλοιπος, κατάλοιπα, έλλειψη, εγκατάλειψη
 άκόσμητον- από το στερητικό *α-* + *κοσμών*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: κόσμημα, διάκοσμος, κοσμιότητα
 ανθρώπων- από το *άνω* + *θρώσκω* (= βλέπω) ή από το *άνήρ* (*άνδρ-*) + *ώπος* (ώψ = όψη, θωριά, μάτι)
 ήπότερι- από το στερητικό *α-* + *πόρος*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: εύπορος, απορία, προσπορίζω
 χρήσιτο- το *ρήμα* *χρώμαι* προέρχεται από το ουσιαστικό *χρεία* (= η χρήση, η χρησιμοποίηση). ΟΜΟΡΡΙΖΑ: άχρηστος, χρησιμότητα, κατάχρηση, εύχρηστος
 έρχεται- ρήμα *έρχομαι* σχηματίζει τα θέματα *έρχ-*, *ει-* (*είμι*), *ήλθ-* (*ήλθον*), *ι-* (*ίμεν*). ΟΜΟΡΡΙΖΑ: απερχόμενος, προσιτός, ερχομός, έλευση, εισιτήριο
 έπισκεψόμενος- από το από το *έπι* + *σκοπέω*: σχηματίζει τα θέματα *σκοπ-* και *σκεπ(ψ)-*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: άσκοπος, απερίσκεπτος, διάσκεψη, επισκέπτης

νομή- από το ρήμα *νέμω*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: διανομέας, κατανομή, απονομή, νομός
 ὄρᾱ- το ρήμα *ὄρώ* σχηματίζει τα θέματα *ορ-* (*ὄράω*), *ωρ-* (*ἑώρων*), *οψ-* (*ὄψομαι*), *ειδ-* (*εἶδον*), *ιδ-* (*ἶδω*), *οπ-* (*ὄπωπα*). ΟΜΟΡΡΙΖΑ: ὄραση, ενορατικός, αυτόπτης, περίοπτος, εἶδωλο, ἰδεατός
 ἔμμελώς- από το *έν* + *μέλος*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: παραμελώ, επιμελητής, μέλημα
 ἀνυπόδητον- από το *ά* + *υπό* + *δέω*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: υποδήματα, δέσιμο, δένω, δεσμώτης
 ἀστρωτόν- από το *ά* + *στρώννμι*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: κατάστρωμα, επίστρωση, οδοστρωτήρας
 ἔχοντα- το ρήμα *έχω* σχηματίζει τα θέματα *εχ-* και *σχ-* (*έσχον*). ΟΜΟΡΡΙΖΑ: κατοχή, παροχή, κατάσχεση, υπόσχεση, ανεκτικός, εχεμύθεια, εχέφρων
 δεῑ- από το ρήμα *δέω* (= έχω ανάγκη, στερούμαι). ΟΜΟΡΡΙΖΑ: δέον, δεοντολογία
 ἐξιέναι- βλ. παραπάνω *έρχεται*
 σωτηρίαν- από το ρήμα *σώζω*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: διάσωση, σωτήριος, σωστικός
 εὔροι- από το ρήμα *ευρίσκω*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: ανεύρεση, εύρετρα, εύρημα
 κλέπτει- το ρήμα *κλέπτω* σχηματίζει τα θέματα *κλεπ-* (*κλέπτω*), *κλοπ-* (*κλοπή*), *κλαπ-* (*έκλάπη*). ΟΜΟΡΡΙΖΑ: λογοκλόπος, κλοπιμαία, κλεπταποδόχος.
 ἔντεχνον- *έν* + *τέχνη* < *τεχνάομαι* -*ώμαι*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: φιλότεχνος, καλλιτέχνης, τεχντροπία, τέχνασμα
 ἀμήχανον- από το στερητικό *α-* + *μηχανή* < *μηχανόομαι* -*ώμαι*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: βιομήχανος, μηχανεύομαι, πολυμήχανος, μηχανήμα
 κτητήν- από το ρήμα *κτάομαι* -*ώμαι*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: απόκτηση, κατακτητής, κτήτορας, κτήμα
 χρησίμην- από το ρήμα *χρήομαι* -*ώμαι*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: άχρηστος, εύχρηστος, χρησιμοποιώ, κατάχρηση
 βίον- από το ρήμα *βιάω* -*ω*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: βιότοπος, βιολογία, υδρόβιος, αιωνόβιος, συμβίωση
 ἀκρόπολις -από το *άκρος* + *πόλις*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: συμπολίτης, πολίτευμα, αντιπολίτευση, πολιτεία.
 οἴκημα- από το ρήμα *οἰκέω* -*ώ*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: κάτοικος, αποικία, οικότροφος, οικοσύστημα, οικοδεσπότης.
 ἐνεχώρει- από το *έν*+*χωρώ*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: συγχώρεση, παραχωρώ, υποχώρηση, προχωρημένος
 φυλακαί- από το ρήμα *φυλάττω*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: προφύλαξη, αστυφύλακας, ακτοφυλακή, επιφυλακτικότητα
 φοβεραῑ- από το *φόβος* + *-ερός* (παραγωγική κατάληξη). ΟΜΟΡΡΙΖΑ: επίφοβος, φόβητρο, φοβισμένος.
 ἐφιλοτεχνείτην- από το *φίλος* + *τέχνη*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: φιλοπόλεμος, συμφιλίωση, φιλόπνοος, φιλόπατρις και κακοτεχνία, συντεχνία, τεchnοκράτης, τεχντροπία
 ἔμπυρος- από το *έν* + *πυρ*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: πυροσβέστης, απυρόβλητο, πυρπόληση, πυροτέχνημα.
 δίδωσιν- το ρήμα *δίδωμι* σχηματίζει το ισχυρό θέμα *δω-* (*δῶρον*) και το ασθενές θέμα *δο-* (*δόσις*). ΟΜΟΡΡΙΖΑ: παράδοση, προδότης, δοτός, δοσοληψία
 λέγεται- το ρήμα *λέγομαι* σχηματίζει θέματα *λέγ(ξ)-* > *λογ-*, *ειπ-*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: διάλογος, λογότυπο, διάλεξη, λεκτικός, έπος, ανείπωτος
 δίκη- από το ρήμα *δικάζω*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: δικαστήριο, αντίδικος, δικαιοδοσία, δικολάβος

Ενότητα 4^η – μύθος

Ἐπειδὴ δὲ ὁ ἄνθρωπος θείας μετέσχε μοίρας, πρῶτον μὲν διὰ τὴν τοῦ θεοῦ συγγένειαν ζῶν μόνον θεοὺς ἐνόμισεν, καὶ ἐπεχείρει βωμούς τε ἰδρῦεσθαι καὶ ἀγάλματα θεῶν· ἔπειτα φωνὴν καὶ ὀνόματα ταχὺ διηρθρώσατο τῇ τέχνῃ, καὶ οἰκίσεις καὶ ἐσθῆτας καὶ ὑποδέσεις καὶ στρωμνὰς καὶ τὰς ἐκ γῆς τροφὰς ἠὔρετο. οὕτω δὲ παρεσκευασμένοι κατ' ἀρχὰς ἄνθρωποι ὤκουν σποράδην, πόλεις δὲ οὐκ ἦσαν· ἀπώλλυντο οὖν ὑπὸ τῶν θηρίων διὰ τὸ πανταχῆ αὐτῶν ἀσθενέστεροι εἶναι, καὶ ἡ δημιουργικὴ τέχνη αὐτοῖς πρὸς μὲν τροφήν ἱκανὴ βοηθὸς ἦν, πρὸς δὲ τὸν τῶν θηρίων πόλεμον ἐνδεής —πολιτικὴν γὰρ τέχνην οὐπω εἶχον, ἥς μέρος πολεμική— ἐζήτουν δὲ ἀθροίζεσθαι καὶ σώζεσθαι κτίζοντες πόλεις· ὅτ' οὖν ἀθροισθεῖεν, ἠδίκουν ἀλλήλους ἅτε οὐκ ἔχοντες τὴν πολιτικὴν τέχνην, ὥστε πάλιν σκεδαννύμενοι διεφθείροντο. Ζεὺς οὖν δείσας περὶ τῷ γένει ἡμῶν μὴ ἀπόλοιτο πᾶν, Ἐρμῆν πέμπει ἄγοντα εἰς ἀνθρώπους αἰδῶ τε καὶ δίκην, ἵν' εἶεν πόλεων κόσμοι τε καὶ δεσμοὶ φιλίας συναγωγοί. ἐρωτᾷ οὖν Ἐρμῆς Δία τίνα οὖν τρόπον δοίῃ δίκην καὶ αἰδῶ ἀνθρώποις· «Πότερον ὡς αἰ τέχνηαι νενέμηνται, οὕτω καὶ ταύτας νείμω; νενέμηνται δὲ ὧδε· εἰς ἔχων ἰατρικὴν πολλοῖς ἱκανὸς ἰδιώταις καὶ οἱ ἄλλοι δημιουργοί· καὶ δίκην δὴ καὶ αἰδῶ οὕτω θῶ ἐν τοῖς ἀνθρώποις, ἢ ἐπὶ πάντας νείμω;» «Ἐπὶ πάντας», ἔφη ὁ Ζεὺς, «καὶ πάντες μετεχόντων· οὐ γὰρ ἂν γένοιτο πόλεις, εἰ ὀλίγοι αὐτῶν

Ἐπειδὴ λοιπὸν ὁ ἄνθρωπος ἐγίνε μέτοχος στῆ θεϊκὴ φύση, πρῶτα βέβαια μόνος ἀπὸ τα ζῶα, ἐξαιτίας τῆς συγγένειας με το θεό, πίστεψε σε θεοὺς κι επιχειροῦσε να ἰδρῦσει καὶ βωμούς καὶ ἀγάλματα θεῶν.

κατόπιν γρήγορα συνδύασε φθόγγους καὶ λέξεις καὶ σχημάτισε τὴ γλώσσα με τὴν τέχνη καὶ ἐπινόησε κατοικίες καὶ ρούχα καὶ παπούτσια καὶ σκεπάσματα καὶ τὶς τροφές ἀπὸ τῆ γῆ. ἔτσι λοιπὸν ἐφοδιασμένοι οἱ ἄνθρωποι στὴν ἀρχὴ κατοικοῦσαν σκορπισμένοι, πόλεις ὁμως δὲν υπήρχαν. Κατασπαράσσονταν λοιπὸν ἀπὸ τα θηρία γιατί ἦταν πιο αδύναμοι ἀπ' αὐτὰ σε κάθε περίπτωση καὶ οἱ τεχνικὲς γνώσεις ὅσον ἀφορὰ τὴ διατροφή πρόσφεραν σ' αὐτοὺς σημαντικὴ βοήθεια, ἀλλὰ στὸν πόλεμο με τα θηρία ἦταν ἀνεπαρκεῖς. γιατί δὲν εἶχαν ἀκόμη τὴν τέχνη για τὴν οργάνωση τῆς πολιτείας, μέρος τῆς οποίας εἶναι πολεμική. ἐνιωθάν λοιπὸν τὴν ἀνάγκη να συγκεντρώνονται καὶ να σώζονται χτίζοντας πόλεις.

ὅποτε λοιπὸν συγκεντρώνονταν ἀδικούσε ὁ ἕνας τὸν ἄλλο ἐπειδὴ δὲν εἶχαν τὴν τέχνη για τὴν οργάνωση μίας πολιτείας, ὥστε πάλι διασκορπιζόμενοι καταστρέφονταν. Ὁ Δίας λοιπὸν ἐπειδὴ φοβήθηκε για τὸ γένος μας μήπως χαθεῖ ἐντελῶς, στέλνει τὸν Ἐρμῆ για να φέρει στους ἀνθρώπους τὸ σεβασμὸ καὶ τὴ δικαιοσύνη, για να υπάρχει εὐταξία στὶς πόλεις καὶ σχέσεις που να τὶς συνδέουν μὴ φιλία. Ρωτᾷ λοιπὸν ὁ Ἐρμῆς τὸ Δία, με ποιο τέλος πάντων τρόπο να δώσει τὴ δικαιοσύνη καὶ τὸ σεβασμὸ στους ἀνθρώπους. "ποιο ἀπὸ τα δύο, ὅπως ἔχουν μοιραστεῖ οἱ τέχνες, ἔτσι να μοιράσω καὶ αὐτές;" Καὶ ἔχουν μοιραστεῖ με τὸν ἐξῆς τρόπο. ἕνας που γνωρίζει τὴν ἰατρικὴ εἶναι ἀρκετὸς για πολλοὺς ἀπλοὺς πολῖτες καὶ οἱ ἄλλοι τεχνίτες. καὶ με τὸν ἴδιο τρόπο λοιπὸν να ἐγκαταστήσω στους ἀνθρώπους τὴ δικαιοσύνη καὶ τὸ σεβασμὸ ἢ να τὶς μοιράσω σ' ὅλους; Σε ὅλους, εἶπε ὁ Δίας, καὶ να μετέχουν ὅλοι. γιατί δε θα ἦταν δυνατόν να υπάρχουν

μετέχουεν ὡσπερ ἄλλων
τεχνῶν· καὶ νόμον γε θὲς παρ'
έμοῦ τὸν μὴ δυνάμενον αἰδοῦς
καὶ δίκης μετέχειν κτείνειν ὡς
νόσον πόλεως».
οὕτω δὴ, ὦ Σώκρατες, καὶ διὰ
ταῦτα οἷ τε ἄλλοι καὶ Ἀθηναῖοι,
ὅταν μὲν περὶ ἀρετῆς
τεκτονικῆς
ἢ λόγος ἢ ἄλλης τινὸς
δημιουργικῆς, ὀλίγοις οἴονται
μετεῖναι συμβουλῆς,
καὶ ἐάν τις ἐκτὸς ὧν τῶν
ὀλίγων συμβουλεύη, οὐκ
ἀνέχονται, ὡς σὺ φῆς —
εἰκότως, ὡς ἐγὼ φημι— ὅταν
δὲ εἰς συμβουλήν πολιτικῆς
ἀρετῆς ἴωσιν, ἦν δεῖ διὰ
δικαιοσύνης πᾶσαν ἵνα καὶ
σωφροσύνης, εἰκότως ἅπαντος
ἀνδρὸς ἀνέχονται, ὡς παντὶ
προσῆκον ταύτης γε μετέχειν
τῆς ἀρετῆς ἢ μὴ
εἶναι πόλεις. αὕτη, ὦ Σώκρατες,
τούτου αἰτία.

πόλεις, ἀν λίγοι μετέχουν σ' αὐτές,
ὅπως ἀκριβῶς σὲ ἄλλες
τέχνες. καὶ μάλιστα θέσπισε ἓνα νόμο ἐκ
μέρους μου, δηλαδὴ νὰ θανατώνουν αὐτὸν
που δὲν μπορεῖ νὰ μετέχει στο σεβασμὸ καὶ
τὴ δικαιοσύνη σαν ἀρρώστια τῆς πόλης.
Ἔτσι λοιπὸν, Σωκράτη, καὶ γι' αὐτοὺς τοὺς
λόγους καὶ οἱ ἄλλοι καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ὅταν
βέβαια γίνεται συζήτηση γιὰ ζήτημα σχετικὸ
μὲ τὴν ἰκανότητα τοῦ ἀρχιτέκτονα ἢ γιὰ
ζήτημα σχετικὸ μὲ κάποια ἄλλη τεχνικὴ
ειδικότητα, νομίζουν ὅτι λίγοι ἔχουν τὸ
δικαίωμα συμβουλῆς καὶ ἀν κάποιος που
εἶναι ἔξω ἀπὸ τοὺς λίγους προσπαθεῖ νὰ
συμβουλεύει, δὲν
τον ἀνέχονται, ὅπως ἐσὺ λες,
εὐλόγα, ὅπως ἐγὼ ἰσχυρίζομαι. ὅταν ὁμως
πηγαίνουν σὲ σύσκεψη γιὰ τὴν πολιτικὴ
ἀρετῆ, που πρέπει νὰ διέπεται ολόκληρη
ἀπὸ δικαιοσύνη καὶ
σωφροσύνη, σωστὰ δέχονται κάθε
ἄνδρα, μὲ τὴ σκέψη ὅτι
ἀρμόζει στὸν καθένα νὰ μετέχει σ' αὐτὴ
βέβαια τὴν ἀρετῆ, ἀλλιῶς δὲν εἶναι δυνατό
νὰ ὑπάρχουν πολιτείες. Σωκράτη, αὐτὴ εἶναι
ἡ αἰτία αὐτοῦ.

Σχόλια:

Θέμα : ὁ Δίας προστάζει τὸν Ἑρμῆ νὰ δώσει στους ἀνθρώπους τὴν πολιτικὴ ἀρετῆ, ἰδιότητα ἀπαραίτητη γιὰ νὰ συγκροτήσουν κοινωνίες.

Δομῆ : 1. Ἡ γένεση πνευματικοῦ, υλικοῦ – υλικοτεχνικοῦ πολιτισμοῦ
2. Πρώτες προσπάθειες γιὰ κοινωνικὴ συμβίωση
3. Προσφορά τῆς αἰδούς καὶ τῆς δίκης ἀπὸ τὸν Δία στους ἀνθρώπους
4. Ἡ πολιτικὴ ἀρετῆ, ἓνα δῶρο σὲ ὅλους - καθολικότητα τῆς πολιτικῆς ἀρετῆς
5. ἐπιμύθιο

❖ **ΤΑ ΣΤΑΔΙΑ ΤΗΣ ΕΞΕΛΙΞΗΣ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ :** Ὑστερα ἀπὸ τὴν ἀπόκτηση τῆς φωτιάς καὶ τῆς ἐντεχνῆς σοφίας τὰ στάδια τῆς πολιτισμικῆς πορείας τοῦ ἀνθρώπου σύμφωνα μὲ τὸν Πρωταγόρα ἦταν τὰ ἀκόλουθα :

Α) γένεση τῆς θρησκείας

Β) γένεση καὶ ἐξέλιξη τῆς γλώσσας

Γ) γένεση τοῦ υλικοῦ – τεχνικοῦ πολιτισμοῦ

Δ) ὁργάνωση κοινωνικοῦ βίου : 1. σύμπληξη τῶν πρώτων κοινωνικῶν σχηματισμῶν
2. ὁργάνωση βιώσιμων κοινωνιῶν

❖ Οἱ ἀνθρώποι, χάρη στο δῶρο τοῦ Προμηθεά, εἶχαν φτάσει σὲ ἓνα σημαντικὸ στάδιο ἐξέλιξης πρὶν τὴ δημιουργία πόλεων: δημιούργησαν θρησκεία(βωμοὺς καὶ ἀγάλματα θεῶν που θα τους

επέτρεπαν την τέλεση θρησκευτικών εκδηλώσεων κι ενεργειών) γλώσσα,(το κυριότερο μέσο επικοινωνίας του και την ειδοποιό διαφορά του από τα ζώα) και υλικοτεχνικό πολιτισμό(κατοικία, τροφή,ένδυση, υπόδηση).

- ❖ **φωνήν καὶ ὀνόματα ταχὺ διηρθρώσατο:** Η γλώσσα ανέκαθεν αποτέλεσε τον κυριότερο κώδικα επικοινωνίας των ανθρώπων και βασικό χαρακτηριστικό του πολιτισμού τους. Ο Πρωταγόρας και οι άλλοι σοφιστές υποστήριζαν ότι η γλώσσα είναι δημιούργημα του ανθρώπου και επιτεύχθηκε χάρις τη «θεία μοίρα» που εξασφάλισε ο Προμηθέας. Υπάρχει και η άποψη ότι η γλώσσα δόθηκε στον άνθρωπο εξαρχής ως φυσικό κτήμα. Μια τέτοια αντίληψη εξέφρασε ο Ηρόδοτος. Η σύγχρονη γλωσσολογική επιστήμη επιβεβαιώνει την άποψη των σοφιστών ότι η γλώσσα είναι ανθρώπινο δημιούργημα.
- ❖ **Αιδώς :** είναι το συναίσθημα της ντροπής που νιώθει ο κοινωνικός άνθρωπος για κάθε πράξη που δε συμφωνεί με τις καθιερωμένες κοινωνικές αντιλήψεις. Το συναίσθημα αυτό λειτουργεί ως κίνητρο για την εκτέλεση του χρέους και του καθήκοντος που επιβάλλει η κοινωνία στα μέλη της, αφού έτσι αποφεύγεται η αγανάκτηση των άλλων και η αποδοκιμασία από τους άλλους. – άγραφοι νόμοι
- ❖ **Δίκη :** είναι το συναίσθημα της δικαιοσύνης, ο σεβασμός των δικαιωμάτων των συνανθρώπων μας και οι ενέργειες για την αποκατάσταση αυτών των δικαιωμάτων, όταν καταστρατηγούνται βάνουσα από κάποιον. – γραπτοί νόμοι.
- ❖ Οι δύο έννοιες, η αιδώς και η δίκη, είναι δώρα θεϊκά, του Δία, για να μπορέσουν να συμβιώσουν ειρηνικά. Είναι στοιχεία που αποτελούν τη βάση της κοινωνικής οργάνωσης, συνέχουν την πολιτεία. Είναι και αίτια και αποτελέσματα της συνύπαρξης κι έχουν πολιτικό χαρακτήρα.
- ❖ **Η ΣΥΓΓΕΝΕΙΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΜΕ ΤΟ ΘΕΙΟ :** Στο κείμενο που έχει προηγηθεί αναφέρθηκε ότι ο Προμηθέας έκλεψε από τον Ήφαιστο και την Αθηνά τις τεχνικές γνώσεις και τη φωτιά και τα δώρισε στους ανθρώπους . Την αντίληψη ότι η φωτιά και οι συναφείς με αυτήν τεχνικές γνώσεις θεωρήθηκαν κτήμα αποκλειστικά των θεών μπορούμε να την κατανοήσουμε καλύτερα αν πάρουμε υπόψη την τόσο ευεργετική χρήση και επίδραση της φωτιάς , την καταλυτική και μεταμορφωτική της δύναμη και κυρίως τον μυστηριώδη τρομερό και καταστρεπτικό τρόπο με τον οποίο αυτή ενσκήπτει στη γη από τα ηφαίστεια και με τους κεραυνούς .
Και ο άνθρωπος πήρε μερίδιο στη θεϊκή φύση , αφού απέκτησε αυτά τα θεϊκά στοιχεία και έτσι δημιουργήθηκε ένα είδος πνευματικής και πολιτισμικής συγγένειας του με τους θεούς . Το παραπάνω λοιπόν μερίδιο είναι θεϊκό , επειδή **α)** η φωτιά και οι τεχνικές γνώσεις ανήκαν στους θεούς και μόνο αυτοί τα χρησιμοποιούσαν και **β)** οι άνθρωποι τα απέκτησαν με παρέμβαση θεϊκή του Προμηθέα .
- ❖ Παράλληλα με τον πνευματικό πολιτισμό ο άνθρωπος δημιούργησε, και πάλι χάρη στην τέχνη, στοιχεία του υλικοτεχνικού πολιτισμού. Αίτια υπήρξε η ανάγκη για την αντιμετώπιση των δυσκολιών της φύσης και για την προστασία του από τις καιρικές συνθήκες, καθώς και την ικανοποίηση των βασικών αναγκών του.
Έτσι, άποψη του Πρωταγόρα είναι, ότι η κοινωνική συμβίωση των ανθρώπων ήταν αποτέλεσμα του φόβου προς τα θηρία, σε αντίθεση με τον Αριστοτέλη που πιστεύει ότι ο άνθρωπος είναι "φύσει ζων πολιτικόν". Αξιοσημείωτο είναι επίσης πόση σημασία δίνεται στο θεσμό της πόλης ως ανώτερης κοινωνικής μονάδας. Η πόλη αναδείχτηκε πράγματι στην αρχαία Ελλάδα εστία δημοκρατικής, κοινωνικής και πνευματικής ζωής. Όμως παρά την προσπάθεια συμβίωσης προέκυψαν νέα προβλήματα, που οφείλονταν στην έλλειψη πολιτικής οργάνωσης, αφού ο ένας αδικούσε τον άλλο, με αποτέλεσμα και πάλι τον κίνδυνο για τον αφανισμό τους. Ο Πρωταγόρας

παρατήρησε στις κοινωνίες την εφαρμογή του «κοινωνικού συμβολαίου» του Ρουσσώ. Πέραν όμως από την εξήγηση του μύθου, βλέπει πως υπάρχει κάτι που συνέχει τις κοινωνίες, που τις συγκρατεί και που χωρίς αυτό δε θα υπήρχαν κοινωνίες. Εν μέρει άρα δέχεται το « ο άνθρωπος είναι πολιτικόν ζών» του Αριστοτέλη.

- ❖ Ο προβληματισμός του Ερμή ("ποιο από τα δύο, όπως έχουν μοιραστεί οι τέχνες, έτσι να μοιράσω και αυτές;" Και έχουν μοιραστεί με τον εξής τρόπο. ένας που γνωρίζει την ιατρική είναι αρκετός για πολλούς απλούς πολίτες και οι άλλοι τεχνίτες, και με τον ίδιο τρόπο λοιπόν να εγκαταστήσω στους ανθρώπους τη δικαιοσύνη και το σεβασμό ή να τις μοιράσω σ'όλους;) και η αφελής και κωμική, ως ένα σημείο, ερώτησή του προκαλούν θυμηδία και αποσκοπούν να δημιουργήσουν μια προσωρινή χαλάρωση, τώρα που ο μύθος βαίνει προς το τέλος και θα χρειαστεί να ακουστεί το συμπέρασμα με ενταμένη προσοχή. Έχουμε παραστατικότητα στην αφήγηση, εισαγωγή διαλόγου και μετάβαση από τον πλάγιο στον ευθύ λόγο.
- ❖ Οι δύο αρετές, κατά το Δία, πρέπει να μοιραστούν σε όλους ανεξάρτητα τους ανθρώπους, γιατί διαφορετικά, δεν είναι δυνατόν να συσταθούν πόλεις. Προϋπόθεση λοιπόν των πόλεων είναι η σωφροσύνη και η δικαιοσύνη, που πρέπει να υπάρχουν σε όλο το σώμα των πολιτών, για να γίνεται δυνατή η επιβίωση και η ανάπτυξη της οργανωμένης καθημερινής ζωής. Ο Δίας μάλιστα θεσμοθετεί νόμο που επιβάλλει το θάνατο σε περιπτώσεις ανυπακοής, για να εξασφαλίσει την καθολικότητα των δύο αρετών στους ανθρώπους. Η απόφαση αυτή μπορεί να φαίνεται αμείλικτη και απάνθρωπη, δείχνει όμως τη σημασία των δύο αρετών και προλειαίνει τη θέση του Πρωταγόρα ότι όλοι οι άνθρωποι πρέπει να έχουν συμμετοχή στην πολιτική αρετή.
- ❖ Τελειώνει ο μύθος και ακολουθεί στο επιμύθιο ο συλλογισμός του Πρωταγόρα για να αποδείξει την καθολικότητα της αρετής :

Π1 : οι Αθηναίοι, όταν γίνεται λόγος για την οικοδομική ή άλλη τεχνική ιδιότητα, θεωρούν ότι λίγοι έχουν το δικαίωμα να συμβουλεύουν και αν κάποιος έξω από αυτούς επιχειρήσει να δώσει συμβουλές, δε τον δέχονται.(« οἷ τε ἄλλοι καὶ Ἀθηναῖοι, ὅταν μὲν περὶ ἀρετῆς τεκτονικῆς ἢ λόγος ἢ ἄλλης τινὸς δημιουργικῆς, ὀλίγοις οἴονται μετεῖναι συμβουλῆς, καὶ ἐάν τις ἐκτὸς ὧν τῶν ὀλίγων συμβουλεύῃ, οὐκ ἀνέχονται»)

Π2 : Όταν πρόκειται για συμβουλή που έχει σχέση με την πολιτική αρετή και τη δικαιοσύνη και τη σωφροσύνη, δέχονται οι Αθηναίοι όλους ανεξαιρέτως τους άνδρες.(« ὅταν δὲ εἰς συμβουλήν πολι- τικῆς ἀρετῆς ἴωσιν, ἦν δεῖ διὰ δικαιοσύνης πᾶσαν ἰέναι καὶ σωφροσύνης, εἰκότως ἅπαντος ἀνδρὸς ἀνέχονται»)

Συμπέρασμα : Πιστεύουν ότι ταιριάζει στον καθένα να έχει μερίδιο αυτής της αρετής(της πολιτικής αρετής), αλλιώς δεν μπορούν να υπάρχουν πόλεις. Αίτιο δηλαδή της πολιτικής είναι η αναγκαιότητά της.(« ὡς παντὶ προσῆκον ταύτης γε μετέχειν τῆς ἀρετῆς ἢ μὴ εἶναι πόλεις»).

- ❖ Μετά την ολοκλήρωση από τον Πρωταγόρα του μύθου του Προμηθέα ακολουθεί σαν επιμύθιο το συμπέρασμα, το οποίο σηματοδοτεῖται στην αρχή με τις χαρακτηριστικές λέξεις "οὕτω δὴ". Οι Αθηναίοι, επομένως, έχουν όλοι την πολιτική αρετή, αφού αυτή είναι πρωταρχική προϋπόθεση για την ύπαρξη πόλης. Έτσι ο Πρωταγόρας δέχεται την καθολικότητα και την αναγκαιότητα της πολιτικής αρετής, όμως δεν αποδεικνύει ακόμα ότι αυτή είναι διδακτική. Πάντως καταλήγει να αιτιολογεί ότι η πολιτική αρετή δόθηκε στον άνθρωπο αργότερα, αφού είχε ήδη αρχίσει η πολιτισμική του πορεία, άρα δεν είναι έμφυτη.

Η ΕΥΘΥΝΗ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ : Η **αιδώς** και η **δίκη** μοιράζονται σε όλους τους ανθρώπους , όμως αυτό δε σημαίνει και ότι τις κάνουν κτήμα τους όλοι , γιατί ενδέχεται να υπάρχουν κάποιοι που δε

θέλουν να τις αποκτήσουν , παρόλο που τους προσφέρονται υποχρεωτικά . Έτσι , μπορούμε να εννοήσουμε ότι επαφίεται στην *ελεύθερη βούληση* του ανθρώπου να δεχτεί τα δώρα του Δία και ότι ίσως δεν αρκεί η προσφορά του θεού , αλλά απαιτείται επιπλέον και *εσωτερικός αγώνας* και προσπάθεια του ανθρώπου για την κατάκτηση των δύο παραπάνω αξιών . Εξάλλου αυτό δέχεται και ο Πρωταγόρας , όταν υποστηρίζει ότι η πολιτική αρετή είναι διδακτή και ότι τη διδάσκει ο ίδιος στους νέους . Επομένως : όλοι οι άνθρωποι έχουν τη δυνατότητα και την υποχρέωση να αποκτήσουν την **αιδώ** και τη **δίκη** , όμως γι' αυτό χρειάζεται η διδασκαλία .

καταλαβαίνουμε τα ακόλουθα :

1. Το ότι οι Αθηναίοι έχουν όλοι την πολιτική αρετή δεν σημαίνει ότι αυτή δεν είναι διδακτή , αλλά ότι είναι αναγκαίο να την έχουν όλοι έτσι και αλλιώς , γιατί αυτό αποτελεί την πρωταρχική προϋπόθεση για την ύπαρξη πόλης – όπως ισχυρίζεται ο Πρωταγόρας .
2. Ο Πρωταγόρας , με την αναφορά και την ερμηνεία του μύθου , δέχεται και αιτιολογεί την καθολικότητα και την αναγκαιότητα της πολιτικής αρετής , όμως δεν αποδεικνύει ακόμη ότι αυτή είναι διδακτή.
3. Η πολιτική αρετή δόθηκε στον άνθρωπο αργότερα , αφού είχε αρχίσει η πολιτισμική του πορεία και όχι ταυτόχρονα με την δημιουργία του . επομένως δεν είναι έμφυτη – και αυτό ίσως υποδηλώνει ότι είναι διδακτή .

Εδώ ο Πρωταγόρας αναφέρει δυο άλλες έννοιες τη **δικαιοσύνη** και τη **σωφροσύνη** , που εναλλάσσονται με τη δίκη και την αιδώ αντίστοιχα.

- ❖ Προσφορά Προμηθέα vs. Προσφορά Δία : α. η προσφορά του Προμηθέα αποδείχτηκε ανεπαρκής· ο άνθρωπος δημιούργησε θρησκεία, γλώσσα, απαραίτητες δομές, αλλά το δώρο του Δία έπαιξε καθοριστικό ρόλο για την οργάνωση βιώσιμων κοινωνιών. Χωρίς το δώρο του Δία δε θα μπορούσαν να συνυπάρξουν οι άνθρωποι και να οργανωθούν σε κοινωνίες. β. Ο Δίας πρόσφερε με τη θέλησή του κάτι που είχε, ενώ ο Προμηθέας δώρισε κάτι που έκλεψε.

Ετυμολογικά Σχόλια - Λεξιλογικές Παρατηρήσεις

μοίρας- το ρήμα *μείρομαι* που σχηματίζει τα θέματα *μερ-*, *μαρ-*, *μορ-*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: μοιρολάτρης, μοιρολογώ, μερίδιο, κακόμοιρος, άμοιρος, μοιραίος

συγγένειαν- από το *συγγενής* < *συν* + *γένος* < *γίγνομαι*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: ομογενής, γηγενής, γενέθλιος, γενοκτονία, γόνος

ένόμισεν- από το ουσιαστικό *νόμος* < *νέμω*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: διανομή, νόμισμα, κατανομή, νομός
έπεχειρει- από το *επί* + *χειρ*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: εγχείρηση, διαχειριστής, χειροπιαστός, επιχειρηματίας

βωμός- από το *ρήμα βαίνω*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: ανάβαση, διαβαίνω, συμβάν, επιβάτης

ιδρύεσθαι- το ρήμα *ιδρύω* σχηματίζει το θέμα *ιδρυ-* από τη ρίζα *σεδ-*, *έδ-* (βλ. *ιδρο*). ΟΜΟΡΡΙΖΑ: ιδρυτής, επανίδρυση, εγκαθίδρυση, ίδρυμα

άγαλματα- από το ρήμα *άγάλλομαι* (= ευχαριστιέμαι). ΟΜΟΡΡΙΖΑ: αγαλλίαση, αγαλματοποιός

φωνή- από το ρήμα *φημί* ΟΜΟΡΡΙΖΑ: παράφωνος, μονοφωνικός, στερεοφωνικός, γραμμόφωνο

διηρθρώσατο- από το *δια* + *άρθρω* -ω < *άρθρον*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: άρθρωση, εξάρθρωση, αρθρογράφος, αρθροσκόπηση

έσθής- από το ρήμα *άμφιέννυμι*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: αμφίεση, άμφιο, ιμάτιο

υποδέσεις- από το *υπό* + *δέω* -ω. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: υπόδημα, δέμα, δεσμά, αλυσοδεμένος

στρωμάς- από το ρήμα *στρώννυμι*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: κατάστρωμα, διαστρωμάτωση, επίστρωση

ᾠκουν- το ρήμα *οίκέω* -ᾠ προέρχεται από το ουσιαστικό *οίκος*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: παροικία, αποικισμός, οικοσύστημα, διοικητής

σποράδην- από το ουσιαστικό *ὁ σποράς* < *σπείρω*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: διασπορά, σποραδικά

παρεσκευασμένοι από το *παρά* + *σκευάζω*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: διασκευή, συσκευασία, επισκευάζω, σκευοφυλάκιο

ἀπώλλυντο- από το *ἀπό* + *ἄλλυμαι*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: απώλεια, ὄλεθρος

ἀσθενέστεροι- από το *ἀ* + *σθένος*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: σθεναρός, φιλάσθενος, ασθενοφόρο. δημιουργική- από το *δήμος* + ἔργον. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: δημόσιος, πάνδημος, Δημοσθένης, εργατικός, εργασιομανής, πάρεργο, εργοστάσιο.

το θηρίον υποκοριστικό του *θήρ* (= άγριο ζώο). ΟΜΟΡΡΙΖΑ: θήραμα, θηριοδαμαστής, θηριοτροφείο, θεριό

ἐνδεής- από το εν + *δέω*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: ένδεια, δέηση, αδέητος

μέρος- από το ρήμα *μείρομαι*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: μεροληπτικός, μερίδιο, μέροςμα

ἐζήτουν- *ζητέω* -ω. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: ζήτηση, ζητιάνος, αναζήτηση, συζήτηση

ἀθροίζεσθαι- από το *ἀ* + *θρούς* < *θρόος* (= θόρυβος). ΟΜΟΡΡΙΖΑ: συνάθροιση, άθροισμα

ἡδίκουν- από το *ἀ* + *δίκη*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: δικαστής, δικολάβος, ένδικος, δικαιοσύνη

σκεδαννύμενοι- το *σκεδάννυμι* σχηματίζει το θέμα *σκεδασ-*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: διασκεδάση, διασκεδάζω, διασκεδαστικός.

διεφθείροντο- από το *δια* + *φθείρω*· σχηματίζει τα θέματα *φθείρ-*, *φθαρ-*, *φθορ-*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: φθορά, άφθαρτος, διεφθαρμένος, ψυχοφθόρος

δείσας- το ρήμα *δέδοικα* ή *δέδια* σχηματίζει το ασθενές θέμα *δι-* και το ισχυρό *δει-* ΟΜΟΡΡΙΖΑ: δέος, δεινός, δειλός.

πέμπει- το ρήμα *πέμπω* σχηματίζει τα θέματα *πεμπ-* και *πομπ-* (με ετεροίωση). ΟΜΟΡΡΙΖΑ: πομπός, εκπομπή, πομπώδης, προπομπός, παραπεμπτικό

ἄγοντα- το ρήμα *άγω* σχηματίζει το θέμα *αγ-*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: αγωγός, διαγωγή, παραγωγός, συναγωγή

κόσμος- από το ρήμα *κοσμέω*-ᾠ. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: διακοσμητής, κοσμοκράτορας, κοσμηματοπωλείο, κοσμιότητα

δοίη- το ρήμα *δίδωμι* σχηματίζει ισχυρό θέμα *δω-* και ασθενές θέμα *δο-*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: παράδοση, καταδότης, δώρο, διαδίδω, δοσοληψία, προδοσία

τέχναι- από το ρήμα *τεχνάσμαι* -ᾠμαι. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: φιλότεχνος, τεχνοτροπία, καλλιτέχνης, άτεχνος

νενέμηνται- το ρήμα *νέμω* σχηματίζει τα θέματα *νεμ-* και *νομ-* (με μετάπτωση). ΟΜΟΡΡΙΖΑ: διανομή, νέμεση, νομός, απονομή

ίατρικήν- από το *ίατρός*» που προέρχεται από το ρήμα *ιάσμαι* -ᾠμαι. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: ίαση, παιδίατρος, γιατροσόφια, ιός, αθλίατρος

θώ- το ρήμα *τίθημι* σχηματίζει ισχυρό θέμα *θη-* και ασθενές θέμα *θε-*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: κατάθεση, διάθεση, πρόθεση, επίθεση, αντίθετος, σύνθετος

γένονιντο- το ρήμα *γίγνομαι* σχηματίζει τα θέματα *γεν-* (*γενεά*), *γν-* (*νήσιος*), *γον-* (*γονιός*)

δυνάμενον- το ρήμα *δύναμαι* σχηματίζει τα θέματα *δυνα-* και *δυνασ-*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: αδύνατος, δυνατότητα, καταδυναστεύω, ενδυνάμωση

κτείνειν- το ρήμα *κτείνω* σχηματίζει τα θέματα *κτειν-*, *κτον-*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: αυτοκτονία, μητροκτόνος, εντομοκτόνο

νόσον- αβέβαιης ετυμολογίας. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: νοσοκόμος, ανοσία, νοσηλεία, νοσηρός

τεκτονικής- από το ουσιαστικό *τέκτων* < *τίκτω*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: αρχιτέκτονας

συμβουλή- από το *συν* + *βουλή*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: βουλευτής, κοινοβούλιο, πρωτοβουλία, συμβουλεύω, επιβουλεύομαι

σωφροσύνη- από το *σώφρων* + *-σύνη*· *σώφρων* < *σώος* + *φρήν*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: παράφρονας, φρόνιμος, φρενήρης

Ενότητα 5^η - Επεξηγήσεις μύθου

Ἴνα δὲ μὴ οἶη ἀπατάσθαι ὡς
τῷ ὄντι ἡγοῦνται πάντες
ἄνθρωποι πάντα ἄνδρα
μετέχειν δικαιοσύνης τε καὶ τῆς
ἄλλης πολιτικῆς ἀρετῆς, τόδε
αὖ λαβὲ τεκμήριον. ἐν γὰρ ταῖς
ἄλλαις ἀρεταῖς, ὥσπερ σὺ
λέγεις, ἐάν τις φῆ ἀγαθὸς
ἀύλητῆς εἶναι, ἢ ἄλλην
ἠντινοῦν τέχνην ἢν μὴ ἔστιν, ἢ
καταγελῶσιν ἢ χαλεπαίνουσιν,
καὶ οἱ οἰκεῖοι προσιόντες
νουθετοῦσιν ὡς μαινόμενον·
ἐν δὲ δικαιοσύνη καὶ ἐν τῇ
ἄλλῃ πολιτικῇ ἀρετῇ, ἐάν τινα
καὶ εἰδῶσιν ὅτι ἄδικός ἐστιν,
ἐάν οὗτος αὐτὸς καθ' αὐτοῦ
τάληθῆ λέγη ἐναντίον πολλῶν,
ὃ ἐκεῖ
σωφροσύνην ἡγοῦντο εἶναι,
τάληθῆ λέγειν,
ἐνταῦθα
μανίαν, καὶ φασιν πάντας δεῖν
φάναι εἶναι δικαίους, ἐάντε
ῶσιν ἐάντε μὴ, ἢ μαίνεσθαι τὸν
μὴ προσποιούμενον
[δικαιοσύνην]· ὡς
ἀναγκαῖον οὐδένα ὄντιν' οὐχί
ἀμῶς γέ πως μετέχειν αὐτῆς,
ἢ μὴ εἶναι ἐν
ἀνθρώποις.

Ἵτι μὲν οὖν πάντ' ἄνδρα
εἰκότως ἀποδέχονται περὶ
ταύτης τῆς ἀρετῆς σύμβουλον
διὰ τὸ ἡγεῖσθαι παντὶ μετεῖναι
αὐτῆς, ταῦτα λέγω· ὅτι δὲ
αὐτὴν οὐ φύσει ἡγοῦνται εἶναι
οὐδ' ἀπὸ τοῦ αὐτομάτου, ἀλλὰ
διδακτόν τε καὶ
ἔξ ἐπιμελείας παραγίγνεσθαι ᾧ
ἂν παραγίγηται, τοῦτό σοι
μετὰ τοῦτο πειράσομαι
ἀποδείξαι. ὅσα γὰρ ἡγοῦνται
ἀλλήλους κακὰ ἔχειν ἄνθρωποι

Και για να μη νομίζεις ότι εξαπατάσαι, ότι
πραγματικά ὅλοι οι ἄνθρωποι νομίζουν
πως κάθε ἄνδρας
συμμετέχει και στη δικαιοσύνη και
στην ἄλλη πολιτικὴ ἀρετὴ· πάρε πάλι το
εξῆς ως ἀπόδειξη,. Δηλαδή στις ἄλλες
ἀρετές, ὅπως ακριβῶς εσύ
λες, αν κάποιος υποστηρίζει ότι εἶναι καλὸς
αυλητῆς ἢ σε ἄλλη
οποιαδήποτε τέχνη, στην οποία δεν εἶναι,
τον κοροϊδεῦουν ἢ εξοργίζονται ἐναντίον
του και οι συγγενεῖς πλησιάζοντάς τον, τον
συμβουλεύουν σαν να εἶναι τρελός. στη
δικαιοσύνη ὁμως και στην ἄλλη
πολιτικὴ ἀρετὴ και αν ἀκόμη
γνωρίζουν κάποιον ότι εἶναι ἀδικος,
ἐάν αὐτὸς ο ἴδιος λέει την ἀλήθεια ἐναντίον
του εαυτοῦ του μπροστά σε πολλούς
ἄλλους, πράγμα το οποίο στην πρώτη
περίπτωση θεωροῦσαν ότι εἶναι
σωφροσύνη, το να λέει δηλαδή την
ἀλήθεια, στη δεύτερη περίπτωση (το
θεωροῦν) τρέλα και ἰσχυρίζονται ότι πρέπει
ὅλοι να λένε ότι εἶναι δίκαιοι, εἴτε
εἶναι εἴτε ὄχι, εἰδεμὴ λένε πως εἶναι τρελός
αὐτὸς που δεν οικειοποιεῖται
τη δικαιοσύνη, με τη σκέψη ότι εἶναι
ἀπαραίτητο ο καθένας χωρὶς ἐξαίρεση να
συμμετέχει σ' αὐτὴ οπωσδήποτε,
διαφορετικὰ να μην ὑπάρχει ἀνάμεσα στους
ἀνθρώπους.

Ἵτι λοιπὸν φυσικὰ δέχονται κάθε ἄνδρα ως
σύμβουλο
γι' αὐτὴ την ἀρετὴ,
γιατί νομίζουν πως κάθε ἕνας μετέχει σ'
αὐτὴ, αὐτὰ τα ἐπιχειρήματα φέρνω. ότι
ὁμως νομίζουν πως αὐτὴ δεν εἶναι ἐμφυτη
οὔτε ἀπὸ τύχη, ἀλλὰ
πως μπορεῖ και να διδαχτεῖ και πως γίνεται
κτῆμα μετὰ ἀπὸ φροντίδα, σ' ὅποιον γίνεται
κτῆμα, αὐτὸ θα προσπαθῆσω
να σου ἀποδείξω
στη συνέχεια. Γιατί ὅσα κακὰ πιστεύουν οι

φύσει ἢ τύχη,
 οὐδεὶς θυμοῦται οὐδὲ
 νουθετεῖ οὐδὲ διδάσκει οὐδὲ
 κολάζει τοὺς ταῦτα ἔχοντας,
 ἵνα μὴ τοιοῦτοι ᾦσιν, ἀλλ'
 ἔλεοῦσιν· οἷον τοὺς αἰσχροὺς ἢ
 σμικροὺς ἢ ἀσθενεῖς τίς οὕτως
 ἀνόητος ὥστε τι τούτων
 ἐπιχειρεῖν ποιεῖν;
 ταῦτα μὲν γὰρ οἶμαι ἴσασιν ὅτι
 φύσει τε καὶ τύχη τοῖς
 ἀνθρώποις
 γίνεται, τὰ καλὰ καὶ τάναντία
 τούτοις· ὅσα δὲ
 ἐξ ἐπιμελείας καὶ
 ἀσκήσεως καὶ διδαχῆς οἴονται
 γίνεσθαι ἀγαθὰ ἀνθρώποις,
 ἐάν τις ταῦτα μὴ ἔχη, ἀλλὰ
 τάναντία τούτων κακὰ, ἐπὶ
 τούτοις που οἶ τε
 θυμοὶ γίνονται καὶ αἱ κολάσεις
 καὶ αἱ νουθετήσεις. ὧν ἔστιν ἔν
 καὶ ἡ ἀδικία καὶ ἡ ἀσέβεια καὶ
 συλλήβδην πᾶν τὸ ἐναντίον
 τῆς πολιτικῆς ἀρετῆς·

ἀνθρωποι ο ἕνας για τον ἄλλο πως τα ἔχουν
 ἀπὸ τη φύση ἢ τυχαία
 κανένας δε θυμώνει οὔτε
 συμβουλεύει οὔτε διδάσκει οὔτε
 τιμωρεῖ αὐτοὺς που τα ἔχουν για να μην
 εἶναι τέτοιοι, ἀλλὰ τους
 συμπονοῦν. Για παράδειγμα ποιος εἶναι τόσο
 ἀνόητος, ὥστε να προσπαθεῖ να κάνει κάτι
 ἀπ' αὐτὰ στους ἀσχημους ἢ στους
 μικρόσωμους ἢ στους ἀσθενικοὺς;
 Γιατί γνωρίζουν βέβαια, νομίζω, ὅτι αὐτὰ
 συμβαίνουν στους ἀνθρώπους και ἀπὸ τη
 φύση και τυχαία,
 δηλαδή τα καλὰ και τα ἀντίθετά τους.
 ὅσα ὁμως καλὰ νομίζουν ὅτι συμβαίνουν
 στους ἀνθρώπους, ἔπειτα ἀπὸ φροντίδα και
 ἀσκησιη και διδασκαλία,

αν κάποιος δεν τα ἔχει αὐτὰ, ἀλλὰ
 τα ἀντίθετά τους κακὰ,
 σ' αὐτές τις περιπτώσεις, γίνονται και οι
 θυμοὶ και οι τιμωρίες και
 οι συμβουλές. Απ' αὐτὰ
 ἕνα εἶναι και η ἀδικία και η ἀσέβεια και
 γενικά καθετὶ που εἶναι ἀντίθετο
 στην πολιτικὴ ἀρετῆ.

Σχόλια:

Θέμα : Ο Πρωταγόρας συνεχίζει να μιλάει για την καθολικότητα της πολιτικῆς ἀρετῆς, ὅτι εἶναι δηλαδή κοινὴ και φυσικὴ ιδιότητα ὅλων των ἀνθρώπων και στη δεῦτερη παράγραφο μιλά για το διδακτὸ της πολιτικῆς ἀρετῆς.

Δομῆ : 1. Πρῶτη παράγραφος : καθολικότητα πολιτικῆς ἀρετῆς

A. παραδείγματα ἀπὸ το χῶρο των τεχνῶν – δε δέχονται συμβουλές ὅλους

B. παράδειγμα για τη δικαιοσύνη – κρίνεται ἀναγκαῖο να την κατέχουν ὅλοι

2. Δεῦτερη παράγραφος : διδακτὸ πολιτικῆς ἀρετῆς

A. προλογίζει και εἰσάγει το θέμα του διδακτοῦ της ἀρετῆς

B. παραδείγματα συμπεριφορᾶς ἀπέναντι σε φυσικά ἀρνητικά

Χαρακτηριστικά των ἀνθρώπων

Γ. ἀπόδειξη για το ἠθικό της πολιτικῆς ἀρετῆς - οι ἀνθρωποι τιμωροῦν αὐτοὺς που δεν ἔχουν ἀγαθὰ που αποκτοῦνται με την διδασκαλία, ὅπως εἶναι η ἀδικία και η ἀσέβεια.

❖ Ο συλλογισμὸς του Πρωταγόρα για την καθολικότητα της πολιτικῆς ἀρετῆς(1^η παράγραφος):
 Αποδεικτέα θέση : Νομίζουν ὅλοι οι ἀνθρωποι ὅτι κάθε ἀνδρας μετέχει και στη δικαιοσύνη και στην πολιτικὴ ἀρετῆ.

Παράδειγμα : ο αὐλητῆς

Πρώτη αιτιολόγηση : ισχυρίζονται ότι πρέπει όλοι να λένε ότι είναι δίκαιοι.

Παράδειγμα : ο άδικος

Δεύτερη αιτιολόγηση : πιστεύουν ότι είναι αναγκαίο ο καθένας να μετέχει στην πολιτική αρετή με οποιοδήποτε τρόπο.

Κατακλείδα : **Εύλογα δέχονται κάθε άνδρα ως σύμβουλο για την πολιτική αρετή, επειδή πιστεύουν ότι καθένας μετέχει σ'αυτή.**

- ❖ Ο Πρωταγόρας φέρνει μια επιπλέον εμπειρική απόδειξη, για να πείσει το Σωκράτη ότι όλοι οι άνθρωποι ανεξάρτητα έχουν συμμετοχή στη δικαιοσύνη και στην άλλη πολιτική αρετή. Έτσι παρουσιάζει τους Αθηναίους να χλευάζουν και να αντιμετωπίζουν με ιδιαίτερη οργή κάθε άνθρωπο που διατείνεται επιδεξιότητα σε κάποιον τεχνικό τομέα , στον οποίο αποδεικνύεται τελικά ανίκανος. Μάλιστα φτάνει στο σημείο της υπερβολής να παρουσιάζει τους συγγενής του να τον θεωρούν τρελό.

Στη συνέχεια ο Πρωταγόρας, περιγράφοντας με ρεαλισμό την κοινωνική πραγματικότητα, καταλήγει στο συμπέρασμα πως οι Αθηναίοι θεωρούν ότι το να ομολογεί κάποιος άδικος δημόσια την αλήθεια (ότι είναι δηλαδή άδικος) θεωρείται παραφροσύνη, επειδή αυτό αμαυρώνει την κοινωνική του εικόνα και επειδή ενδέχεται να του δημιουργήσει προβλήματα με τη δικαιοσύνη. Στη φράση *είτε είναι είτε όχι (δίκαιοι)* υποδηλώνεται ότι υπάρχουν και άδικοι κάτι που έρχεται σε αντίφαση με την καθολικότητα της αρετής , για την οποία έχει γίνει τόσος λόγος και η οποία αποδεικνύεται σε αυτό το *τεκμήριον* (αυτή βέβαια η αντίφαση αίρεται , αν θεωρήσουμε την καθολικότητα ως δυνατότητα) .

Τα πράγματα λοιπόν δεν εξετάζονται με βάση την ηθική δεοντολογία ή τη λειτουργία των κοινωνικών θεσμών, αλλά με βάση το συμφέρον και την εικόνα που οι άνθρωποι θέλουν να πλασάρουν (το φαίνεσθαι).

- ❖ Αξιολόγηση του πρώτου επιχειρήματος: ο σοφιστής εδώ προσκομίζει μια εμπειρική απόδειξη, το επιχείρημά του στηρίζεται στην κοινή αντίληψη, σε δεδομένα που οικεία και αποδεκτά από το ευρύ κοινό και το ακροατήριο του Πρωταγόρα· παρόλα αυτά διακρίνουμε κάποιες αδυναμίες, κυρίως λόγω τις χρήσης δεοντολογικών εκφράσεων (*«φασιν πάντας δειν φάναι είναι δικαίους»*, *«ώς αναγκαῖον οὐδένα ὄντιν' οὐχὶ ἀμῶς γέ πως μετέχειν αὐτῆς, ἢ μὴ εἶναι ἐν ἀνθρώποις»*.), αφού έτσι στηρίζεται όχι σε ό,τι ισχύει στην πραγματικότητα, αλλά σε ό,τι θα έπρεπε να ισχύει.
- ❖ Ο συλλογισμός του Πρωταγόρα για το διδακτό της αρετής (2^η παράγραφος) (*«ὅσα γὰρ ἡγοῦνται ἀλλήλους κακὰ ἔχειν ἄνθρωποι φύσει ἢ τύχη... καὶ συλλήβδην πᾶν τὸ ἐναντίον τῆς πολιτικῆς ἀρετῆς»*) :

Αποδεικτέα θέση : οι άνθρωποι νομίζουν ότι η πολιτική αρετή δεν είναι ἐμφυτη, ούτε αποκτιέται χωρίς εξωτερική επένδυση, αλλά ότι είναι διδακτὴ και γίνεται κτήμα με επιμέλεια, σε όποιον γίνεται κτήμα.

Πρώτη αποδεικτική σκέψη : για όσα αρνητικά έχουν οι άνθρωποι εκ φύσεως ή τυχαία κανένας δε θυμώνει, ούτε συμβουλεύει, ούτε τιμωρεί αυτούς που έχουν αυτά, για να μην είναι τέτοιοι, αλλά δείχνουν οίκτο.

Παραδείγματα : οι άσχημοι, οι μικρόσωμοι, οι ασθενικοί

Δεύτερη αποδεικτική σκέψη : Για όσα αγαθά έρχονται στον άνθρωπο με επιμέλεια, με άσκηση και διδασκαλία, αν κάποιος δεν τα έχει αυτά, αλλά αντίθετα έχει τα κακά, τότε παρουσιάζονται και οι θυμοί και οι τιμωρίες και οι παραινήσεις.

Παραδείγματα : η αδικία, η ασέβεια, καθετί ενάντια στην πολιτική αρετή

Κατακλείδα : **Η αρετή αποκτιέται ολοφάνερα με επιμέλεια και μάθηση, αφού όταν σε περίπτωση έλλειψής της ο καθένας θυμώνει με τον καθένα και τον συμβουλεύει.**

- ❖ Σχολιασμός επιχειρήματος: Ο Πρωταγόρας δέχεται την ύπαρξη τελεολογικής αρχής στη φύση· για το σοφιστή υπάρχει βέβαια σκοπιμότητα στη φύση, όχι ωστόσο απεριόριστη, γιατί έχουμε και τον παράγοντα τύχη. Έτσι κάνει λόγο για τα καλά και τα κακά που προέρχονται από τη φύση και την τύχη και είναι ανεξάρτητα από τη βούληση και την ευθύνη του ανθρώπου. Αναφέροντας ως παραδείγματα φυσικών ή τυχαίων μειονεκτημάτων την ασχήμια, το μικρό ανάστημα και το ασθενικό σώμα, παρατηρεί ότι κανείς δεν οργίζεται με τους ανθρώπους που τα έχουν, απεναντίας όλοι τους λυπούνται. Ο Πρωταγόρας εδώ αποστασιοποιείται καθαρά από θεοκρατικές ερμηνείες· δέχεται την ύπαρξη τελεολογικής στη φύση, ωστόσο προβάλλει και τον αστάθμητο παράγοντα του τυχαίου· όλα οφείλονται σε μια μηχανιστική αιτιοκρατία και εξελίσσονται αυτόνομα· πουθενά δε γίνεται λόγος για παρουσία ή επέμβαση του θείου, για θεία πρόνοια.

Στη συνέχεια ο Πρωταγόρας αναφέρεται στα επίκτητα αγαθά, τα οποία θεωρεί ότι ο άνθρωπος μπορεί να αποκτήσει με τις τρεις βασικές μορφές αγωγής: την επιμέλεια, την άσκηση και τη διδασκαλία (παραλείπεται η τέταρτη μορφή αγωγής, η μίμηση, ίσως γιατί μπορεί να οδηγήσει και αρνητικά αποτελέσματα). Επιπλέον αναφέρονται η τιμωρία και η νουθεσία ως βοηθητικά στοιχεία, που αποβλέπουν στην ενίσχυση της μαθησιακής διαδικασίας. Αφού λοιπόν η αιδώς και η δίκη αποτελούν τις προϋποθέσεις για την απόκτηση της πολιτικής αρετής και αφού οι ηθικές αξίες δεν υπάρχουν στον ίδιο βαθμό σε όλους τους ανθρώπους ούτε μπορούν μόνες τους να οδηγήσουν στην αρετή χωρίς την επιμέλεια, την άσκηση και τη διδασκαλία, είναι φανερό πως η παιδεία είναι η κινητήριος δύναμη που θα μετατρέψει τον άνθρωπο από “δυνάμει” σε “ενεργεία” πολιτικό όν.

Η αδικία, η ασέβεια και οτιδήποτε είναι αντίθετο προς την αρετή δεν είναι “φυσικά ελαττώματα”, ώστε να αντιμετωπίζεται κανείς με συμπάθεια και κατανόηση· αντίθετα, αυτά επισύρουν την οργή και τη νουθεσία, γιατί δείχνουν ότι ο άνθρωπος αδιαφόρησε για κάτι που είχε υποχρέωση και δυνατότητα να διδαχθεί.

Η απόδειξη του Πρωταγόρα δεν είναι ιδιαίτερα πειστική, αφού η αποδεικτέα θέση χρησιμοποιείται παράλληλα και ως αποδεικτικό επιχείρημα. Αυτός ο τρόπος απόδειξης είναι ένα είδος σοφίσματος που λέγεται “ληψις του ζητουμένου”, έτσι ονομάζεται το σόφισμα, όταν ένα επιχείρημα αντιβαίνει στον ορθό λόγο, επειδή προσπαθεί ν’ αποδείξει απόφαση με προτάσεις που έχουν οι ίδιες ανάγκη να αποδειχθούν.

- ❖ Ο Πρωταγόρας ενδιαφέρεται για το ότι η αρετή **θεωρείται** διδακτή· δουλεύει με το κοινώς αποδεκτό. Ο Σωκράτης, από την άλλη μεριά, ενδιαφέρεται για το αν η αρετή **είναι** διδακτή· προχωρά από το κοινώς αποδεκτό και πέρα.

Ετυμολογικά Σχόλια - Λεξιλογικές Παρατηρήσεις

ήγοῦνται- το ρήμα *ήγοῦμαι* προέρχεται από τη ρίζα *σηγ-* (το *-σ-* γίνεται *δασεία*). ΟΜΟΡΡΙΖΑ: ηγεμόνας, ηγεσία, αφηγούμαι, εισηγητής, εξήγηση
 μετέχιν- από το *μετά + έχω*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: μέτοχος, συμμετοχή, κατοχή, εχέφρων
 το ρήμα *λαμβάνω* σχηματίζει τα θέματα *λαβ-* (ασθενές), *ληβ-* (*ληψ-*) (ισχυρό). ΟΜΟΡΡΙΖΑ: μετάληψη, λαβή, πρόληψη, συλλαβή

τεκμήριον- από το ρήμα *τεκμαίρομαι*, που προέρχεται από το ουσιαστικό *τέκμαρ* (= ορισμένο σημείο, τέρμα, όριο)

λέγειν- από το ρήμα *λέγω* σχηματίζει τα θέματα *λεν-*, *λογ-*, *ε/π-*, *ρη-*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: παράλογος, σύλλογος, λογοκλόπος, λεγόμενος, λέξη, λεξικό, έπος, ανείπωτος, ρήμα, ρητό, άρρητος

φή- από το ρήμα *φημί* σχηματίζει τα θέματα *φη-* και *φω-* (ισχυρά), *φα-* (ασθενές). ΟΜΟΡΡΙΖΑ: φήμη, κακόφημος, διαφήμιση, άφατος

αύλητής- από το ουσιαστικό *αύλος*, το οποίο προέρχεται από το ρήμα *άημι* (= φυσώ). ΟΜΟΡΡΙΖΑ: δίαυλος, αυλητρίδα

καταγελῶσιν- από το *κατά* + *γελάω* -ῶ. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: γέλιο, γελοίος, τραγελαφικός, αγέλαστος

οικεῖοι- από το ρήμα *οίκω*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: νοικοκύρης, παροικία, άποικος, οικότροφος.

νουθετοῦσιν- από το *νους* + *τίθημι*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: νουθεσία, νουθετώ, δύσνους, νουνεχής - υποθέτω, θέση, κατάθεση, παραθετικός

μανίαν- το ρήμα *μαίνομαι* σχηματίζει τα θέματα *μα/ν-*, *μαν-*, *μην-*, *μεν-*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: μένος, μανιακός, μανία, μανιώδης, μεγαλομανία, μυθομανής

ειδῶσιν- το ρήμα *οἶδα* σχηματίζει τα θέματα *ειδ-* (ισχυρό), του άχρηστου ρήματος *εἶδω* (= βλέπω), *οιδ-* (με μετάπτωση) και το ασθενές *ιδ-* (πρβλ. *ιδ-μεν* > *ισ-μεν*). ΟΜΟΡΡΙΖΑ: είδηση, ειδικός, ιστορία, ιδέα, ιδανικός

άδικος- από το *ά* + *δίκη*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: δικαιοσύνη, δικαστής, δικηγόρος, υπόδικος

άληθῆ- από το *ά* + *λήθω* (σπάνιος τύπος του *λανθάνω*). ΟΜΟΡΡΙΖΑ: αλάνθαστος, αληθοφανής, επαλήθευση.

έναντίον- από το *έν* + *άντιος* < *αντί*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: εναντίωση, απέναντι, αντίπερα

σωφροσύνη- (παρασύνητο) από το *σώφρων* + *-σύνη*: *σώφρων* > *σώος* + *φρήν*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: σώζω, σωτήρας, σωστικός, διάσωση - εχέφρων, φρενήρης, άφρων, ευφροσύνη

Ενότητα 6^η - Επεξηγήσεις μύθου

ένθα δὴ πᾶς παντὶ θυμοῦται
καὶ νουθετεῖ, δῆλον ὅτι
ὡς ἐξ ἐπιμελείας καὶ μαθήσεως
κτητῆς οὐσης. εἰ γὰρ ἐθέλεις
έννοῆσαι τὸ κολάζειν, ὦ
Σώκρατες,
τούς ἀδικοῦντας τί ποτε
δύναται, αὐτὸ σε διδάξει ὅτι οἷ
γε ἄνθρωποι ἠγοῦνται
παρασκευαστὸν εἶναι ἀρετῆν.
οὐδεὶς γὰρ κολάζει τούς
ἀδικοῦντας πρὸς τούτῳ τὸν
νοῦν ἔχων καὶ τούτου ἔνεκα,
ὅτι ἠδίκησεν, ὅστις μὴ ὡσπερ
θηρίον ἀλογίστως
τιμωρεῖται· ὁ δὲ
μετὰ λόγου ἐπιχειρῶν κολάζειν
οὐ τοῦ παρεληλυθότος ἔνεκα
ἀδικήματος τιμωρεῖται —οὐ
γὰρ ἂν τό γε πραχθὲν
ἀγένητον θεῖη— ἀλλὰ τοῦ
μέλλοντος χάριν, ἵνα μὴ αὖθις
ἀδικήσῃ μήτε αὐτὸς οὗτος

Τότε λοιπόν ο καθένας θυμώνει με τον
καθένα και του δίνει συμβουλές, δηλαδή,
επειδή μπορεί να αποκτηθεί (η αρετή) με
φροντίδα και μάθηση. γιατί αν θέλεις να
καταλάβεις τι τέλος πάντων σημαίνει το να
τιμωρεί, Σωκράτη, κανείς αυτούς που
αδικοῦν,
αὐτὸ το ἴδιο θα σε διδάξει, ὅτι οἱ
άνθρωποι τουλάχιστο πιστεύουν
ὅτι η αρετή μπορεί να αποκτηθεί.
Γιατί κανένας δεν τιμωρεί αυτούς που
κάνουν αδικίες ἔχοντας
τη σκέψη του σ' αὐτὸ και εξαιτίας αὐτοῦ,
επειδὴ δηλαδή ἀδίκησε, εκτός αν κάποιος
τιμωρεί απερίσκεπτα ὅπως ακριβῶς ἓνα
θηρίο. αὐτὸς ὁμως που επιχειρεῖ να τιμωρεῖ
με τη λογική δεν τιμωρεῖ για
το ἀδικημα που ἔχει περάσει
—γιατί δεν
μπορεῖ βέβαια, να κάνει αὐτὸ που ἐγινε να
μην ἔχει γίνει- ἀλλὰ για
το μέλλον, για να μην
αδικήσῃ πάλι οὔτε αὐτὸς ο ἴδιος

μήτε ἄλλος ὁ τοῦτον ἰδὼν
 κολασθέντα. καὶ τοιαύτην
 διάνοιαν ἔχων διανοεῖται
 παιδευτὴν εἶναι ἀρετὴν·
 ἀποτροπῆς γοῦν ἔνεκα κολάζει.
 ταύτην οὖν τὴν δόξαν πάντες
 ἔχουσιν ὅσοι περ τιμωροῦνται
 καὶ ἰδίᾳ καὶ δημοσίᾳ.
 τιμωροῦνται δὲ καὶ κολάζονται
 οἱ τε ἄλλοι ἄνθρωποι οὓς ἂν
 οἴωνται ἀδικεῖν, καὶ οὐχ ἠκίστα
 Ἀθηναῖοι οἱ σοὶ πολῖται· ὥστε
 κατὰ τοῦτον τὸν λόγον καὶ
 Ἀθηναῖοί εἰσι τῶν ἡγουμένων
 παρασκευαστὸν εἶναι καὶ
 διδασκτὸν ἀρετὴν. ὡς μὲν οὖν
 εἰκότως ἀποδέχονται οἱ σοὶ
 πολῖται καὶ χαλκῆς καὶ
 σκυτοτόμου συμβουλευόντος
 τὰ πολιτικά, καὶ ὅτι διδασκτὸν
 καὶ παρασκευαστὸν ἡγοῦνται
 ἀρετὴν, ἀποδέδεικται σοι, ὧ
 Σώκρατες, ἰκανῶς, ὡς γέ μοι
 φαίνεται.

οὔτε ἄλλος που εἶδε
 ὅτι αὐτὸς τιμωρήθηκε. καὶ ἔχοντας τέτοια
 σκέψη πιστεύει πως
 ἡ ἀρετὴ μπορεί να διδαχθεῖ.
 τιμωρεῖ οἴσῃποτε για να μην
 επαναληφθεῖ στο μέλλον.
 Αυτὴ λοιπὸν τὴ γνώμη ἔχουν ὅλοι, ὅσοι
 βέβαια τιμωροῦν καὶ
 στὴν ἰδιωτικὴ καὶ στὴν δημόσια ζωὴ.
 τιμωροῦν βέβαια για ἐκδίκηση καὶ
 σωφρονισμό καὶ οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι ὅσους
 νομίζουν ὅτι ἀδικοῦν καὶ προπάντων οἱ
 Ἀθηναῖοι, οἱ συμπολίτες σου. ἐπομένως
 σύμφωνα μ' αὐτὸ τὸ συλλογισμό καὶ οἱ
 Ἀθηναῖοι εἶναι ἀπ' αὐτοῦς που πιστεύουν ὅτι
 ἡ ἀρετὴ μπορεί να ἀποκτηθεῖ καὶ να
 διδαχθεῖ. Το ὅτι λοιπὸν
 φυσικὰ δέχονται οἱ
 συμπολίτες σου καὶ τὸ χαλκιά καὶ τὸν
 υποδηματοποιὸ να συμβουλεύει για
 τὰ πολιτικά καὶ ὅτι νομίζουν πως ἡ ἀρετὴ
 μπορεί να διδαχθεῖ καὶ να ἀποκτηθεῖ σου
 ἔχει ἀποδειχθεῖ,
 Σωκράτη, ἀρκετὰ, ὅπως τουλάχιστον μου
 φαίνεται.

Σχόλια:

Θέμα : Ἡ παιδευτικὴ σημασία τῆς τιμωρίας ὡς ἀπόδειξη τοῦ διδασκτοῦ τῆς ἀρετῆς.

Δομὴ : 1. συνοπτικὴ ἀναφορὰ τοῦ συμπεράσματος στο ὁποῖο κατέληξε ὁ Πρωταγόρας, ὅτι ἡ ἀρετὴ διδάσκεται
 2. εἰσαγωγὴ τῆς νέας θέσης για τὴ σημασία τῆς τιμωρίας
 α. ποιοι τιμωροῦνται
 β. ὁ σωφρονιστικὸς καὶ ἀποτρεπτικὸς ρόλος τῆς τιμωρίας
 3. συμπέρασμα : ἡ ἀρετὴ εἶναι κάτι που μπορεί να ἀποκτηθεῖ καὶ να διδαχθεῖ.
 Α. ἐπίλογος Πρωταγόρα καὶ παραδείγματα

❖ Ἡ συλλογιστικὴ πορεία τοῦ Πρωταγόρα προς τεκμηρίωση τοῦ διδασκτοῦ τῆς ἀρετῆς για ἄλλη μια φῶρα, εἶναι ἐδῶ ὁ ἐξῆς (*«οὐδεὶς γὰρ κολάζει τοὺς ἀδικοῦντας πρὸς τούτῳ... ἀποτροπῆς γοῦν ἔνεκα κολάζει»*):

Αποδεικτέα θέση : Ἡ τιμωρία σε αὐτοῦς που ἀδικοῦν ἀποδεικνύει ὅτι οἱ ἄνθρωποι θεωροῦν πως ἡ ἀρετὴ εἶναι κάτι που μπορεί να ἀποκτηθεῖ.

Πρῶτο ἐπιχείρημα : Το νόημα τῆς ποινῆς (τῶν τιμωριῶν στὴν δημόσια ζωὴ καὶ τῶν νοθετήσεων στὴν ἰδιωτικὴ) σε μια οργανωμένη κοινωνία δεν εἶναι ἡ ἄλογη ἐκδίκηση, ἐκτός ἀν κάποιος συμπεριφέρεται ὅπως τὸ ἀγριο ζῶο.

Δεύτερο ἐπιχείρημα : τὸ νόημα καὶ ὁ στόχος τῆς ἔλλογης ποινῆς εἶναι :

Α. ὁ σωφρονισμὸς ἐκείνου που διέπραξε τὸ ἐγκλημα καὶ

Β. ο παραδειγματισμός των άλλων

Κατακλείδα : **Εφόσον οι πολίτες τιμωρούν για αποτροπή επανάληψης της άδικης πράξης που διεπράχθη, αυτό σημαίνει ότι πιστεύουν πως η αρετή είναι διδακτή.**

- ❖ Αξιολόγηση του επιχειρήματος: ο Πρωταγόρας προσπαθεί εδώ να αποδείξει ότι η αρετή είναι διδακτή με το επιχειρήμα ότι, αφού οι άνθρωποι επιβάλλουν ποινές για παραδειγματισμό και σωφρονισμό, πιστεύουν ότι η αρετή μπορεί να διδαχτεί. Η έλλογη τιμωρία αποδεικνύει ότι ο άνθρωπος που έχει περιπέσει σε κάποιο αδίκημα επιδέχεται βελτίωση. Αν η αρετή δε διδασκόταν, αυτό θα σήμαινε ότι κάποιος είναι καλός ή κακός εκ φύσεως. Τότε όμως θα ήταν αδύνατο να αλλάξει, άρα δε θα ήταν υπεύθυνος για την αδικία, ούτε θα μπορούσε να επιβληθεί ποινή. Το συμπέρασμα στο οποίο καταλήξει ο σοφιστής είναι αβάσιμο, αφού η ίδια η θέση που χρειάζεται απόδειξη χρησιμοποιείται και ως αποδεικτικό επιχειρήμα. Πρόκειται πάλι για το σόφισμα της λήψης του ζητουμένου. Η έλλογη τιμωρία (μόνο για σωφρονισμό και παραδειγματισμό και ποτέ χωρίς λογική, μόνο για εκδίκηση) είναι σχετική· ανήκει στη σφαίρα της δεοντολογίας και δεν ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα (οι άνθρωποι και στην αρχαιότητα και στην εποχή μας έχουν τιμωρήσει και τιμωρούν και για εκδίκηση-π.χ. εξόντωση των Μηλίων από τους Αθηναίους το 416 π.Χ.)
- ❖ Ο Πρωταγόρας λοιπόν με αυτόν το συλλογισμό του για τη τιμωρία, καθώς και με το συλλογισμό του στην προηγούμενη ενότητα, επιδιώκει να ανασκευάσει το συμπέρασμα στο οποίο είχε καταλήξει προηγουμένως ο συνομιλητής του, ο Σωκράτης : οι Αθηναίοι, είχε πει ο Σωκράτης, δε θεωρούν ότι η πολιτική αρετή είναι κάτι που διδάσκεται, αφού συμμετέχουν όλοι σε αυτήν, χωρίς να έχουν κάνει πριν μαθήματα, όπως συμβαίνει με άλλες τέχνες.
- ❖ Στο σημείο θα πρέπει βέβαια να προσθέσουμε ότι οι τιμωρίες (και στην αρχαία εποχή- βλέπε καταδίκη Σωκράτη- και στη σημερινή κοινωνία) δεν αποσκοπούν πάντοτε στο σωφρονισμό, αλλά μπορεί να επιβάλλονται και για εκδίκηση ή εξυπηρέτηση συμφερόντων.
- ❖ Ρηξικέλευθη θα χαρακτηρίζαμε την άποψη του Πρωταγόρα για τη σωφρονιστική και αποτρεπτική λειτουργία της ποινής η άποψη αυτή προϋποθέτει ότι ο άνθρωπος είναι ον με λόγο, λογική.
- ❖ Μέσα από τις πρωτοποριακές για την εποχή απόψεις του Πρωταγόρα (όπως πρωτοποριακές ήταν γενικότερα οι απόψεις των σοφιστών), διαφαίνεται ότι πιστεύει πως το σύνολο προηγείται του ατόμου κι ότι επιθυμεί την ευημερία της πόλης (γι' αυτό οι πολίτες συμβουλεύουν αυτούς που δεν έχουν την αιδώ και τη δίκη και τιμωρούν τους άδικους).
- ❖ Το πνεύμα του Πρωταγόρα διαπνέεται λοιπόν, όπως διακρίνουμε, από δημοκρατικά φρονήματα και από αισιοδοξία, χαρακτηριστικά που διαπνέουν γενικότερα τη σοφιστική στην οποία ανήκει. («πάντων χρημάτων μέτρον άνθρωπος εστί»)

Ετυμολογικά Σχόλια - Λεξιλογικές Παρατηρήσεις

θυμοῦται- από το ουσιαστικό *θυμός*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: πρόθυμος, εύθυμος, θυμικό, κυκλοθυμικός, νοθετεύει- από το *νοϋς* + *τίθημι*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: νοήμων, προνοητικός, ανόητος - αθετώ, πρόθεση, καταθέτω, διάθεση
 δῆλον- από το ομηρικό ασυναίρετο επίθετο *ὁ δέελος*, -η, -ο του σπανίου ρήματος *δέατο* (= φαινόταν) (βλ. *δῖος* = θεϊκός, *εὐδῖος* = καθαρός, λαμπρός). ΟΜΟΡΡΙΖΑ: δήλωση, εκδηλώνω, έκδηλος

ἐπιμελείας - από το *ἐπί* + *μέλω* (εὐχρηστο κυρίως στο γ' πρόσωπο *μέλει*) = είμαι αντικείμενο φροντίδας. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: επιμελητής, επιμελής, ατημέλητος
 μαθήσεως- το ρήμα *μανθάνω* σχηματίζει το θέμα *μαθ-*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: μαθητής, αμάθεια, φιλομαθής, μαθητικός, μάθημα, πολυμαθής
 κτητής -από το ρήμα *κτάομαι* -*ῶμαι* (= αποκτώ)· σχηματίζει το θέμα *κτη-*.
 ΟΜΟΡΡΙΖΑ: κατάκτηση, κατακτητής, επίκτητος, κτητικός, κτήτορας, κτήμα, ανάκτηση, απόκτημα
 ἐννοήσαι- από το *εν* + *νοέω* -*ώ* < *νους*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: διάνοηση, ανόητος, παρανόηση, νουθεσία, επινόηση
 ἀδικούντας- από το *ἀδικος* < *ά* (στερητικό) + *δίκη*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: δικηγόρος, προδικάζω, ένδικος, αντιδικία
 ἡγούνται- από το ρήμα *ἡγούμαι* από τη ρίζα *σαγ-* (βλ. λατινικό *sagio*), και με μετάπτωση *σηγ-* το -σ- γίνεται δασεία ΟΜΟΡΡΙΖΑ: καθηγητής, ηγήτορας, καθοδήγηση, ηγεσία
 παρασκευαστόν- από το ουσιαστικό *παρασκευή* < *παρά*, + *σκευή* (*σκεύος*). ΟΜΟΡΡΙΖΑ: συσκευασία, διασκευάζω, σκευοφυλάκιο.
 νοῦν- από το ασυναίρετο *νόος*
 ἀλογίστως - από το *ἀλόγιστος* < *ά* (στερητικό) + *λογίζομαι* < *λόγος*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: συλλογισμός, περισυλλογή, παραλογισμός, διαλογισμός.
 τιμωρείται- από το *τιμωρός* < *τιμή* + *ώρα* (= φροντίδα) ή *τιμή* + *ούρος* (= φρουρός)
 ἐπιχειρών- από το *ἐπί* + *χείρ*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: εγχείρηση, διαχειριστής, χειροκροτώ
 το ρήμα *πράττω* σχηματίζει το θέμα *πραγ-*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: πράξη, πραγματικός, πρακτικός, σύμπραξη
 ἀγέννητον- από το *ά*(στερητικό) + θέμα *γεν-* του ρήματος *γίγνομαι*
 θείη- το ρήμα *τίθημι* σχηματίζει ισχυρό θέμα *θη-* και ασθενές θέμα *θε-*.
 ΟΜΟΡΡΙΖΑ: θέμα, θετός, εκθέτω, έκθεση, σύνθεση, πρόθεση, αποθήκη, αντίθεση, κατάθεση
 ἰδῶν- το ρήμα *ὀράω* -*ώ* σχηματίζει τα θέματα *ορά-*, *ειδ-*, *ιδ-*, *όπ-*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: τηλεόραση, ἰδεατός, πρόσοψη, διορατικός, εἰδωλο, εἶδος, οπτικός, ὄραμα, ορατός, ἐπόπτης, περίοπτος
 ἀποτροπῆς- από το *ἀπό* + *τρέπω* που σχηματίζει τα θέματα *τρεπ-*, *τροπ-* (με μετάπτωση), *τραπ-*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: προτρέπω, τρέπω, επιτροπή, εκτροπή, τροποποίηση, επιτρεπτός.
 δημοσία- από το ουσιαστικό *δήμος*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: δημοκρατία, ἀπόδημος, επιδημία, δημοτικός
 ἀποδέχονται- από το *ἀπό* + *δέχομαι* που ἀνάγεται στη ρίζα *δεκ-*, που γίνεται *δοκ-* με μετάπτωση. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: δέκτης, καταδεκτικός, ακατάδεκτος, αποδοχή, αποδοχή, ξενοδοχείο.
 σκυτοτόμος- από το *σκύτος* (= δέρμα) + *τομή* < *τέμνω*. Σχηματίζει τα θέματα *τεμ-* και *τομ-*, *ταμ-*, *τμη-* (με μετάπτωση). ΟΜΟΡΡΙΖΑ: τόμος, τομέας, ταμίας, τμήμα, τεμάχιο, άτομο, ἀπότομος, σύντομος
 συμβουλευόντος- από το *συν* -*ι*- *βουλεύω* < *βούλομαι* ή *συν* + *βουλή* < *βούλομαι*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: βούληση, βουλευτής, συμβουλάτορας, συμβούλιο, κοινοβούλιο
 ἀποδέδεικται- από το *ἀπό* + *δείκνυμι*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: επίδειξη, ένδειξη, δείκτης, ἀπόδειξη, ενδεικτικός, παράδειγμα, υπόδειξη, καταδεικνύω
 φαίνεται- το ρήμα *φαίνομαι* σχηματίζει το θέμα *φαν-*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: φανερός, διάφανος, επιφανής, επιφάνεια, εμφανής, έμφαση, προφανής, συκοφάντης, φαινόμενο, φαντασία

Ενότητα 7^η - διάλεξη

Υπάρχει ακόμη μια απορία, αυτή που διατύπωσες σχετικά με τους αγαθούς άνδρες: για ποιον λόγο οι αγαθοί άνδρες, ενώ διδάσκουν στους γιους τους όλα τα άλλα πράγματα που εξαρτώνται από τους δασκάλους και τους κάνουν σοφούς, δεν είναι σε θέση να τους βελτιώσουν στην αρετή στην οποία οι ίδιοι είναι εξαιρετοι. Γι'αυτό το θέμα, Σωκράτη, δε θα σου πω μύθο, αλλά λόγο. Σκέψου λοιπόν, τι από τα δύο συμβαίνει: υπάρχει ένα πράγμα στο οποίο είναι αναγκαίο να

μετέχουν όλοι οι πολίτες, προκειμένου να είναι δυνατή η ύπαρξη πόλεως, ή δεν υπάρχει; Έτσι μόνο μπορεί να λυθεί η απορία που έχεις. Διότι, εάν μεν υπάρχει αυτό το ένα πράγμα και εάν αυτό το πράγμα δεν είναι ούτε η οικοδομική ούτε η μεταλλουργία ούτε η κεραμική, αλλά η *δικαιοσύνη* και η *σωφροσύνη* και το *όσιον* (και αυτά τα ονομάζω όλα μαζί *άνδρός άρετήν*): εάν υπάρχει λοιπόν αυτό το πράγμα στο οποίο πρέπει να μετέχουν όλοι και σύμφωνα με το οποίο πρέπει να ενεργεί κάθε άνδρας ξεχωριστά σε περίπτωση που θέλει να μάθει ή να πράξει κάτι, και σε καμιά περίπτωση χωρίς αυτό· και εάν, σε περίπτωση που κάποιος δεν μετέχει σ' αυτό, είτε παιδί είναι, είτε άνδρας είτε γυναίκα, πρέπει να τον διδάσκουμε και να τον τιμωρούμε, μέχρι που, με την τιμωρία, να βελτιωθεί· και εάν, σε διαφορετική περίπτωση, πρέπει να εκδιώκουμε από την πόλη ή να σκοτώνουμε ως ανίατο όποιον δεν υπακούει σε αυτό το πράγμα ακόμα και μετά τη διδασκαλία, ακόμα και μετά την τιμωρία· εάν λοιπόν έτσι έχουν τα πράγματα, και εάν, παρόλο που αυτή είναι η φύση των πραγμάτων, οι αγαθοί άνδρες, ενώ μορφώνουν τους γιους τους σε όλα τα άλλα, αυτό δεν τους το διδάσκουν, τότε σκέψου τι περίεργα πλάσματα είναι αυτοί οι αγαθοί άνδρες! Ότι το πράγμα αυτό το θεωρούν διδακτό και στο ιδιωτικό και στο δημόσιο επίπεδο, το αποδείξαμε ήδη. Ενώ όμως το πράγμα αυτό είναι διακτό, αφού είναι κάτι που μπορεί να φροντίσει και να καλλιεργήσει κανείς, αυτοί διδάσκουν στους γιους τους όλα τα άλλα, των οποίων η άγνοια δεν πρόκειται να επιφέρει ως ποινή το θάνατο, αυτό όμως, την αρετή, που εάν τα αγόρια δεν τη μάθουν και δεν τη φροντίσουν, μπορεί να υποστούν ως ποινή και το θάνατο και την εξορία και τη δήμευση της περιουσίας εκτός από τη θανάτωση και, με μια λέξη, τη συνολική καταστροφή του οίκου τους, αυτή δεν τους τη διδάσκουν και δεν τη φροντίζουν με κάθε δυνατή επιμέλεια! Μπορούμε να πιστέψουμε κάτι τέτοιο, Σωκράτη;

Στην πραγματικότητα, αρχίζουν από την παιδική ηλικία να διδάσκουν και να νουθετούν, συνεχίζοντας για όλη τη ζωή. Αμέσως μόλις αρχίσει να καταλαβαίνει ένα παδί τι του λένε, και η παραμάνα του και η μητέρα του και ο παιδαγωγός του και ο ίδιος ο πατέρας του αγωνίζονται γ' αυτό το πράγμα, για το πώς δηλαδή θα βελτιωθεί το αγόρι, διδάσκοντάς το για κάθε του πράξη και για κάθε του λόγο και εξηγώντας του ότι αυτό είναι δίκαιο και το άλλο άδικο, και ότι αυτό είναι καλό και το άλλο αισχρό, και αυτό όσιο και εκείνο ανόσιο, και ότι αυτά πρέπει να τα κάνεις και αυτά να μην τα κάνεις. Κι όταν ακούει με τη θέλησή του, πάει καλά. Εάν όμως δεν υπακούει, τότε, με τις απειλές και τα χτυπήματα το "ισιώνουν", σαν δέντρο που λυγίζει και γέρνει. Κι ύστερα, όταν το στέλνουν στους δασκάλους, δίνουν εντολή να επιμεληθεί ο δάσκαλος περισσότερο την *ευκοσμία* των παιδιών, παρά τα γράμματα και τη μουσική. Και οι δάσκαλοι άλλωστε γι' αυτό φροντίζουν κυρίως. Και μόλις τα αγόρια μάθουν τα γράμματα και είναι σε θέση στο εξής να καταλάβουν ένα γραπτό κείμενο, όπως μέχρι τώρα καταλάβαιναν τον προφορικό λόγο, τα βάζουν, καθισμένα στα θρανία τους, να διαβάζουν δυνατά τα ποιήματα των μεγάλων ποιητών και τα αναγκάζουν να μάθουν απέξω αυτά τα έργα, στα οποία υπάρχουν πολλές συμβουλές, αλλά και αναλύσεις για τα πράγματα, και *έπαινοι* και *έγκώμια* για τους αρχαίους ήρωες, προκειμένου το αγόρι να θελήσει να τους μιμηθεί και να έχει διάθεση να γίνει παρόμοιος.[...]

Και όταν πια φύγουν αυτοί [δηλ. οι νέοι άνδρες] από τους δασκάλους, η πόλη, με τη σειρά της, τους αναγκάζει να μάθουν τους νόμους και να ζουν σύμφωνα με αυτούς, ώστε να μην ενεργούν από μόνοι τους και όπως νομίζουν οι ίδιοι [...]. Έτσι, και η πόλη, υπογραμμίζοντας τους νόμους, αυτά τα επινοήματα των καλών, *παλαιῶν νομοθετῶν*, αναγκάζει και όσους ασκούν ένα αξίωμα και όσους άρχονται να συμμορφώνονται με αυτούς. Εκείνος δε ο οποίος τους παραβαίνει, υφίσταται κυρώσεις και οι κυρώσεις αυτές ονομάζονται, και σε σας εδώ [δηλ. στην Αθήνα] και σε πολλά άλλα μέρη, *εϋθύνες*, λες και η δικαιοσύνη ξαναβάζει [τον παραβάτη] στην ευθεία. Ενώ

λοιπόν είναι τόσο μεγάλη η προσπάθεια που καταβάλλεται για την αρετή και στο ιδιωτικό και στο δημόσιο επίπεδο, εσύ Σωκράτη εκπλήττεσαι και απορείς αν η αρετή είναι διδακτή; Το εκπληκτικό όμως θα ήταν μάλλον το να μην μπορεί να διδαχθεί η αρετή.

Θέμα : Η διδασκαλία της αρετής από την οικογένεια και την κοινωνία

Δομή : 1. Πέρασμα από το μύθο (ενότητες 2-4) και τις συμπληρωματικές εξηγήσεις του μύθου (ενότητες 5-6) στη διάλεξη (ενότητα 7)

2. εισαγωγή της θέσης του φιλοσόφου : υπάρχει ένα πράγμα στο οποίο πρέπει να μετέχουν όλοι οι πολίτες, προκειμένου να είναι δυνατή η ύπαρξη της πόλης, ή δεν υπάρχει;

A. η δικαιοσύνη, η σωφροσύνη και το όσιον είναι αυτά στα οποία πρέπει να μετέχουν όλοι

B. αυτά (η δικαιοσύνη, η σωφροσύνη και το όσιον) διδάσκονται στη νεολαία, διότι, αν υπάρχει έλλειψή τους, ο μη μετέχων τιμωρείται

Γ. Ο Πρωταγόρας αναρωτιέται πως είναι δυνατόν οι αγαθοί άνδρες να μη διδάσκουν στα παιδιά τους τις αρετές, όταν γνωρίζουν τι θα συμβεί στην αντίθετη περίπτωση.

3. θέμα δια βίου εκπαίδευσης

α. αρχικά στην οικογένεια

β. έπειτα με τους δασκάλους και

γ. εκπαίδευση στα πλαίσια της πόλης, με τους νόμους και τους κανόνες της

4. Τελικό συμπέρασμα Πρωταγόρα : η αρετή είναι κάτι που διδάσκεται

❖ Ο Πρωταγόρας ως τώρα έχει αποδείξει την καθολικότητα της αρετής και έχει ανασκευάσει τη θέση του Σωκράτη ότι η αρετή δεν είναι διδακτή, αποδεικνύοντας το αντίθετο και χρησιμοποιώντας το μύθο. Τώρα, χρησιμοποιώντας το λόγο θα ανασκευάσει την άλλη άποψη του Σωκράτη, ότι οι άριστοι άνδρες δεν μπορούν να διδάξουν στους γιούς τους την αρετή. Πριν αρχίσει την ανασκευή της αντίρρησης του Σωκράτη, ο Πρωταγόρας δηλώνει ότι θα αλλάξει μέθοδο, εγκαταλείποντας το μύθο και χρησιμοποιώντας το λόγο, τη λογική σκέψη, τα λογικά επιχειρήματα που αναφέρονται στην πραγματικότητα.

Ο Σωκράτης είχε διατυπώσει το επιχειρήμα ότι οι άριστοι πολιτικοί ηγέτες δεν μπορούν να μεταδώσουν στους γιούς τους την πολιτική αρετή που διακρίνει τους ίδιους. Ο Πλάτωνας βάζει τον Πρωταγόρα να αλλοιώνει το επιχειρήμα αυτό, αφού θα θεωρήσει δεδομένη τη δική του αντίθετη θέση (=μπορούν οι άριστοι άντρες και διδάσκουν στα παιδιά τους την πολιτική αρετή) και θα την αιτιολογήσει. Η αναφορά του σε σπουδαίους άντρες υπονοεί τους μεγάλους πολιτικούς Θεμιστοκλή, Αριστείδη, Θουκυδίδη, Περικλή. Εξάλλου σε άλλο έργο του Πλάτωνα παρουσιάζονται οι γιοί του Αριστείδη και του Θουκυδίδη να μέμφονται τους γονείς τους ότι τους έδωσαν ελλιπή αγωγή.

❖ Δύο είναι οι βασικοί συλλογισμοί του Πρωταγόρα στην ενότητα αυτή :

1^ο

Αποδεικτέα θέση : οι άριστοι άνδρες μπορούν να διδάξουν στα παιδιά τους την πολιτική αρετή (ανασκευή της άποψης του Σωκράτη που ισχυρίστηκε το αντίθετο)

Πρώτο επιχείρημα : Υπάρχει ένα πράγμα στο οποίο πρέπει να μετέχουν όλοι οι πολίτες για να είναι δυνατή η ύπαρξη της πόλης (της πόλης – κράτους) κι αυτό είναι η δικαιοσύνη, η σωφροσύνη και το όσιον.

Δεύτερο επιχείρημα : Σε περίπτωση που κάποιος δε μετέχει σ'αυτό, είτε άνδρας είναι, είτε γυναίκα, πρέπει να τιμωρείται για να βελτιωθεί.

Τρίτο επιχείρημα : Πρέπει να εκδιώκεται από την πόλη ή να σκοτώνεται ως ανίαιτος αυτός ο οποίος, ακόμη και μετά τη διδασκαλία δε συμμορφώνεται.

Κατακλείδα : **είναι αδιανόητο οι μεγάλοι άνδρες να μη διδάσκουν την πολιτική αρετή στους γιους τους, γιατί σε διαφορετική περίπτωση θα τους αφήναν εκτεθειμένους στον κίνδυνο της θανατικής ποινής, της εξορίας και γενικότερα της «καταστροφής του οίκου» τους.**

- ❖ Το επιχείρημα αυτό του σοφιστή είναι το πιο ανίσχυρο και μη πειστικό, λόγω του λεγόμενου σοφίσματος της λήψης του ζητουμένου· έτσι ονομάζεται το σόφισμα, όταν ένα επιχείρημα αντιβαίνει στον ορθό λόγο, επειδή προσπαθεί ν' αποδείξει απόφαση με προτάσεις που έχουν οι ίδιες ανάγκη να αποδειχθούν. Κι εδώ, το επιχείρημα («οι αγαθοί άνδρες, ενώ μορφώνουν...τι περίεργα πλάσματα είναι αυτοί οι αγαθοί άνδρες!», σελ.89) πρέπει να αποδειχθεί το ίδιο και δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως προκείμενη για να καταλήξουμε σ'ένα ορθό και έγκυρο συμπέρασμα.
- ❖ **Η ΦΡΑΣΤΙΚΗ ΔΙΑΤΥΠΩΣΗ ΤΗΣ ΑΠΟΔΕΙΞΗΣ** : Η απόδειξη της θέσης ότι οι άριστοι άνδρες μπορούν να διδάξουν και διδάσκουν στα παιδιά τους την πολιτική αρετή γίνεται με τη χρήση **α**) μιας ρητορικής ερώτησης και **β**) επτά διαδοχικών υποθετικών προτάσεων, οι οποίες διατυπώνονται μόνο ρητορικά ως υποθέσεις, ενώ εννοούνται ως προτάσεις αποφαντικές, ως δεδομένες θέσεις. Με αυτούς τους εκφραστικούς τρόπους ο λόγος γίνεται πιο εντυπωσιακός. Υπάρχει ωστόσο και η γνώμη ότι ο Πλάτωνας θέλει να παρουσιάσει έναν Πρωταγόρα που βρίσκεται σε αμηχανία και δυσκολεύεται να διατυπώσει την απόδειξή του, γι' αυτό φλυαρεί, έχει ανακολουθίες και επαναλήψεις και γενικά χρησιμοποιεί λόγο χαλαρό και πλατειαστικό.

❖

2^{ον} - Δια βίου μάθηση

Αποδεικτέα θέση : Η ισόβια εκπαίδευση των Αθηναίων αποδεικνύει το διδακτό της αρετής

Πρώτο επιχείρημα : κατά τη διάρκεια της νηπιακής ηλικίας οι φορείς της εκπαίδευσης μέσα στην οικογένεια, οι γονείς, η παραμάνα και ο παιδαγωγός δηλαδή, προσπαθούν να δώσουν ηθικοπλαστικό περιεχόμενο στην εκπαίδευση, με νουθεσίες, αλλά και με χτυπήματα και απειλές.

Δεύτερο επιχείρημα : στο επόμενο στάδιο της εκπαίδευσης (από 6^ο-7^ο μέχρι και 18^ο) ο φορέας, δηλαδή ο δάσκαλος, αναλαμβάνει να δώσει ηθικοπλαστικό και γνωστικό περιεχόμενο στην εκπαίδευση, διδάσκοντας ανάγνωση, γραφή, μουσική, καθώς επίσης και με τα ποιήματα των μεγάλων ποιητών που μαθαίνουν απέξω τα παιδιά. Το αγόρι, ακούγοντας και μαθαίνοντας τα εγκώμια και τους επαίνους για τους μεγάλους άνδρες, θα θελήσει να τους μιμηθεί και να γίνει παρόμοιος.

Τρίτο επιχείρημα : Όταν πλέον το αγόρι γίνεται άνδρας (από το 18^ο έτος κι έπειτα) η πόλη, ο τρίτος φορέας της δια βίου εκπαίδευσης, αναλαμβάνει να δώσει πολιτικό περιεχόμενο στην εκπαίδευση, αναγκάζοντας τους άνδρες «να μάθουν τους νόμους και να ζουν σύμφωνα με

αυτούς, ώστε να μην ενεργούν μόνοι τους και όπως νομίζουν οι ίδιοι» μαθαίνοντας παράλληλα να άρχουν και να άρχονται. Εάν κάποιος παραβαίνει τους νόμους, υφίστανται κυρώσεις που ονομάζονται «ευθύνες» με την αντίληψη ότι η δικαιοσύνη ξαναβάζει τον παραβάτη στην `ευθεία`.

Κατακλείδα : **Εφόσον στον ιδιωτικό και στον δημόσιο βίο καταβάλλεται τόσο μεγάλη προσπάθεια για την αρετή, αυτή η προσπάθεια αποδεικνύει ότι η αρετή είναι διδακτή.**

- ❖ Αυτή η δεύτερη συλλογιστική πορεία του φιλοσόφου είναι το ισχυρότερο και πειστικότερο επιχείρημα από όσα έχει εκθέσει μέχρι τώρα για το διδακτό της αρετής.
- ❖ Ο μύθος, που χρησιμοποίησε μέχρι τώρα ο Πρωταγόρας, είναι, λόγω της μεταφορικότητάς του, πιο ευχάριστος βλέπει κανείς μέσα από αυτόν σε βάθος τα πράγματα. Η διάλεξη που χρησιμοποιεί στην ενότητα αυτή έχει επιχειρήματα και δείχνει τη `μαστοριά` του, κερδίζει τις εντυπώσεις.
- ❖ Στον Πρωταγόρα, σε γενικές γραμμές, αξία έχει να κοιτάμε όχι κατά πόσο είναι ορθές οι απόψεις του, αλλά να τις ελέγχουμε από κοινωνιολογική σκοπιά.

❖ **Στάδια εκπαίδευσης**

	Α΄στάδιο	Β΄στάδιο	Γ΄στάδιο
Ηλικία	Νηπιακή	Παιδική/εφηβική	Αντρική
Φορείς	Οικογένεια	Ο δάσκαλος	Πολιτεία + κοινωνία
Περιεχόμενο	Ηθοπλαστικό	Ηθοπλαστικό + γνωστικό	Πολιτικό
Στόχος	Η βελτίωση	Η ευκοσμία	Η πολιτική αγωγή
Μέθοδοι	Νουθεσίες Διδασκαλία Απειλές χτυπήματα	Διδασκαλία πρότυπα	Κυρώσεις (ευθύναι)

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΚΕΕ (ΚΕΝΤΡΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ)

Ενότητα 1η

1. α) Ποιο είναι το αντικείμενο της διδασκαλίας του Πρωταγόρα, όπως το ορίζει ο ίδιος;
β) Γιατί τονίζει ότι στόχος του εκπαιδευτικού του προγράμματος είναι να γίνει ο μαθητής του ικανός «να πράξει και να μιλήσει» (πράττειν καὶ λέγειν) για πολιτικά θέματα; Στην απάντησή

σας, αξιοποιώντας τις γνώσεις που έχετε για την αρχαία κοινωνία και ειδικά για τη δημοκρατική Αθήνα, να αναφερθείτε στη σημασία που είχε ο συνδυασμός λόγων και έργων στην πολιτική ζωή.

2. Εγώ λοιπόν θεωρώ, όπως και οι άλλοι Έλληνες, ότι οι Αθηναίοι είναι σοφοί: Νομίζετε ότι ο Σωκράτης μιλάει ειρωνικά; Να λάβετε υπόψη σας όσα αναφέρει στην Άπολογία του (κεφ. 6 - 8) για την εξέταση που έκανε στους Αθηναίους.
3. Ποια επιχειρήματα χρησιμοποιεί ο Σωκράτης για το μὴ διδακτὸν της αρετής, από πού τα αντλεί και πόσο ισχυρά είναι;
4. Ο Πρωταγόρας είχε ορίσει τη διδασκαλία του ως εὐβουλίαν, συμφώνησε όμως με το Σωκράτη ότι εννοεί την «πολιτική τέχνη». Ο Σωκράτης πάλι στο λόγο του φαίνεται να υπονοεί την «πολιτική αρετή» αλλά αναφέρεται στην «αρετή» γενικά.
 - α) Αφού διαβάσετε την εισαγωγή στο διάλογο (σσ. 53, 55-56), να εξηγήσετε τι νομίζετε ότι θέλει να επιτύχει με τον τρόπο αυτό ο Σωκράτης.
 - β) Τι μπορούμε να συμπεράνουμε για τις αντιλήψεις του Σωκράτη περί ἀρετῆς;
 - γ) Ποια σχέση φαίνεται να έχει η έννοια ἀρετή στο κείμενο με τους όρους εὐβουλία, πολιτική τέχνη, πολιτική ἀρετή;
5. Ο Σωκράτης καταλήγει γενικεύοντας ότι η αρετή δεν είναι διδακτή. Ποια εντύπωση μας δημιουργεί με τη γενίκευση αυτή και πού νομίζετε ότι αποβλέπει;
6. Στην Άπολογία του ο Σωκράτης αναφέρει: ἐγὼ δὲ διδάσκαλος μὲν οὐδενὸς πώποτ' ἐγενόμην· εἰ δὲ τις μου λέγοντος καὶ τὰ ἐμαυτοῦ πράττοντος ἐπιθυμῆϊ ἀκούειν ... οὐδενὶ πώποτε ἐφθόνησα ... μήτε ὑπεσχόμην μηδενὶ μηδὲν πώποτε μάθημα μήτε ἐδίδαξα (33b). Πώς φαίνεται να εννοεί τη διδασκαλία και το δικό του έργο;
7. «Ο Σωκράτης δεν ισχυρίζεται ποτέ ότι διδάσκει, αλλά ότι ελέγχει και εγείρει στη ζήτηση της αρετής». Να εξηγήσετε τη διαφορά.
8. Ο Αριστοτέλης επαινεί το Σωκράτη γιατί πρόσφερε την επαγωγική μέθοδο στη φιλοσοφική αναζήτηση. Να εντοπίσετε στο κείμενο τη μέθοδο αυτή και να καταγράψετε το συλλογισμό του Σωκράτη. (Να συμβουλευτείτε και την εισαγωγή του βιβλίου σας, σσ. 36 -37).
9. Για ποιες μεθόδους διδασκαλίας των σοφιστῶν γίνεται λόγος στο κείμενο;

Ενότητα 2η

1. ὅτε θεοὶ μὲν ἦσαν -τυποῦσιν αὐτὰ θεοί: Νομίζετε ότι οι απόψεις αυτές έρχονται σε αντίθεση με τη θέση του Πρωταγόρα περὶ μὲν θεῶν οὐκ ἔχω εἰδέναι, οὐθ' ὡς εἰσὶν οὐθ' ὡς οὐκ εἰσὶν οὐθ' ὅποιοι τινες ἰδέαν· πολλὰ γὰρ τὰ κωλύοντα εἰδέναι ἢ τ' ἀδηλότης καὶ βραχύς ὢν ὁ βίος τοῦ ἀνθρώπου; (Να συμβουλευτείτε και την εισαγωγή του βιβλίου σας σ. 25).
2. Με ποιες ιδιότητες - δυνάμεις εξόπλισε τα ζῶα ο Επιμηθέας και από ποιους κινδύνους τα εξασφάλιζαν αυτές;
3. Ο Επιμηθέας μοίρασε στα ζῶα τις διάφορες ιδιότητες με σκοπό να αντισταθμίσει αδυναμίες. Να συμπληρώσετε με τη βοήθεια του κειμένου τις παρακάτω προτάσεις, ώστε να φαίνεται πώς εξασφαλίστηκε η ισορροπία στο ζωικό βασίλειο.
 - Η ταχύτητα αντισταθμιζε την
 - Τα φτερά ή η υπόγεια κατοικία αντισταθμιζαν
 - Ὅσα ζῶα είχαν δύναμη δε χρειάζονταν

- Όσα είχαν μεγάλο μέγεθος
- Τα όπλα αντιστάθμιζαν
- Για να αντιμετωπίζουν τις καιρικές μεταβολές τους έδωσε
- Με πολυγονία προίκισε
- Ολιγογονία έδωσε
- Δεν έδωσε σε όλα τα ζώα την ίδια τροφή για να μην

Ενότητα 3^η

1. Σε ποια κατάσταση βρέθηκε ο άνθρωπος στην «επιθεώρηση» του Προμηθέα;
2. Πώς έλυσε ο Προμηθέας το πρόβλημα που είχε δημιουργήσει η κατανομή του Επιμηθέα;
3. τήν ἔντεχνον σοφίαν σὺν πυρί: «Οι τεχνικές γνώσεις εννοούνται εδώ χορηγημένες στον άνθρωπο ως ολοκληρωμένο σύνολο a priori και όχι ως θησαύρισμα σταδιακής πείρας μέσα στους αιώνες». Συμφωνείτε με την «ανάγνωση» αυτή του μύθου ή όχι και γιατί;
4. Πώς υποκαθιστά ο άνθρωπος την έλλειψη οργάνων προσαρμογής;
5. Γιατί ο Ήφαιστος και η Αθηνά αναφέρονται μαζί; Τι αντιπροσώπευαν και ποια σχέση είχαν με την Αθήνα;
6. Να εντοπίσετε στο κείμενο τις λέξεις που αναφέρονται στον Επιμηθέα και τον Προμηθέα (ενότητες 2 και 3) και να σκιαγραφήσετε την προσωπικότητα και το ρόλο καθενός στη δημιουργία. Να λάβετε υπόψη σας και την ετυμολογία των ονομάτων τους.

Ενότητα 4^η

1. Ποια στάδια εξέλιξης πέρασε ο άνθρωπος σύμφωνα με το μύθο; Ποια είναι τα χαρακτηριστικά καθενός; (Βλ. και ενότητα 3).
2. θείας μετέσχε μοίρας: Με ποιο τρόπο συμμετείχε ο άνθρωπος στη μοίρα, στο μερίδιο, των θεών;
3. Τι είχαν επιτύχει και σε ποιο στάδιο εξέλιξης είχαν φτάσει οι άνθρωποι πριν από τη δημιουργία πόλεων;
4. Ποια προβλήματα αντιμετώπιζαν οι άνθρωποι, όταν ζούσαν διασκορπισμένοι και ποια προβλήματα αντιμετώπισαν στις πόλεις αμέσως μετά την ίδρυσή τους; Πού οφείλονταν τα προβλήματα αυτά;
5. Η πολεμική τέχνη παρουσιάζεται ως μέρος της πολιτικής. Πώς εξηγείται αυτό, κατά τη γνώμη σας;
6. ἐζήτουν δὴ ἀθροίζεσθαι καὶ σώζεσθαι κτίζοντες πόλεις: Να συγκρίνετε την άποψη του Πρωταγόρα με αυτή του Αριστοτέλη ότι ο άνθρωπος είναι φύσει ζῷον πολιτικόν.
7. α) αἰδῶς, δίκη: Ποιο είναι το περιεχόμενο καθεμιάς έννοιας;
β) Γιατί θεωρούνται πόλεων κόσμοι τε καὶ δεσμοὶ φιλίας συναγωγοί;
8. Σε ποιο σημείο του κειμένου γίνεται αναφορά στον καταμερισμό της εργασίας; Ποια σημασία τού αποδίδει ο Πρωταγόρας για την εξέλιξη του πολιτισμού και γιατί η πολιτική δεν μπορούσε να περιλαμβάνεται στον καταμερισμό αυτό;

9. οὐ γὰρ ἂν γένοιτο πόλεις, εἰ ὀλίγοι αὐτῶν (αἰδοῦς καὶ δίκης) μετέχοιεν: Ἡ ἀποψη αὐτὴ ἀναφέρεται μόνο σε δημοκρατικά πολιτεύματα ἢ σε ὅλα; Να αιτιολογήσετε τὴν ἀπάντησή σας.
10. Ποιο στάδιο στὴν ἐξελικτικὴ πορεία τοῦ ἀνθρώπου εκπροσωπεῖ ἡ πολιτικὴ τέχνη καὶ πῶς συντελεῖται τὸ πέρασμα σ' αὐτό;
11. καὶ νόμον γε θεὸς ... πόλεως: Πῶς ἐξηγεῖται ἡ ἀνάγκη νόμου γιὰ τὴν τιμωρία ὁποιοῦ δε μετέχει στὴν αἰδῶ καὶ τὴ δίκη, ἀφοῦ αὐτὲς μοιράστηκαν σε ὅλους;
12. κτείνειν ὡς νόσον πόλεως : Πῶς κρίνετε τὸ μέτρο αὐτό;
13. Ἡ αἰδῶς καὶ ἡ δίκη δὲν εἶναι ἔμφυτες στὸν ἀνθρώπο, κατανέμονται βέβαια σε ὅλους, ἀλλὰ σε μεταγενέστερο στάδιο. Ποια σημασία ἔχει ἡ θέση αὐτὴ γιὰ τὴ διδασκαλία τῆς ἀρετῆς ποῦ επαγγέλλεται ὁ Πρωταγόρας;
14. Οὕτω δὴ, ὦ Σώκρατες, ... αἰτία: Σε ποιο ἐπιχείρημα τοῦ Σωκράτη ἀπαντᾷ ὁ Πρωταγόρας καὶ ποια στάση τηρεῖ ἀπέναντι στὸ ἀθηναϊκὸ πολίτευμα;
15. Πῶς ἀντιμετώπιζαν οἱ Ἀθηναῖοι τοὺς ρήτορες (ομιλητές) στὴν ἐκκλησία τοῦ δήμου; Πῶς ἐξηγεῖται ἡ στάση τους; Ἡ ἀπάντησή σας νὰ στηριχθεῖ μόνο στὸ κείμενο.

Ενότητα 5η

1. Μετὰ τὸ μῦθο ὁ Πρωταγόρας καταφεύγει στὸ λόγο γιὰ νὰ ἀποδείξει τὶς θέσεις του. Να ἐντοπίσετε στὸ κείμενο τὶς θέσεις ποῦ προβάλλει καὶ τὰ ἐπιχειρήματα ποῦ χρησιμοποιεῖ.
2. ἡγοῦνται πάντες ... ἀρετῆς: Ποῦ στηρίζεται τὸ ἐπιχείρημα τοῦ Πρωταγόρα καὶ πῶς τὸ ἀξιολογεῖτε;
3. τεκμήριον: Ὁ Πρωταγόρας προσκομίζει μιὰ ἐμπειρικὴ ἀπόδειξη γιὰ τὴ συμμετοχὴ ὅλων στὴν πολιτικὴ ἀρετὴ. Ποια εἶναι αὐτή; Γιατί θεωρεῖται «τρελός» ὁποῖος δέχεται ὅτι δὲν κατέχει τὴ δικαιοσύνη καὶ τὴν ἄλλη πολιτικὴ ἀρετὴ;
4. ἢ μὴ εἶναι ἐν ἀνθρώποις: Να συγκρίνετε τὴν τιμωρία αὐτὴ με τὴ θανάτωση ποῦ προτάθηκε παραπάνω (κτείνειν ὡς νόσον πόλεως). Εἶναι ἡ κύρωση αὐτὴ ἠπιότερη ἢ ὄχι καὶ γιατί;
5. Ἀπὸ ποῦ προέρχεται, σύμφωνα με τὸν Πρωταγόρα, ἡ πολιτικὴ ἀρετὴ;
6. Ὁ Πρωταγόρας υποστηρίζει α) ὅτι, σύμφωνα με τὸ μῦθο, ὁ Δίας ἔδωσε σε ὅλους τοὺς ἀνθρώπους τὴν αἰδῶ καὶ τὴ δίκη, καὶ β) ὅτι ἡ πολιτικὴ ἀρετὴ διδάσκεται. Νομίζετε ὅτι ὑπάρχει ἀντίφαση ἀνάμεσα στὶς δύο αὐτὲς θέσεις τοῦ Πρωταγόρα; Να δικαιολογήσετε τὴν ἀπάντησή σας.
7. οὐ φύσει ἀλλὰ διδακτόν: Ποιο εἶναι τὸ νόημα τῆς διάκρισης αὐτῆς; Να τὴ συσχετίσετε με τὴν ἀριστοκρατικὴ (ἀρχαϊκὴ) ἀντίληψη τῆς ἠθικῆς καὶ τὶς γενικότερες ἀντιλήψεις τῶν σοφιστῶν.
8. Ὁ Πρωταγόρας, γιὰ νὰ ἀποδείξει (νὰ προβάλλει ὡς γενικὰ ἀποδεκτό) ὅτι ὅλοι μποροῦν νὰ κατέχουν τὴν ἀρετὴ καὶ ὅτι ἡ ἀρετὴ διδάσκεται, χρησιμοποιεῖ δύο ἐπιχειρήματα. Να τὰ καταγράψετε καὶ νὰ τὰ ἀξιολογήσετε.
9. Ποια ἀποψη υποστηρίζει ὁ Πρωταγόρας γιὰ τὰ χαρακτηριστικὰ ποῦ οἱ ἀνθρώποι ἔχουν ἀπὸ τὴ φύση ἢ ἀπὸ τυχαῖο γεγονός καὶ ποια στάση τηροῦν οἱ ἄλλοι ἀνθρώποι (τῆς ἐποχῆς) ἀπέναντι σ' αὐτά; Πῶς κρίνετε τὶς ἀπόψεις αὐτὲς; Να αιτιολογήσετε τὴν ἀπάντησή σας.
10. Ποιες εἶναι οἱ μορφές τῆς ἀγωγῆς κατὰ τὸν Πρωταγόρα καὶ σε ποια σχέση βρίσκονται μεταξὺ τους;

11. Ποια είναι τα συστατικά στοιχεία της αρετής - όπως εμφανίζονται στην ενότητα αυτή - και με ποιο τρόπο τα παρουσιάζει ο Πρωταγόρας;
12. πᾶν τὸ ἐναντίον τῆς πολιτικῆς ἀρετῆς: Ποιο πρόβλημα δημιουργείται με την εναλλαγή των ὀρων από τον Πρωταγόρα και τι μπορούμε να υποθέσουμε για την εξέλιξη του διαλόγου, δεδομένης της φροντίδας του Σωκράτη για ακριβολογία και ειδικά για ακριβείς ορισμούς των εννοιών;

Ενότητα 6η

1. Ο άνθρωπος είναι υπεύθυνος για την αδικία. Η ποινή αποσκοπεί στο να διορθωθεί αυτός που αδικεί. Πώς συνδέονται οι δύο παραπάνω θέσεις με το διδακτόν της αρετής;
2. Ποιος είναι ο σκοπός της ποινής σύμφωνα με τον Πρωταγόρα; Συμφωνείτε ή όχι; Να αιτιολογήσετε την άποψή σας.
3. Να εξηγήσετε αν, κατά τη γνώμη σας, η επιβολή των ποινών είναι έγκυρο και πειστικό επιχείρημα για το διδακτόν της αρετής.
4. Η παιδεία αναδεικνύεται σε κινητήρια δύναμη που θα μετατρέψει τον άνθρωπο από δυνάμει σε ένεργεια πολιτικό ον. Να αναλύσετε την άποψη αυτή με βάση τη συλλογιστική του Πρωταγόρα.

Ενότητα 7η

1. Ποια αντίρρηση του Σωκράτη δηλώνει ότι θα ανασκευάσει ο Πρωταγόρας;
2. Με ποια μέθοδο δηλώνει ότι θα ανασκευάσει τη δεύτερη αντίρρηση του Σωκράτη; Γιατί, κατά τη γνώμη σας, προτίμησε να αλλάξει μέθοδο; Ποια πλεονεκτήματα του προσφέρει αυτή η αλλαγή;
3. Υπάρχει ένα πράγμα στο οποίο είναι αναγκαίο να μετέχουν όλοι οι πολίτες, προκειμένου να είναι δυνατή η ύπαρξη πόλεως, ή δεν υπάρχει; (ἔστι τι ἔν, ἢ οὐκ ἔστιν, οὗ ἀναγκαῖον πάντας τοὺς πολίτας μετέχειν, εἴπερ μέλλει πόλις εἶναι;) Ποιο είναι το «ένα», «αναγκαίο» για την ύπαρξη της πόλης; Να εντοπίσετε τη σχέση ανάμεσα στην άποψη αυτή και στον πρωταγόρειο μύθο.
4. Ο Πρωταγόρας θεωρεί την ἀνδρὸς ἀρετὴν, την πολιτική αρετή, ως μοναδικό θεμέλιο για τη συγκρότηση και διατήρηση του οικοδομήματος της πολιτείας. Πώς κατέληξε στο συμπέρασμα αυτό; Να κρίνετε την εγκυρότητα του συλλογισμού του.
5. εἴν μὲν ὑπάρχει αὐτὸ τὸ ἕνα πρᾶγμα και εἴν αὐτὸ τὸ πρᾶγμα δεν είναι ούτε η οικοδομική ούτε η μεταλλουργία ούτε η κεραμική (εἴ μὲν γὰρ ἔστι καὶ τοῦτὸ ἔστι τὸ ἔν οὐ τεκτονική οὐδὲ χαλκεία οὐδὲ κεραμεία). Ποιο επιχείρημα του Σωκράτη υπαινίσσεται στο σημείο αυτό ο Πρωταγόρας;
6. Σε ποια μέρη αναλύεται η ἀνδρὸς ἀρετὴ σύμφωνα με τον Πρωταγόρα;
7. Ποια είναι η βασική υποχρέωση του πολίτη και με ποιους τρόπους παρεμβαίνει η πολιτεία στην εκπλήρωση της υποχρέωσης αυτής;
8. μπορεί να υποστούν ως ποινή και τον θάνατο και την εξορία ... τη συνολική καταστροφή του οίκου τους; Ποιες ποινές επιβάλλονται και πώς κλιμακώνονται;
9. Να καταγράψετε τα επιχειρήματα τα οποία χρησιμοποιεί ο Πρωταγόρας για να αποδείξει ότι οι αγαθοί ἄνδρες διδάσκουν την πολιτική αρετή στα παιδιά τους και να τα αξιολογήσετε.
10. Σε ποιες βαθμίδες εκπαίδευσης των νέων στην αρχαία Αθήνα αναφέρεται ο Πρωταγόρας στο απόσπασμα του βιβλίου σας, ποιοι ἦταν οι φορείς της αγωγής και ποιος ο στόχος και το αντικείμενο διδασκαλίας;

11. *με* τις απειλές και τα χτυπήματα το «σιώνουν, σαν δέντρο που λυγίζει και γέρνει» (ὡσπερ ξύλον διαστρεφόμενον καὶ καμπτόμενον εὐθύνου-σιν ἀπειλαῖς καὶ πληγαῖς): Ποιο στόχο υπηρετεί η παρομοίωση και πόσο επιτυχημένη είναι, κατά τη γνώμη σας; Ποια σημασία έχει η χρησιμοποίηση του ρήματος «σιώνουν» (εὐθύνουσιν);
12. Ποιο σκοπό εξυπηρετούσε η διδασκαλία της ποιήσης και η απομνημόνευση ποιημάτων; Θα ήταν σήμερα, κατά τη γνώμη σας, χρήσιμη και εφικτή μια τέτοια απομνημόνευση;
13. Σε ποιο στάδιο αναλάμβανε η ίδια η πολιτεία την αγωγή των νέων, ποιος ήταν ο στόχος και ποιο το αντικείμενο της αγωγής;
14. α) Να επισημάνετε τα σημεία εκείνα του κειμένου που δηλώνουν τα μέσα και τη μέθοδο που χρησιμοποιούσαν οι φορείς της αγωγής για την επίτευξη των στόχων τους. β) Θα μπορούσε κανείς να υποστηρίξει ότι η αγωγή των νέων στην αρχαία Αθήνα, όπως την περιγράφει ο Πρωταγόρας, είναι αυταρχική; Να αιτιολογήσετε την άποψή σας.
15. Ποιος ήταν ο γενικότερος σκοπός της αγωγής και σε ποια σχέση βρισκόταν με τους επιμέρους στόχους κάθε βαθμίδας ή και μαθήματος;

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ - ΠΟΛΙΤΕΙΑ

Νεανικές φιλοδοξίες και απογοητεύσεις

1. **Ο Πλάτων στην Ζ' Έπιστολή του ομολογεί πως όταν ήταν ακόμη νέος φιλοδοξούσε να ασχοληθεί με την πολιτική. α) Ποια ήταν τα γεγονότα που τον απογοήτευσαν;**

Όπως ομολογεί ο ίδιος ο Πλάτωνας στην 7^η *Επιστολή* του, όταν ήταν ακόμη νέος φιλοδοξούσε να ασχοληθεί με την πολιτική. Όμως στα 404 οι ολιγαρχικοί με τη βοήθεια της Σπάρτης κατέλυσαν το δημοκρατικό πολίτευμα. Στην αρχή ο φιλόσοφος παρακολουθούσε με συμπάθεια αυτήν την κίνηση, επειδή και ο ίδιος ήταν εκ καταγωγής (και πεποισθήσεως) αριστοκράτης και επειδή ήλπιζε ότι μια διακυβέρνηση κάπως αυταρχική θα θεράπευε τις πληγές που είχε προξενήσει στην πόλη η ασυδοσία των δημαγωγών. Επιπλέον δύο συγγενείς του, ο Κριτίας και ο Χαρμίδης, ανήκαν στην ηγετική ομάδα των ολιγαρχικών. Γρήγορα όμως ο φιλόσοφος απογοητεύτηκε από την ωμότητα των Τριάκοντα, οι οποίοι μάλιστα προσπάθησαν (ανεπιτυχώς βέβαια) να καταστήσουν συνένοχο στις βιαιοπραγίες τους ακόμη και τον Σωκράτη. Η τυραννία των Τριάκοντα διήρκεσε οκτώ μήνες και είχε άδοξο τέλος. Η δημοκρατία αποκαταστάθηκε, αλλά ο Πλάτωνας δοκίμασε μια ακόμη απογοήτευση. Ο δάσκαλός του, ο Σωκράτης, «ο δικαιότερος άνθρωπος της εποχής», καταδικάστηκε για αθεΐα και διαφθορά της νεολαίας σε θάνατο. Στην καταδίκη του ασφαλώς συνέβαλε και η υποψία ότι ο φιλόσοφος διαπνεόταν από αντιδημοκρατικά φρονήματα.

2. **α) Γιατί ο Πλάτων θεώρησε τα πολιτεύματα της εποχής του διεφθαρμένα;**

β) Ποια λύση πρότεινε μέσα από το έργο του;

Τα γεγονότα που έζησε ο Πλάτωνας νέος, καθώς και η αρνητική εμπειρία που αποκόμισε από την παραμονή του στην αυλή του τυράννου των Συρακουσών Διονυσίου Α', δημιούργησαν στον Πλάτωνα την πεποίθηση ότι όλα τα πολιτεύματα της εποχής του ήταν διεφθαρμένα και ότι μόνο αν οι φιλόσοφοι αναλάμβαναν την εξουσία ή αν οι ηγεμόνες άρχιζαν να φιλοσοφούν, μόνο τότε θα μπορούσε να υπάρξει υγιής πολιτική ζωή. Πυρήνας της πολιτικής σκέψης του Πλάτωνα είναι η ιδέα της δικαιοσύνης, που σημαίνει: ο καθένας να πράττει αυτό για το οποίο είναι πλασμένος και καταλλήλως εκπαιδευμένος. Αν όλοι θέλουν να έχουν λόγο και να αποφασίζουν για όλα, τότε θα επικρατήσει το χάος.

Η συγγραφή της Πολιτείας

3. **Ποιος υπολογίζουμε ότι είναι ο χρόνος συγγραφής της Πολιτείας και ποιος ο δραματικός χρόνος του έργου;**

Τις απόψεις για την ιδεώδη πολιτεία, την καλλίπολιν, που διασφαλίζει στον πολίτη της τον άριστον βίον, εκθέτει ο Πλάτων στο διάλογό του *Πολιτεία ή περί δικαίου*. Το ογκώδες σύγγραμμα, καρπός πολύχρονης προσπάθειας, θα πρέπει να ολοκληρώθηκε γύρω στα 374 π.Χ. Η διαίρεση σε 10 βιβλία δεν προέρχεται από τον Πλάτωνα και δεν ανταποκρίνεται στις θεματικές ενότητες. (υπάρχει και η σελιδαρίθμηση της έκδοσης του Ερρίκου Στεφάνου, στην οποία έκδοση η Πολιτεία καταλαμβάνει τις σελίδες 327a-621d). Ο δραματικός χρόνος, δηλαδή ο χρόνος κατά τον οποίο υποτίθεται ότι διεξάγεται ο διάλογος είναι το 421π.Χ.

Η σκηνοθεσία και τα πρόσωπα του διαλόγου

4. **Ποιος είναι ο τόπος και τα κύρια πρόσωπα του διαλόγου;**

Ο Σωκράτης και ο Γλαύκων, ο μεγαλύτερος αδερφός του Πλάτωνα είχαν κατεβεί στον Πειραιά για να παρακολουθήσουν τη γιορτή της Βενδίδας, μιας θρακικής θεότητας που ταυτιζόταν με την Άρτεμη. Επιστρέφοντας στην Αθήνα σταμάτησαν στο σπίτι του πλούσιου μέτοικου Κέφαλου, που ετοίμαζε θυσία. Στη συζήτηση που ακολούθησε εκείνο το καλοκαιρινό δειλινό πήραν μέρος ο Κέφαλος, (ο πατέρας του ρήτορα Λυσία), ο μεγαλύτερος γιος του ο Πολέμαρχος, ο σοφιστής Θρασύμαχος, ο Κλειτοφών, οι δύο μεγαλύτεροι αδερφοί του Πλάτωνα, ο Γλαύκων και ο Αδείμαντος και ο Σωκράτης. Όμως από το δεύτερο βιβλίο ως το τέλος οι κύριοι συζητητές είναι ο Σωκράτης, ο Γλαύκων και ο Αδείμαντος. Την επόμενη ημέρα ο Σωκράτης αναδιηγείται τη συζήτηση αυτή σε κάποιον φίλο του αρχίζοντας με τη φράση «Κατέβην χθες εις Πειραιᾶ μετά Γλαύκωνος τοῦ Ἀρίστωνος...».

5. **Ποιο είναι το θέμα του έργου; Ο τίτλος του διαλόγου είναι Πολιτεία ή περί δικαίου. Πώς συνδέεται το δίκαιον με την πολιτεία στο διάλογο;**

Θέμα του διαλόγου είναι η φύση της δικαιοσύνης και της αδικίας και κατ' επέκταση αν και κατά πόσο ο δίκαιος ή ο άδικος είναι πιο ευτυχισμένος και σε αυτήν και στην άλλη ζωή. Όμως για να διερευνηθεί αυτό το περίπλοκο πρόβλημα, ο Σωκράτης προτείνει να το εξετάσουν στο ευρύτερο πλαίσιο μιας πόλης-κράτους. Αρχίζει λοιπόν ένα πείραμα, μια θεωρητική κατασκευή εξαρχής μιας

πόλης, που συγκροτείται σιγά σιγά για να φτάσει από το πρωτόγονο στάδιο στην πλήρη ανάπτυξη της. Πώς λειτουργεί λοιπόν η δικαιοσύνη μέσα σ' αυτόν τον ζωντανό οργανισμό, μέσα σε αυτή τη μεγάλη συλλογική ψυχή; Σε αυτό το ερώτημα θα προσπαθήσει να απαντήσει ο Σωκράτης.

6. Ποιο είναι το περιεχόμενο των όρων πόλις και πολιτεία στο κείμενο;

Με τον όρο *πόλις* στην Πολιτεία δηλώνεται η πόλη-κράτος, που αναπτύχθηκε ήδη από την αρχαϊκή εποχή στον ελληνικό χώρο. Με τον όρο *πολιτεία* δηλώνεται το πολίτευμα, οι βασικές δηλαδή αρχές που υπόκεινται στη νομοθεσία και στους θεσμούς της πόλης.

Οι τρεις τάξεις

7. Ποιες τάξεις διακρίνει στην Πολιτεία ο Πλάτων και ποιο ρόλο αναθέτει σε καθεμία;

Και στον ινδοευρωπαϊκό χώρο και στην αρχαία Αίγυπτο ο πληθυσμός χωριζόταν σε τρεις τάξεις: χειρώνακτες, πολεμιστές, ιερείς. Βέβαια ο όρος τάξη είναι εξόφθαλμος αναχρονισμός όταν χρησιμοποιείται για τις κοινωνίες αυτές, αλλά πάντως είναι σαφέστερος από άλλους συνώνυμους, όπως κοινωνική ομάδα, κάστα κ.τ.τ. Κατ' ουσίαν με τον όρο τάξη δηλώνεται εδώ η "λειτουργία" μιας ομάδας μέσα στην κοινωνία. Τριμερής είναι λοιπόν και η διαίρεση στην πλατωνική πολιτεία: δημιουργοί, φύλακες-επίκουροι, φύλακες-άρχοντες (βασιλείς). Κατ' ουσίαν πρόκειται για δυο τάξεις, επειδή η ανώτερη προέρχεται κατόπιν αυστηρής επιλογής από τη μεσαία.

Η κατώτερη τάξη (δημιουργοί), που είναι και η πολυπληθέστερη, συγκροτείται από τους γεωργούς, τους τεχνίτες, τους εμπόρους και γενικά τους χειρώνακτες. Είναι βέβαια αποκλεισμένη από την εξουσία, εργάζεται όμως προστατευμένη και μπορεί να πλουτίζει ως ένα σημείο φυσικά. Οι μεγάλες οικονομικές διαφορές δεν είναι επιτρεπτές. Η τάξη αυτή είναι υποχρεωμένη να συντηρεί, αλλά όχι πλουσιοπάροχα, τις δυο άλλες ηγεμονικές τάξεις. Οι φύλακες-επίκουροι επωμίζονται στρατιωτικά και διοικητικά καθήκοντα και γενικά είναι αφοσιωμένοι στην υπηρεσία του κράτους. Οι φύλακες-παντελείς αναλαμβάνουν, μετά τα 50 τους χρόνια, τη διακυβέρνηση και μεριμνούν για την ευδαιμονία ολόκληρης της πολιτείας. Πρόκειται συνεπώς για μια αριστοκρατία του πνεύματος, που εξουσιάζει και συνάμα υπηρετεί το πλήθος.

8. Γιατί, σύμφωνα με τον Πλάτωνα, η διάκριση σε καθορισμένες τάξεις με συγκεκριμένο ρόλο δεν αποκλείει την κοινωνική κινητικότητα; Πώς κρίνετε εσείς τη λύση που δίνει;

Παρά τη διάκριση του Πλάτωνα σε καθορισμένες τάξεις με συγκεκριμένο ρόλο δεν αποκλείεται η κοινωνική κοινωνικότητα. Παιδιά που έχουν γεννηθεί στην τάξη των δημιουργών, αλλά έχουν να επιδείξουν εξαιρετικά προσόντα, μεταπηδούν στην ανώτερη τάξη και αντιστρόφως. Υπάρχει λοιπόν πρόβλεψη για την κοινωνική κινητικότητα.

Η αγωγή των φυλάκων

9. Με ποια κριτήρια επιλέγονταν οι φύλακες;

β. Τι περιελάμβανε η αγωγή των φυλάκων στο πρώτο και το δεύτερο στάδιο;

Το ενδιαφέρον του νομοθέτη στην Πολιτεία επικεντρώνεται στην αγωγή των φυλάκων, που έχουν επιλεγεί με κριτήρια την καλή σωματική τους διάπλαση και την οξύνοια. Στο πρώτο στάδιο επιδιώκεται η εξισορρόπηση γυμναστικής και μουσικής αγωγής. Γυμναστική σημαίνει: φροντίδα για την ευεξία του σώματος, απλές ασκήσεις, υγιεινός τρόπος διαβίωσης. Μουσική είναι η ενασχόληση με τις καλές τέχνες: μουσική, χορός, τραγούδι, ανάγνωση, καλλιέργεια της εικαστικής ευαισθησίας. Ο νομοθέτης φυσικά επαγρυπνεί για τη μορφή και το περιεχόμενο της καλλιτεχνικής έκφρασης.

Ένας δεύτερος κύκλος εκπαίδευσης (από τα 20 ως τα 30) περιλαμβάνει κυρίως τις μαθηματικές επιστήμες: αριθμητική, γεωμετρία, στερεομετρία, αστρονομία, αρμονική.

10. Ποια θέση είχε η φιλοσοφία στην αγωγή των φυλάκων και στην εξέλιξή τους;

Η φιλοσοφία είναι στην αγωγή των φυλάκων στην πλατωνική πολιτεία η κορωνίδα της εκπαιδευτικής πορείας. Είναι η πενταετής (από τα 30 ως τα 35) σπουδή της διαλεκτικής που οδηγεί στην ύψιστη μορφή γνώσης, δηλαδή στην αναζήτηση της ουσίας όλων των πραγμάτων και στη θέαση του Αγαθού.

11. Ποιες ήταν οι προϋποθέσεις προαγωγής των φυλάκων - επίκουρων σε φύλακες – παντελείς και ποιο έργο αναλάμβαναν οι τελευταίοι;

Η πορεία της ολοκλήρωσης του ενάρετου ανθρώπου είναι τραχεία και γεμάτη δυσκολίες. Όσοι από τους φύλακες-επίκουρους υποστούν με επιτυχία τις κρίσεις που έχουν καθοριστεί προάγονται μετά τα 50 τους έτη σε φύλακες-παντελείς, δηλαδή σε φύλακες-άρχοντες (βασιλείς). Οι ενασχολήσεις αυτής της ολιγάριθμης αρχηγείας (ελίτ) είναι εν μέρει πρακτικές (διοίκηση του κράτους) και εν μέρει θεωρητικές, δηλαδή ενασχόληση με τις επιστήμες και τη φιλοσοφία. Οι άρχοντες έχουν την ευθύνη για την εκπαίδευση της νέας γενιάς των φυλάκων, ζουν μακάρια, επειδή απολαμβάνουν τις πνευματικές ηδονές που μόνο αυτές διαρκούν, και όταν πεθάνουν τιμώνται ως ήρωες.

Οι φιλόσοφοι - βασιλείς

12. Ποια χαρακτηριστικά της αθηναϊκής δημοκρατίας αποδίδει ο Πλάτων με την αλληγορία του ακυβέρνητου σκάφους;

Για μεγάλα διαστήματα η αθηναϊκή δημοκρατία ήταν έρμαιο στα χέρια αδίστακτων δημαγωγών, που, όπως επισημαίνει ο κωμωδιογράφος, «καλόπιαναν, εθώπευαν, κολάκευαν και εξαπατούσαν τον Δήμο». Στο όνομα μιας δήθεν ισοτιμίας η ανάθεση πολλών αξιωμάτων γινόταν με κλήρωση! Για κρίσιμα θέματα δεν αποφάσιζε ο ορθός λόγος, αλλά η βοή του πλήθους και η πειθώ του ρήτορα. Η μοναδική λοιπόν κατά τον Πλάτωνα ήταν είτε να φιλοσοφήσουν οι άρχοντες είτε να αναλάβουν τα ηνία του κράτους οι φιλόσοφοι.

Σε μια δραματική αλληγορία παρουσιάζεται το σκάφος της πολιτείας να ταξιδεύει ακυβέρνητο. Ο ιδιοκτήτης που είναι μύωπας και κουφός δεν γνωρίζει τη ναυτική τέχνη. Τα μέλη του πληρώματος φιλονικούν μεταξύ τους και κανείς δεν σκέπτεται ότι χρειάζεται ένας έμπειρος κυβερνήτης που να γνωρίζει τις θέσεις των άστρων και τις ιδιοτροπίες των ανέμων. Ο μόνος που μπορεί να οδηγήσει με ασφάλεια μέσα από την τρικυμία το "μεθυσμένο καράβι" είναι ο κυβερνήτης-φιλόσοφος. Γιατί όμως ο φιλόσοφος θεωρείται ως ο καταλληλότερος; Όλοι μας δεν πιστεύουμε πως οι άνθρωποι του πνεύματος είναι οι πιο ακατάλληλοι για την επίλυση των πρακτικών προβλημάτων; Δεν βρίσκονται,

όπως θα λέγαμε, "εκτός τόπου και χρόνου" απορροφημένοι στις θεωρητικές τους αναζητήσεις; Δεν είναι αδέξιοι; Δεν είναι υπεροπτικοί; Την απάντηση στα ερωτήματα αυτά δίνει η αλληγορία του σπηλαιίου.

13. . Γιατί ο φιλόσοφος θεωρείται από τον Πλάτωνα ο καταλληλότερος για τη διακυβέρνηση της πολιτείας;

Οι *φιλόσοφοι-βασιλείς* (ο όρος *βασιλεύς* στον Πλάτωνα δηλώνει απλώς τον άρχοντα, όχι τον απόλυτο μονάρχη που αντλεί την εξουσία του από το κληρονομικό δικαίωμα ή από τη θέληση του Θεού) είναι προσωπικότητες που δεν διαθέτουν μόνο γνώσεις και συνθετική σκέψη, αλλά πείρα ζωής, διοικητικές ικανότητες και αδαμάντινο χαρακτήρα. Αναλαμβάνουν την εξουσία από αίσθηση καθήκοντος για να διοχετεύσουν μέσα από τη νομοθεσία τη σοφία τους και την ακεραιότητά τους. Δεν διαθέτουν ούτε προσωπική περιουσία ούτε καν οικογένεια για να είναι αδέκαστοι, ανεπηρέαστοι και ολόψυχα αφοσιωμένοι στο κοπιώδες λειτούργημά τους.

Η δικαιοσύνη

14. Ποιες αρετές «ενσαρκώνει» η ιδεώδης πολιτεία κατά τον Πλάτωνα ; (πανελλήνιες 2000)

Η ιδεώδης πολιτεία ενσαρκώνει τις τέσσερις θεμελιώδεις αρετές: είναι σοφή, επειδή οι άρχοντές της είναι σοφοί και την καθοδηγούν προς το Αγαθόν. Είναι ανδρεία, επειδή οι φύλακες επίκουροι είναι ανδρείοι και μπορούν να υπερασπιστούν αφενός την εδαφική της ακεραιότητα και αφετέρου τις αξίες που προβάλλει το εκπαιδευτικό της σύστημα. Κοσμείται από σωφροσύνη (αυτοκυριαρχία και νομιμοφροσύνη), επειδή ανάμεσα στις τρεις τάξεις βασιλεύει η αρμονία, που προκύπτει από την υποταγή της κατώτερης στις ανώτερες. Είναι τέλος η πολιτεία αυτή δίκαιη, επειδή το κάθε στοιχείο εκπληρώνει τη λειτουργία του χωρίς να παρακωλύει τη λειτουργία των άλλων, με άλλα λόγια: ο καθένας πράττει το έργο που του έχει ανατεθεί και δεν πολυπραγμονεί.

15. Ποια είναι τα μέρη της ψυχής και σε ποια σχέση βρίσκονται με τις τάξεις της πολιτείας;

Εφόσον το όλον, η μεγάλη ψυχή, είναι ισορροπημένη και δίκαιη, και ο μικρόκοσμος, δηλαδή η ατομική ψυχή (στον Πλάτωνα ο όρος *ψυχή* δηλώνει και τον χαρακτήρα, την προσωπικότητα, ακόμη και τον νου) είναι αρμονική. Το κατώτερο μέρος (κίνητρο, τάση) της, *το άλόγιστον ή επιθυμητικόν*, που επιδιώκει την εκπλήρωση των βασικών αναγκών (φαγητό, ποτό, έρωτας) και γι'αυτό το λόγο είναι φιλοχρήματο και φιλοκερδές, τιθασεύεται από το *θυμοειδές*. Και τα δύο μαζί υπακούν στο ανώτερο στοιχείο, το *λογιστικόν* που ηγεμονεύει· η αντιστοιχία ανάμεσα στα τρία μέρη της ψυχής και στις τρεις τάξεις είναι προφανής. Κάθε άνθρωπος λοιπόν είναι δίκαιος, εφόσον τα τρία στοιχεία (νους, καρδιά, επιθυμίες) που συναπαρτίζουν την προσωπικότητά του βρίσκονται σε αρμονική συμβίωση. Αν τα άλλα στοιχεία υφαρπάξουν την εξουσία του *λογιστικού*, τότε επέρχεται η σύγχυση και η καταστροφή. Την αρμονία διασφαλίζει η Δικαιοσύνη, που απονέμει στον καθένα ό,τι του ανήκει και τον τοποθετεί στη θέση που του αρμόζει.

16. Ποιος άνθρωπος θεωρείται δίκαιος;

Κάθε άνθρωπος λοιπόν είναι δίκαιος, εφόσον τα τρία στοιχεία (νους, καρδιά, επιθυμίες) που συναπαρτίζουν την προσωπικότητά του βρίσκονται σε αρμονική συμβίωση. Αν τα άλλα στοιχεία υπαρπάσουν την εξουσία του *λογιστικού*, τότε επέρχεται η σύγχυση και η καταστροφή. Την αρμονία διασφαλίζει η Δικαιοσύνη, που απονέμει στον καθένα ό,τι του ανήκει και τον τοποθετεί στη θέση που του αρμόζει.

17. Πώς ορίζει τη δικαιοσύνη ο Κέφαλος, ο Πολέμαρχος, ο Θρασύμαχος και ο Γλαύκων;

Το μείζον πρόβλημα που συζητείται στην Πολιτεία είναι η δικαιοσύνη. Στην αρχή του διαλόγου διατυπώνονται διάφορες απόψεις του τι είναι δικαιοσύνη. Ο Κέφαλος που εκπροσωπεί την παλιά γενιά νομίζει ότι δικαιοσύνη είναι η εντιμότητα στις συναλλαγές. Έτσι ο πλούσιος έχει τη δυνατότητα να είναι δίκαιος, επειδή μπορεί να εξοφλεί τα χρέη του. Ο Πολέμαρχος διισχυρίζεται ότι δικαιοσύνη είναι να αποδίδεις τα ίσα, καλό στο φίλο, κακό στον εχθρό. Παραβλέπει όμως το γεγονός ότι ο φίλος ενδέχεται να είναι άδικος και ο εχθρός δίκαιος. Ο σοφιστής Θρασύμαχος είναι ωμός: το δίκαιο του ισχυρού καθορίζει το τι είναι δίκαιο. Ο Γλαύκων, που είναι κατά κάποιο τρόπο φερέφωνο της αριστοκρατικής ηθικής, θεωρεί τη δικαιοσύνη ως μια υποκριτική κοινωνική σύμβαση που επιβάλλεται από τους πολλούς και αδύνατους για την αυτοπροστασία τους.

18. Πώς ορίζει τη δικαιοσύνη ο Σωκράτης και ποια προβλήματα δημιουργεί ο ορισμός του;

Όλοι οι ορισμοί των συνομιλητών του Σωκράτη εμπεριέχουν ένα κόκκο αλήθειας, αλλά αποδεκτός τελικά γίνεται ο ορισμός του Σωκράτη: «τό τὰ αὐτοῦ πράττειν», με άλλα λόγια : ο καθένας οφείλει να πράττει για το κοινωνικό σύνολο εκείνο «εἰς ὃ αὐτοῦ ἡ φύσις ἐπιτηδειοτάτη πεφυκυῖα εἴη» (433a).

Ο ορισμός αυτός μπορεί να είναι σωτήριος για μια επιχείρηση, αλλά σε μια κοινωνία ποιος, όσο σοφός και αδέκαστος κι αν είναι, και με ποια κριτήρια θα καθορίσει τι πρέπει να πράττει ο άλλος; Δεν αναιρείται η ισότητα όταν εφαρμοστεί η αρχή αυτή; Για να κατανοήσουμε τη σκέψη του Πλάτωνα θα πρέπει να την εντάξουμε σε ένα παραδοσιακό πλαίσιο προβληματισμού που συμπεριλαμβάνει ακόμη και κοσμολογικές αντιλήψεις. Σύμφωνα με τον Ηράκλειτο, ούτε ο ήλιος δεν μπορεί να υπερβεί τα όρια μέσα στα οποία κινείται. Αν τυχόν και τα υπερβεί, τότε οι Ερινύες, οι βοηθοί της Δικαιοσύνης θα τον βρουν και θα τον επαναφέρουν στην τροχιά του. Ξεφεύγοντας από τα όριά του ο Ήλιος διαπράττει ὕβριν που τιμωρείται αυστηρά. Έτσι λοιπόν και ο άνθρωπος, για να μην διαπράττει αδικία, οφείλει να μην υπερβαίνει τα προσωπικά του όρια. Αν ο ίδιος δεν είναι σε θέση είτε από φιλαυτία είτε από ματαιοδοξία είτε από αδυναμία κρίσης να οριοθετήσει τον τομέα της δραστηριότητάς του, τότε τουλάχιστον θα πρέπει να συμμορφώνεται προς τις υποδείξεις του εμπειροτέρου, του σοφοτέρου, του σωφρονεστέρου.

19. Ποια σχέση έχει η αυτογνωσία με τη δικαιοσύνη;

Δικαιοσύνη είναι ένα είδος αρμονίας των αντιμαχόμενων τάσεων της ψυχής. Η αρμονία αυτή

πηγάξει από το γνῶθι σαυτὸν και τον συνακόλουθο αυτοπεριορισμό. Αν ο άνθρωπος διερευνήσει τον εαυτό του και αποδεχτεί τα όριά του, τότε η συμπεριφορά του απέναντι στους συνανθρώπους του, στην πόλη, στους θεούς, στη φύση είναι η ορθή.

20. Πώς εξηγεί ο Πλάτων την άποψή του ότι στη δικαιοσύνη εμπεριέχονται και οι τρεις άλλες αρετές;

Δικαιοσύνη είναι ένα είδος αρμονίας των αντιμαχόμενων τάσεων της ψυχής. Η αρμονία αυτή πηγάζει από το γνῶθι σαυτὸν και τον συνακόλουθο αυτοπεριορισμό. Αν ο άνθρωπος διερευνήσει τον εαυτό του και αποδεχτεί τα όριά του, τότε η συμπεριφορά του απέναντι στους συνανθρώπους του, στην πόλη, στους θεούς, στη φύση είναι η ορθή. Από την άποψη αυτή στη δικαιοσύνη εμπεριέχονται και οι άλλες τρεις αρετές, σοφία που διαβλέπει και εκτιμά το βάρος της προσωπικότητάς μας, η ανδρεία, που έχει το θάρρος να αποδεχτεί την εκτίμηση, και τέλος η σωφροσύνη που επιβάλλει τον αυτοέλεγχο.

Οι «φαύλες» πολιτείες

21. Ποιες πολιτείες χαρακτηρίζει ο Πλάτων «φαύλες»;

Ο Πλάτωνας χαρακτηρίζει την τιμοκρατική πολιτεία, την ολιγαρχία, τη δημοκρατία και την τυραννίδα φαύλες πολιτείες και εξηγεί στην Πολιτεία πως κάθε φαύλο πολίτευμα είναι απότοκο του άλλου.

22. Πώς δημιουργείται η φαύλη τιμοκρατική πολιτεία;

Η ιδεώδης πολιτεία είναι αριστοκρατική, αλλά η αριστοκρατία της δεν βασίζεται στην καταγωγή παρά στο πνεύμα. Η φθορά της έχει αίτια εσωτερικά, την ανάμειξη του χρυσοῦ με το χάλκινο γένος. Διαστρεβλωμένο απότοκό της είναι η τιμοκρατική πολιτεία (ιστορικό πρότυπο: η Σπάρτη). Η πολιτεία αυτή είναι φιλοπόλεμη και υποχείριο της φιλαργυρίας. Έτσι ο τιμοκρατικός άνθρωπος είναι παραδομένος στο θυμοειδές στοιχείο και επιδιώκει συνεχώς τιμές, διακρίσεις, πλούτο και ηδονές.

23. Πώς προκύπτει η ολιγαρχία;

Από την τιμοκρατία προκύπτει η ολιγαρχία (πλουτοκρατία), όπου ο άμετρος πλουτισμός εκκολάπτει ένα πλήθος κηφήνων. Άλλοι από αυτούς έχουν κεντρί (οι κακούργοι) και άλλοι είναι άκεντροι (οι πτωχοί), όλοι τους όμως επιδιώκουν την ανατροπή της πολιτείας. Ο ολιγαρχικός λατρεύει το χρήμα, περιφρονεί την παιδεία, αδιαφορεί για την τιμή και την υπεράσπιση της πατρίδας του. Ως πρότυπο ο Πλάτωνας θα πρέπει να είχε υπόψη του την

αποικία των Φοινίκων, την Καρχηδόνα, με τους μυωπικούς ηγεμόνες που έθεταν υπεράνω των πάντων το προσωπικό τους συμφέρον.

24. Περιγράψτε το φαύλο πολίτευμα της δημοκρατίας.

Οι κηφήνες συνεχώς πληθύνονται, επειδή οι ολιγαρχικοί ευνοούν την κατασπατάληση της πατρικής περιουσίας των απόρων για να πλουτίζουν οι ίδιοι ακόμη πιο πολύ. Όταν οι κηφήνες συνειδητοποιήσουν τη δύναμή τους, ανατρέπουν την ολιγαρχία και εγκαθιστούν ένα ανάπηρο πολίτευμα, τη Δημοκρατία. Εδώ επιτρέπονται τα πάντα· ο καθένας πράττει και λέγει ό,τι θέλει και ζει όπως θέλει. Τα αξιώματα μοιράζονται με κλήρο ώστε να δίνεται η εντύπωση ότι οι πολίτες είναι ίσοι. Οι δάσκαλοι φοβούνται και κολακεύουν τους μαθητές, οι γέροντες συμπεριφέρονται σαν να είναι νέοι, ακόμη και τα ζώα ωθούν έξω από το δρόμο τους ανθρώπους!

25. Πώς προκύπτει το φαύλο πολίτευμα της τυραννίδας;

Η άμετρη ελευθερία της Δημοκρατίας οδηγεί στην αναρχία. Μέσα στην πόλη δημιουργείται πόλωση. Από τη μια είναι οι άπληστοι ολιγαρχικοί και από την άλλη οι άκεντροι κηφήνες (οι πτωχοί) που έχουν ωστόσο ως προστάτες τους κηφήνες με κεντρί. Όταν λοιπόν ο κακούργος κηφήνας αναλάβει με τη βοήθεια του Δήμου την εξουσία εγκαθιστά την Τυραννίδα. Ως τύραννος πια λησμονεί τις υποσχέσεις που είχε δώσει στους πτωχούς για την αναδιανομή του πλούτου, κηρύσσει πολέμους για να αποσπά το λαό από τα προβλήματά του και καταδιώκει τους επιφανείς πολίτες. Για να προστατευτεί από τους αγανακτισμένους και ελευθερόφρονες συγκροτεί σωματοφυλακή από απελεύθερους. Ο τυραννικός άνθρωπος περιτριγυρίζεται από σμήνος ηδονών, κλέπτει, συκοφαντεί και διαπράττει κάθε είδους ανοσιούργημα.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ - ΑΛΛΗΓΟΡΙΑ ΤΟΥ ΣΠΗΛΑΙΟΥ

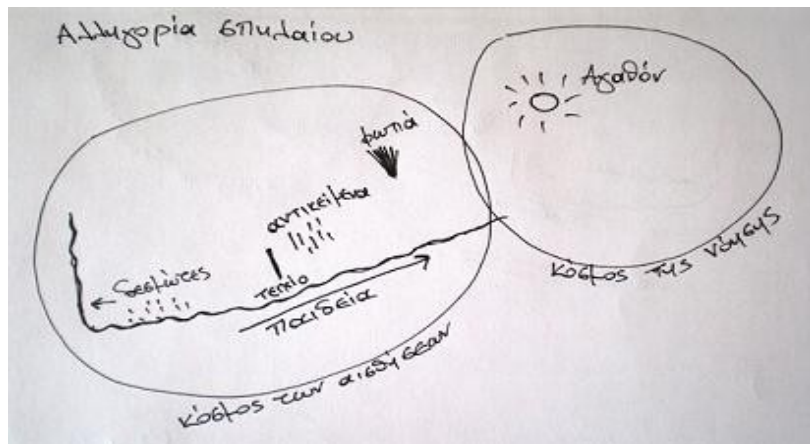
- 1. Ποιος εκφραστικός τρόπος ονομάζεται αλληγορία; β.) Ποιο είναι το θέμα της αλληγορίας του σπηλαίου;**

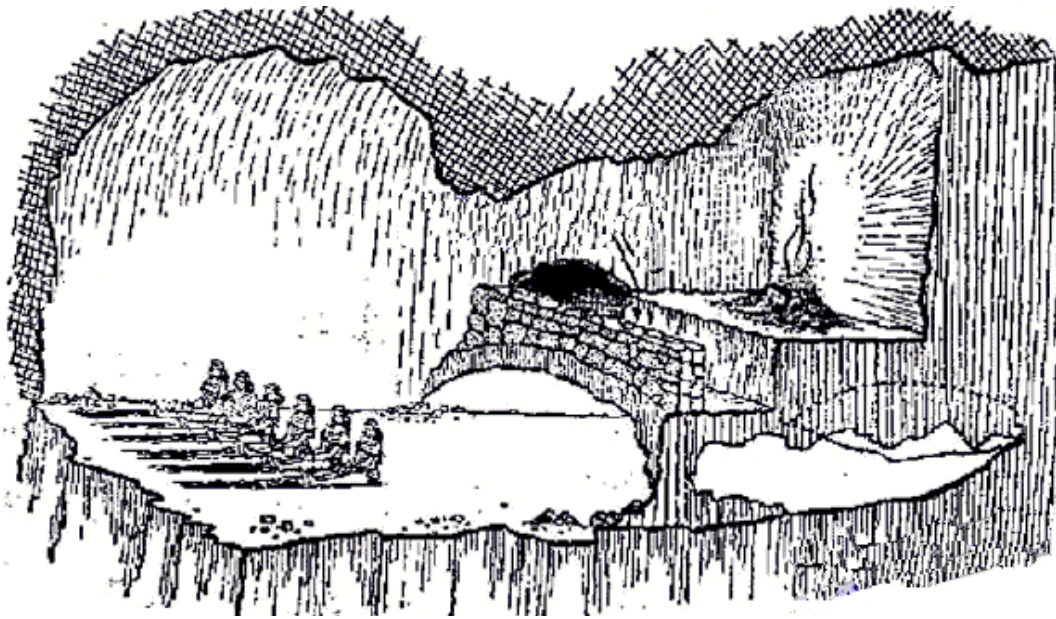
Η αλληγορία είναι ένας εκφραστικός τρόπος με τον οποίο ο συγγραφέας άλλα λέει και άλλα εννοεί. Πρόκειται συνεπώς για συνεχή μεταφορά ή παρομοίωση. Η αλληγορία του σπηλαίου, όπως αναπτύσσεται στην αρχή του Ζ' βιβλίου της Πολιτείας, αναφέρεται στην επίδραση που ασκεί η

παιδεία στην ανθρώπινη φύση, στην υποχρέωση που έχει ο ορθώς πεπαιδευμένος, δηλαδή ο φιλόσοφος, να φωτίσει τους συνανθρώπους του, αλλά και γενικότερα στην αντίθεση ανάμεσα στον κόσμο που συλλαμβάνουμε με τις αισθήσεις μας και στον κόσμο της νόησης.

2. Ποια είναι τα κυριότερα σύμβολα στην αλληγορία του σπηλαιίου και πώς ερμηνεύονται;

Ας φανταστούμε λοιπόν, λέει ο Σωκράτης, δεσμώτες σε μια σπηλιά, που δεν βλέπουν παρά μόνο σκιές α προβάλλονται στο βάθος στο τοίχωμα. Οι άνθρωποι αυτοί πιστεύουν ότι οι σκιές είναι η μοναδική αλήθεια. Αν τώρα ορισμένοι λυθούν από τα δεσμά τους και ανεβούν σκαλί-σκαλί προς την έξοδο, όπου λάμπει το φως του ήλιου, είναι βέβαιο ότι θα δυσανασχετήσουν από τη λάμψη που πληγώνει την όρασή τους και επιστρέψουν στο δεσμοτήριό τους. Αν ωστόσο εξαναγκαστούν να παραμείνουν στο φως, θα αρχίσουν βαθμιαία να συνηθίζουν στη λάμψη και θα μπορέσουν να ατενίσουν τον ήλιο, που συμβολίζει την ιδέα του Αγαθού, και να αναγνωρίσουν την κυριαρχία του στον κόσμο των αισθητών πραγμάτων. Από οίκτο θα θελήσουν να ελευθερώσουν τους παλιούς συντρόφους τους. Αν όμως ξαναβρεθούν μέσα στη σπηλιά, το σκοτάδι θα βλάψει την όρασή τους και θα τους εκθέσει στην καταφρόνια των άλλων, οι οποίοι ενδέχεται να επιτεθούν στους επίδοξους ελευθερωτές τους και να τους εξοντώσουν (ευανάγνωστος υπαινιγμός στην καταδίκη σε θάνατο του Σωκράτη). Παρά τον κίνδυνο ωστόσο, ο απελευθερωμένος δεσμώτης, ο φιλόσοφος δηλαδή, έχει την υποχρέωση να κατέλθει στη σπηλιά και να προσπαθήσει να αναμορφώσει τους δεσμώτες.

ΠΛΑΤΩΝ – ΠΟΛΙΤΕΙΑ (ή ΠΕΡΙ ΔΙΚΑΙΟΥ)

Η ΑΛΛΗΓΟΡΙΑ ΤΟΥ ΣΠΗΛΑΙΟΥ, Ο ΜΥΘΟΣ ΤΟΥ ΗΡΟΣ

- ❖ ΠΟΙΑ ΕΙΝΑΙ Η ΦΥΣΗ ΤΗΣ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΔΙΚΙΑΣ;
- ❖ ΚΑΤΑ ΠΟΣΟ Ο ΔΙΚΑΙΟΣ Ή Ο ΑΔΙΚΟΣ ΕΙΝΑΙ ΕΥΤΥΧΕΣΤΕΡΟΣ ΚΑΙ ΣΕ ΑΥΤΗΝ ΚΑΙ ΣΤΗΝ ΑΛΛΗ ΖΩΗ;
- ❖ ΑΥΤΑ ΤΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΕΞΕΤΑΖΟΝΤΑΙ ΣΤΟ ΕΥΡΥΤΕΡΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΜΙΑΣ ΠΟΛΗΣ – ΚΡΑΤΟΥΣ, ΣΤΗ ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΚΕΥΗ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ ΤΟΥ ΠΛΑΤΩΝΑ

Η ΑΛΛΗΓΟΡΙΑ ΤΟΥ ΣΠΗΛΑΙΟΥ

→ **αλληγορία** σημαίνει ότι άλλο είναι το σημαίνον και άλλο το σημαινόμενο (άλλο λέω κι άλλο εννώ) → είναι μια μεγάλη μεταφορά → οι νοητές αλήθειες αισθητοποιούνται με την αλληγορία (και τον μύθο), γι'αυτό και τα χρησιμοποιεί ο Πλάτων. → σημασιοδοτείται με τη λέξη *απείκασον*

Ενότητα 11^η

Σωκράτης: Μετὰ ταῦτα δὴ, εἶπον,
ἀπέικασον τοιοῦτω πάθει τὴν ἡμετέραν
φύσιν παιδείας τε περί και ἀπαιδευσίας.
ἰδὲ γὰρ ἀνθρώπους οἷον ἐν καταγεῖω
οἰκῆσει σπηλαιῶδει,
ἀναπεπταμένην πρὸς τὸ φῶς τὴν εἴσοδον
ἐχούση μακρὰν παρὰ πᾶν
τὸ σπήλαιον,
ἐν ταύτῃ ἐκ παίδων ὄντας ἐν δεσμοῖς και
τὰ σκέλη και τοὺς αὐχένα, ὥστε
μένειν τε αὐτοὺς εἷς τε τὸ πρόσθεν
μόνον ὄραν, κύκλω δὲ τὰς κεφαλὰς ὑπὸ
τοῦ δεσμοῦ ἀδυνάτους περιάγειν,
φῶς δὲ αὐτοῖς πυρὸς
ἄνωθεν και πόρρωθεν καόμενον ὄπισθεν
αὐτῶν, μεταξύ δὲ τοῦ πυρὸς και τῶν
δεσμωτῶν ἐπάνω ὁδόν, παρ'
ἦν ἰδὲ τειχίον παρῳκοδομημένον,
ὡσπερ τοῖς θαυματοποιῖς πρὸ τῶν
ἀνθρώπων πρόκειται τὰ παραφράγματα,
ὑπὲρ ὧν τὰ θαύματα δεικνύασιν.

Γλαύκωνας: Ὅρῳ, ἔφη.

Σωκράτης: Ὅρα τοίνυν παρὰ τοῦτο τὸ
τειχίον φέροντας ἀνθρώπους
σκευὴ τε παντοδαπὰ
ὑπερέχοντα τοῦ τειχίου
και ἀνδριάντας και ἄλλα
ζῶα λίθινά τε και
ξύλινα και παντοῖα εἰργασμένα, οἷον
εἰκὸς τοὺς μὲν
φθεγγομένους, τοὺς δὲ σιγῶντας τῶν
παραφερόντων.

Γλ: Ἄτοπον, ἔφη, λέγεις εἰκόνα και
δεσμώτας ἀτόπους.

Σω: Ὅμοίους ἡμῖν, ἦν δ' ἐγώ.

Σω: Ὑστερα ἀπὸ αὐτὰ λοιπὸν, εἶπα,
παρομοίασε τὴ δική μας ὑπαρξη, ὅσον
αφορὰ τὴν παιδεία και τὴν ἀπαιδευσία,
με μια τέτοια κατάσταση.

Φαντάσου δηλαδή ἀνθρώπους σαν να
εἶναι σε ὑπόγειο οἰκήμα που μοιάζει με
σπηλιά, ἡ οποία ἔχει τὴν εἴσοδο ανοιχτή
πρὸς τὸ φως και πλατιά, ἔτσι που να
καλύπτει ὅλο το πλάτος του σπηλαίου.
Μέσα σ' αὐτὴ να βρίσκονται δεμένοι με
αλυσίδες ἀπὸ τὴν παιδικὴ ηλικία, στα
σκέλη και τον αὐχένα, με ἀποτέλεσμα
αυτοὶ να μένουν ἀκίνητοι και να βλέπουν
μόνο μπροστὰ και ἀπὸ τὸ δέσιμο να μὴν
μποροῦν να γυρίσουν τὸ κεφάλι κυκλικά.
Επίσης φως ἀπὸ φωτιά να καίει γι'
αυτοὺς ψηλά και μακριά, στα νῶτα τους,
και ἀνάμεσα στη φωτιά και τους
δεσμώτες, δρόμο που βρίσκεται ἐπάνω,
και δίπλα σ' αὐτὸν φαντάσου μικρὸ
τοῖχο, οἰκοδομημένο ἀπέναντι, ὅπως
ακριβῶς οἱ θαυματοποιοὶ τοποθετοῦν
μπροστὰ ἀπὸ τους ἀνθρώπους τα
παραπετάσματα, πάνω ἀπ' τα οποία
δείχνουν τα τεχνάσματά τους.

Γλ: Φαντάζομαι, εἶπε.

Σω: Φαντάσου, λοιπὸν, παράλληλα σ'
αὐτὸ τὸ μικρὸ τοῖχο ἀνθρώπους να
μεταφέρουν ἀντικείμενα κάθε εἶδους, τα
οποία βγαίνουν πάνω ἀπὸ τὸ ὕψος του
μικροῦ τοῖχου και ἀνδριάντες και ἄλλα
ομοιώματα, κατασκευασμένα ἀπὸ πέτρα
και ξύλο και κάθε λογῆς υλικό. ὅπως εἶναι
φυσικό (βλέπεις) ἄλλους ἀπ' αὐτοὺς που
κουβαλοῦν να μιλοῦν και ἄλλους να
σιωποῦν.

Γλ: Ἀλλόκοτη, εἶπε, εἰκόνα ἀναφέρεις και
παράξενους δεσμώτες.

Σω: Ὅμοιους με μας, εἶπα ἐγώ.

Σχόλια:

Θέμα ὅλης τῆς ἀλληγορίας: ἡ παιδεία ὡς στροφή τῆς ψυχῆς πρὸς τὸ φως, δηλαδή πρὸς τὴν
ιδέα του ἀγαθοῦ και πιο συγκεκριμένα : α. ἡ ἐπίδραση που ἀσκεῖ στη φύση του ἀνθρώπου και β. ἡ
υποχρέωση που ἔχουν ὅλοι οἱ φιλόσοφοι να φωτίζουν με τὴν παιδεία ὅλους τους ἀνθρώπους.
(αὐτὰ ἐξετάζονται βέβαια πάντα στο πλαίσιο τῆς ὀρθῆς πολιτείας, ἡ οποία παρέχει τὴν ὀρθὴ
παιδεία)

Δομή : α. Παρομοίωση του κόσμου και των ανθρώπων με φανταστική σπηλιά και δεσμώτες και περιγραφή του

β. περιγραφή του φωτεινού κόσμου έξω από τη σπηλιά

γ. η δραστηριότητα των ανθρώπων στο φωτεινό κόσμο έξω από τη σπηλιά

❖ Τα πράγματα, κατά τον Πλάτωνα, χωρίζονται σε αισθητά και νοητά :

	<u>αισθητά</u>	<u>νοητά</u>	
σκιές	αντικείμενα	μαθηματικές έννοιες	Ιδέες
εικασία	πίστη	διάνοια	νόηση

Στάδιο 1ο. Αλληγορία:

Οι δεσμώτες είναι οι άνθρωποι της άγνοιας οι οποίοι παρακολουθούν τις σκιές και πιστεύουν πως η αλήθεια είναι μπροστά τους. Οι δεσμώτες απελευθερώνονται και αντικρίζουν ένα μέρος της αλήθειας, η οποία όμως δεν ταυτίζεται με το υπέρτατο αγαθό αλλά προέρχεται από την φωτιά και το φως που αυτή εκπέμπει. Έτσι ξεκινάει η ανάβαση από το σπήλαιο στο φως του ήλιου, ο οποίος συμβολίζει το αγαθό. Η παραμονή στο φως έχει να κάνει με το έργο των φυλάκων οι οποίοι γίνονται φιλόσοφοι βασιλείς.

Στάδιο 2ο. Κυριολεξία:

Η αλληγορία του σπηλαιίου συμβολίζει την πορεία του ανθρώπου προς τη σκληρή κοινωνική πραγματικότητα προς τη γνώση και την καλλιέργεια. Οι δεσμώτες είναι οι άνθρωποι της απαιδευσιάς και της άγνοιας. Οι σκιές και τα μεταφερόμενα ομοιώματα μπροστά από τη φωτιά είναι το κακέκτυπο του κόσμου των ιδεών. Η αποδέσμευση και η ανάβαση στο φως έξω από το σπήλαιο ισοδυναμεί με την άνοδο στον κόσμο της νόησης, του στοχασμού. Οι απελεύθεροι δεσμώτες ταυτίζονται με τους φύλακες οι οποίοι γίνονται φιλόσοφοι βασιλείς και έχουν κατακτήσει τον κόσμο των ιδεών νικώντας την αμάθεια και την πλάνη.

Στάδιο 3ο. Κοινωνικό – Πολιτική Ερμηνεία:

Ο Πλάτωνας ερμηνεύει το πολιτικό του εποικοδόμημα ως μία πορεία από την άγνοια προς την γνώση. Αν οι δεσμώτες οι οποίοι ισοδυναμούν με τους φύλακες και ιδίως με τους άρχοντες βασιλείς κατακτούν το αγαθό φτάνουν στον κόσμο των ιδεών τότε σημαίνει ότι έχουν έναν σκοπό να υπηρετήσουν πιστά και ανιδιοτελώς ολόκληρη την πολιτεία. Ο Πλάτωνας επιμένει στον φιλοσοφημένο πολιτικό ο οποίος έχει κατορθώσει να καταπολεμήσει ή να περιορίσει τα ελαττώματά του και να αλλάξει ουσιαδώς ώστε από δεσμώτης να γίνει φιλοσοφημένος άρχοντας βασιλιάς.

Στάδιο 4ο. Ερμηνεία της αλληγορίας με βάση το Αγαθό:

Ο Πλάτωνας σκόπιμα παραθέτει και συγγέει την ιδανική πολιτεία με την πολιτική διαβάθμιση – ιεράρχηση στην πολιτική πραγματικότητα. Αν και δεν υπάρχει σαφής ερμηνεία του όρου ΑΓΑΘΟ ως τελικός σκοπός των δεσμωτών αποκτά μία τριπλή ερμηνεία.

- α) ΑΓΑΘΟ είναι η ύπαρξη (το είναι) κάθε πράγματος άρα και της πολιτείας και κάθε τι που διατηρεί το είναι
 β) Το ΑΓΑΘΟ σχετίζεται άμεσα με την τάξη η οποία στην Πολιτεία εκπροσωπείται από τους φύλακες και με τον κόσμο.
 γ) Το ΑΓΑΘΟ ταυτίζεται με την αλήθεια με το δίκαιο και την επιστήμη.

Στάδιο 5ο. Ερμηνεία της αλληγορίας με βάση την αλήθεια τη γνώση και το χρέος:

Αφού οι δεσμώτες – φύλακες βρεθούν στο φως και κατακτήσουν τη γνώση και την αλήθεια οφείλουν να κατέβουν και πάλι στο σπήλαιο δηλαδή στην καθημερινή σκληρή πραγματικότητα, στην πρακτική πολιτική για να ωφελήσουν με τις γνώσεις τους και την αρετή τους τους απαίδευτους δεσμώτες. Έχουν χρέος οι άνθρωποι της γνώσης, οι πνευματικοί και πολιτικοί ηγέτες της πολιτείας να μοιράζουν τη ζωή τους ανάμεσα στο αγώνισμα της γνώσης και στην ειλικρινή και συνεπή διάδοση των γνώσεων, στην άσκηση εξουσίας. Το ηθικό πολιτικό και κοινωνικό χρέος του φιλοσοφημένου άρχοντα είναι να διατηρεί τη συνοχή της πολιτείας διότι σύμφωνα με τον Πλάτωνα αυτή είναι ιδεώδης και διέπεται από άριστους νομούς οι οποίοι συνδυάζουν πειθώ και βία. Σε μία σκληρή μεν πραγματικότητα οι ικανοί ηγέτες οι οποίοι γνωρίζουν το χρέος τους ασκούν την εξουσία με σύνεση και φροντίζουν ώστε οι πόλεις να είναι αυτάρκεις ανεξάρτητη.

(πηγή: <http://www.tahmatzidis.com/moodle/course/view.php?id=11>)

❖ Αντιστοιχίες :

Ο κόσμος του σπηλαίου :

Σπήλαιο = ο κόσμος των αισθητών πραγμάτων (ευρύτερα και η αλλοτρίωση, η έκπτωση του ανθρώπου σε κάθε εποχή)

Δεσμώτες = οι απαίδευτοι άνθρωποι, αυτοί που νομίζουν ότι αυτά που βλέπουν είναι αληθινά

Φωτιά = ο ήλιος στον κόσμο των αισθητών

Σκιές = τα είδωλα, τα ομοιώματα των πραγματικών όντων, αυτά που οι δεσμώτες νομίζουν ότι είναι αληθινά

Δεσμά = η αισθήσεις, η αμάθεια, η έκπτωση του ανθρώπου σε κάθε εποχή

Η αποδέσμευση και η ανάβαση στο φως ισοδυναμεί με την άνοδο στον κόσμο της νόησης.

Οι απελεύθεροι δεσμώτες ταυτίζονται με τους φύλακες οι οποίοι γίνονται φιλόσοφοι βασιλείς και έχουν κατακτήσει τον κόσμο των ιδεών νικώντας την αμάθεια και την πλάνη. Χωρίζονται σε 2 κατηγορίες: α) σε όσους προθυμοποιούνται να επιστρέψουν και να βοηθήσουν τους υπόλοιπους δεσμώτες και β) σε όσους δείχνουν απροθυμία και απολαμβάνουν τις τιμές και τις εξουσίες.

Είσοδος ανοιχτή στο φως: η δυνατότητα να περάσει κανείς από την άγνοια στην γνώση.

Ο κόσμος έξω από το σπήλαιο :

Ο φωτεινός χώρος = ο πραγματικός κόσμος, ο νοητός, ο κόσμος των Ιδεών

Το φως του ήλιου = η πραγματική αλήθεια, η ύψιστη Ιδέα. η ιδέα του αγαθού (οντολογικά : ο ίδιος ο Θεός)

- ❖ **ὥσπερ τοῖς θαυματοποιοῖς:** Ο Αριστοτέλης περιγράφει: *"οἱ ταχυδακτυλοουργοὶ ἀφοῦ τραβήξουν μια κλωστή κινούν τον αυχένα, τὰ χέρια, καὶ τὰ μάτια τοῦ ζώου"*. Ο Πλάτωνας περιγράφει ανθρώπους που περνούν και κουβαλούν στον ώμο διάφορα αντικείμενα. Η σκιά των αντικειμένων, ὄχι των ανθρώπων, πέφτει πάνω σε ένα τοίχο. Το απόσπασμα του Αριστοτέλη μιλά για μια τέχνη ανάλογη με την τέχνη του Καραγκιόζη. Πάνω σε πανί πέφτει η σκιά ζώων που κινούνται καθώς είναι δεμένα με κλωστές από τους ταχυδακτυλοουργούς. Ο Πλάτωνας λοιπόν είχε υπόψη του τέτοια θεάματα, όταν έγραψε αυτή την αλληγορία.
- ❖ Η παιδεία αναγκάζει τους δεσμώτες που λύνουν τα δεσμά τους να πάρουν τον ανηφορικό δρόμο και να βγουν στον πραγματικό, στον κόσμο που γίνεται αντιληπτός με τη νόηση.
- ❖ Ο κόσμος του σπηλαιίου είναι για τον Πλάτωνα (μέσα από τα λόγια του Σωκράτη πάντα) ο ψεύτικος επίγειος κόσμος που ζούμε. Παρομοιάζεται δηλαδή ο κόσμος μας με μια υπόγεια, μισοσκότεινη σπηλιά, όπου οι άνθρωποι αλυσοδεμένοι από την παιδική τους ηλικία βλέπουν μόνο σκιές πραγμάτων και ανθρώπων που βρίσκονται έξω, στον άλλο, τον πραγματικό κόσμο.
- ❖ Είναι πολύ δύσκολη η ανάβαση στον έξω κόσμο' πρέπει μέσω της παιδείας ο δεσμώτης να σπάσει τα δεσμά του και να πάρει τον ανηφορικό δρόμο. Ακόμη πιο δύσκολο είναι όταν φτάσει εκεί να προσαρμοστεί (διότι τα μάτια του δεν είναι συνηθισμένα σε τόσο φως), να αντιληφθεί και πόσο μάλλον να αποδεχτεί ότι αυτά που έβλεπε μέχρι τώρα δεν ήταν παρά είδωλα, σκιές. Η πνευματική αφύπνιση δεν είναι γενικά, σε κάθε εποχή, εύκολη υπόθεση.
- ❖ Γλώσσα-Ύφος και εφραστικά μέσα Σωκράτη : απλό, καθαρό, ζωντανές περιγραφές και εικόνες, πολλοί προσδιορισμοί, κοντά στον προφορικό λόγο, ευθύς διάλογος, β'ενικό πρόσωπο, αισθητοποιείται η εικόνα που περιγράφει. Η γλώσσα είναι ποιητική, το ύφος γλαφυρό και ευχάριστο, που προκαλεί το ενδιαφέρον των συνομιλητών και συνάμα εξυπηρετείται η αναζήτηση της αλήθειας. Ο συγγραφέας χρησιμοποιεί πολλά επίθετα, όπως "κατάγειος", "σπηλαιώδης οίκησις", για να δηλώσει το χώρο μέσα στη γη και τη φράση "είσοδος ἀναπεπταμένη προς το φως", για να δηλώσει τη μοναδική έξοδο προς το φως. Το επίθετο κατάγειος δηλώνει τον εσωτερικό χώρο της γης, ενώ το σπηλαιώδης επιτείνει την αρχική έννοια του ουσιαστικού από το οποίο προέρχεται (σπήλαιο-σπηλαιώδης). Χρησιμοποιεί τα σύνθετα ρήματα καταμένειν, περιάγειν, *παρωκοδομημένον*, υπερέχοντα, παραφερόντων. Η σύνδεση είναι παρατακτική.

Ετυμολογικά σχόλια -Λεξιλογικές παρατηρήσεις

θαυματοποιοῖς- από το *θαύμα* + *ποιώ*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: θαυμάσιος, θαυματουργός, θαυμαστικό - ποιητής, παραποιώ, ποιήμα, προσποίηση

πρόκειται- από το *προ* + *κείμαι* που σχηματίζει το θέμα *κει-* και με μετάπτωση *κοι-*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: κείμενο, κοίτη, κοιτώνας, κειμήλιο, αντικειμενικός

παραφράγματα- από το ρήμα *παραφράττω* < *παρά* + *φράττω*· σχηματίζει το θέμα *φραγ-* + πρόσφυμα -j- + -ω > *φράττω*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: φραγή, φράκτης φραγμός, έμφραγμα, φράξιμο

δεικνύασιν - το ρήμα *δείκνυμι* προέρχεται από τη ρίζα *δεικ-* + πρόσφυμα -νυ- + .μι

ΟΜΟΡΡΙΖΑ: απόδειξη, επίδειξη, δείγμα, υπόδειγμα, δειγματοληψία

ἔφη - το ρήμα *φημί* σχηματίζει το ισχυρό θέμα *φη-*, *φω-* και το ασθενές θέμα *φα-*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: φήμη, κακόφημος, φάσκω, κατάφαση, αντιφατικός, φημολογία.

φέροντας - το ρήμα *φέρω* σχηματίζει τα θέματα *φερ-*, *φορ-*, *φαρ-*, *ο/σ-*, ένεκ-
 ΟΜΟΡΡΙΖΑ: συμφορά, πρόσφορος, διαφορετικός, φερέφωνο, φορείο, δορυφόρος, οισοφάγος, διένεξη, βεληνεκές
 σκευή - η ετυμολογία αμφίβολη· ίσως προέρχεται από τη ρίζα σικκ ΟΜΟΡΡΙΖΑ: κατασκευάζω, συσκευασία, διασκευή, παρασκευάζω, σκευοφυλάκιο
 ανδριάντας- από το *άνδριον* (= ανθρωπάκι) < *άνήρ*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: ανδρείος, ανανδρος, ανδροκρατούμενος, αΰτανδρος.
 ζῶα- από το ρήμα *ζήω* - *ζῶ* που προέρχεται από τη ρίζα *ζη-*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: ζωντανός, ζωηρός, ζώοφιλος, ζωώδης
 είργασμένα - από το ουσιαστικό *έργον*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: εργάτης, άνεργος, εργασία, απεργία, αυτουργός, αγαθοεργός, πανούργος
 φθεγγομένους- το ρήμα *φθέγγομαι* σχηματίζει το θέμα *φθεγ-* και με ετεροίωση *φθογ-*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: φθόγγος, απόφθεγμα, δίφθογγος, άφθεγκτος
 σιγώντας - από το ουσιαστικό *σιγή*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: σιγανά, σιγή, σιγαστήρας, σιγομιλώ
 άτοπον -από το στερητικό *ά-* + *τόπος*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: τοποθεσία, τοπωνύμιο, κατατοπίζω, τοποτηρητής, τοπογράφος
 εικόνα - από το ρήμα *εἴκω* (= μοιάζω). ΟΜΟΡΡΙΖΑ: εικονικός, εικασία, εικονομαχία, εικόνισμα
 ὅμοιος - από το επίθετο *ὁμός* (= ὅμοιος)

Ενότητα 12^η

Σω: Τί δέ; τόδε οὐκ εἰκός,
 ἦν δ' ἐγώ, καί ἀνάγκη ἐκ τῶν
 προειρημένων, μήτε
 τοὺς ἀπαιδεύτους καί ἀληθείας ἀπείρους
 ἰκανῶς ἂν ποτε
 πόλιν ἐπιτροπεῦσαι,
 μήτε τοὺς ἐν παιδείᾳ ἐωμένους διατρίβειν
 διὰ τέλους,
 τοὺς μὲν
 ὅτι σκοπὸν ἐν τῷ βίῳ οὐκ ἔχουσιν ἓνα,
 οὔ στοχαζομένους
 δεῖ ἅπαντα πράττειν ἃ
 ἂν πράττωσιν
 ἰδίᾳ τε καί δημοσίᾳ, τοὺς δὲ
 ὅτι ἐκόντες εἶναι οὐ πράξουσιν,
 ἡγούμενοι
 ἐν μακάρων νήσοις ζῶντες ἔτι
 ἀπώκισθαι;
 Γλ: Ἀληθῆ, ἔφη.
 Σω: Ἡμέτερον δὴ ἔργον, ἦν δ' ἐγώ,
 τῶν οἰκιστῶν
 τάς τε βελτίστας φύσεις ἀναγκάσαι
 ἀφικέσθαι πρὸς τὸ
 μάθημα ὃ ἐν τῷ πρόσθεν ἔφαμεν
 εἶναι μέγιστον, ἰδεῖν τε
 τὸ ἀγαθὸν καί ἀναβῆναι ἐκείνην τὴν
 ἀνάβασιν, καί ἐπειδὴν ἀναβάντες
 ἰκανῶς ἴδωσι, μὴ ἐπιτρέπειν αὐτοῖς ὃ νῦν

Σω: Τι λοιπόν; Αυτό δεν είναι εύλογο,
 εἶπα ἐγώ, καί ἀναγκαῖο συμπέρασμα ἀπὸ
 ὅσα προελέχθησαν, ὅτι οὔτε οἱ
 ἀπαιδευτοὶ, που δε γνωρίζουν τὴν
 ἀλήθεια, θα μπορούσαν ποτέ να
 κυβερνήσουν αποτελεσματικά μια πόλη
 οὔτε ἐκεῖνοι που τοὺς ἐπιτρέπεται να
 ἀπασχολοῦνται ὡς τὸ τέλος τῆς ζωῆς
 τοὺς με τὰ πνευματικά ζητήματα, οἱ μὲν
 πρῶτοι γιατί δεν ἔχουν ἓνα σκοπὸ στη
 ζωῆ, για τον οποίο καταβάλλοντες
 προσπάθεια πρέπει να κάνουν ὅλα αὐτὰ
 που θα μπορούσαν να κάνουν στην
 ἰδιωτική και τὴν δημοσία ζωῆ τους, οἱ δε
 δεύτεροι γιατί δεν εἶναι πρόθυμοι να
 ἀσχοληθοῦν με τὰ πρακτικά προβλήματα,
 καθὼς νομίζουν ὅτι ἔχουν ἐγκατασταθεῖ ,
 στὶς νήσους τῶν μακάρων, ἐνῶ εἶναι
 ἀκόμη ζωντανοί;
 Γλ: Ἀλήθεια, εἶπε.
 Σω: Δικό μας λοιπὸν ἔργο, εἶπα ἐγώ,
 ἐμὰς τῶν ἰδρυτῶν τῆς πόλης, εἶναι να
 ἐξαναγκάσουμε τὶς πιο προικισμένες
 φυσιογνωμίες να ὀδηγηθοῦν πρὸς τὴν
 ἔρευνα αὐτοῦ τοῦ ὁποῖο πρὶν εἶπαμε ὅτι
 εἶναι τὸ σπουδαιότερο, να γνωρίσουν τὸ
 ἀγαθὸ και να ἀνεβοῦν ἐκείνη τὴν
 ἀνηφορική ὁδὸ και, ὅταν ἀνεβαίνοντας

επιτρέπεται.

Γλ: Τὸ ποῖον δῆ;

Σω: Τὸ αὐτοῦ, ἦν δ' ἐγώ, καταμένειν καὶ μὴ ἐθέλειν πάλιν καταβαίνειν παρ' ἐκείνους τοὺς δεσμώτας μηδὲ μετέχειν τῶν παρ' ἐκείνοις πόνων τε καὶ τιμῶν, εἴτε φαυλότεραι εἴτε σπουδαιότεραι.

αρκετὰ αντιληφθούν, να μην τους επιτρέψουμε αυτό που τώρα επιτρέπεται.

Γλ: Ποιο ακριβώς;

Σω: Το να μένουν συνεχώς, είπα εγώ, στον ίδιο τόπο και να μη θέλουν πάλι να κατεβούν σε εκείνους τους δεσμώτες ούτε να συμμετέχουν στους κόπους και τις τιμές εκείνων, είτε είναι ταπεινότερες είτε είναι μεγαλύτερης σημασίας.

Σχόλια:

Θέμα : Η υποχρέωση των ορθά πεπαιδευμένων (των φιλοσόφων) να κυβερνήσουν τους άλλους ανθρώπους και να τους φωτίσουν με την παιδεία τους.

Δομή : Α. Οι απαίδευτοι δεν είναι κατάλληλοι να κυβερνήσουν ικανοποιητικά.

Αιτία : δεν έχουν υψηλό στόχο για τη ζωή τους και για το δημόσιο βίο.

Β. Οι πεπαιδευμένοι δεν μπορούν κι αυτοί να κυβερνήσουν ικανοποιητικά.

Αιτία : Είναι απορροφημένοι στις πνευματικές τους αναζητήσεις και δείχνουν απροθυμία για πολιτική δράση.

Γ. Κατάλληλοι να αναλάβουν τη διακυβέρνηση της πολιτείας είναι οι προικισμένοι με ικανότητες.

Προϋποθέσεις : πρέπει να φτάσουν στον κόσμο των ιδεών και, αφού λάβουν ικανοποιητική παιδεία, στη συνέχεια έχουν χρέος να ασχολούνται με την ενεργό πολιτική.

❖ Στην ενότητα αυτή εξετάζεται η καταλληλότητα των πολιτών για την διακυβέρνηση της πόλης, στο θεωρητικό πάντα κατασκευάσμα της Πολιτείας. Έτσι λοιπόν οι πολίτες χωρίζονται εδώ σε δύο κατηγορίες :

Α. απαίδευτοι : οι απαίδευτοι, αυτοί που δεν έχουν βγει από το σπήλαιο και δεν έχουν θεαθεί το Αγαθό. Είναι αληθείας άπειροι, τους λείπει το βασικό αγαθό της παιδείας και ως εκ τούτο είναι ακατάλληλοι για τη διακυβέρνηση της πόλης.

Β. πεπαιδευμένοι : αυτοί έχουν θεαθεί το Αγαθό, έχουν βγει από το σπήλαιο κ διαθέτουν το βασικό αγαθό της παιδείας. Δεν είναι όμως πρόθυμοι να κυβερνήσουν και προτιμούν να ζουν απορροφημένοι στις πνευματικές τους ενασχολήσεις.

❖ **Ο εἶς σκοπός** είναι η θέαση της αλήθειας, η αναζήτηση της αλήθειας. Συνδέει την ιδέα του αγαθού και το κατά πόσο ένας πολίτης είναι αγαθός με την παιδεία. Αν δεν υπάρχει ο *εἶς σκοπός* υπάρχει αταξία, το προσωπικό συμφέρον τοποθετείται πάνω από το σύνολο. Υπάρχει κατακερματισμός του είναι, που δε φωτίζεται από το αγαθό(που είναι ο *εἶς σκοπός*) κι άρα οι αποφάσεις δεν είναι οι ορθότερες, εφόσον δε σκέφτονται το σύνολο. Οι τυχαίοι και αφιλοσόφητοι (οι απαίδευτοι) δεν έχουν έναν υψηλό σκοπό να υπηρετήσουν, παρά το προσωπικό τους συμφέρον. Αντιθέτως ο *εἶς σκοπός* που έχουν οι φύλακες της πολιτείας είναι να υπηρετούν πιστά και ανιδιοτελώς την πολιτεία ολόκληρη.

❖ **«Το μέγιστον μάθημα»** είναι το ανέβασμα της ψυχής από τον ορατό κόσμο στο νοητό, η φιλοσοφική διδασκαλία που βοηθά την ψυχή να στραφεί από τα αντικείμενα και τα φαινόμενα προς τις ιδέες και προς την έσχατη αιτία των άλλων ιδεών, την ιδέα του Αγαθού. Η δικαιοσύνη και οι άλλες αρετές γίνονται χρήσιμες και ωφέλιμες, μόνο όταν αφομοιώσουν την ιδέα αυτή του Αγαθού, γιατί το πλησίασμα του ανθρώπου προς το Αγαθό σημαίνει ότι προχωρήσαμε από το

σκοτάδι στο φως. Σημαίνει ακόμα ξεκαθάρισμα της ουσίας των όντων. (Κ.Δ. Γεωργούλη, Πλάτωνος Πολιτεία, Εισαγωγή)

- ❖ **Το *άγαθόν*** στην αρχαιότητα: ο Πλάτωνας δεν δίνει μια σαφή ερμηνεία για τον όρο αυτόν που είναι από τους βασικότερους στο φιλοσοφικό του σύστημα, παρά αρκείται σε ορισμένους υπαινιγμούς. Άγαθόν πάντως είναι: α. Το είναι και ό,τι διατηρεί το είναι, β. Η τάξη, ο κόσμος και η ενότητα που διαπερνά και συνέχει την πολλαπλότητα, γ. ό,τι παρέχει την αλήθεια και την επιστήμη. Η έκφραση αυτό το άγαθόν φαίνεται να δηλώνει την ύψιστη αρχή και την πηγή του όντος και της γνώσης. (βλ.σχόλιο σελ.120) Η Πολιτεία θεμελιώνεται πάνω στο αγαθό-αυτό εγγυάται την ύπαρξη της δικαιοσύνης και άρα την ύπαρξη της Πολιτείας. Από το κείμενο αντιλαμβανόμαστε για το *άγαθόν* : 1. ότι έχει τη μεγαλύτερη αξία (*μέγιστον μάθημα*), 2. ότι μπορεί να το προσεγγίσει ο άνθρωπος (*ἀφικέσθαι, ἰδεῖν, ἴδωσι*) και 3. ότι η κατάκτησή του είναι δύσκολη (*ἀναβῆναι, ἀνάβασιν, ἀναβάντες*). Πάντως ήδη στην αρχαιότητα το Πλάτωνος *άγαθόν* ήταν παροιμιακή έκφραση για κάτι το ασαφές και το σκοτεινό.
- ❖ το *αγαθόν* στη νέα ελληνική έχει ποικίλες σημασιολογικές αποχρώσεις :
 - είναι καθετί που θεωρούμε ότι έχει αξία πνευματική, υλική, ηθική, καθετί που κατέχει υψίστης σημασίας θέση στην προσωπική και συλλογική μας ζωή.
 - τα αγαθά (στον πληθυντικό αριθμό) είναι τα πλούτη και τα προϊόντα που προσφέρονται προς κατανάλωση.
 - το επίθετο αγαθός σημαίνει αρχικά αυτόν που είναι γενναίος και έχει όλες τις αρετές του τέλειου πολίτη και ανθρώπου (*καλός καγαθός*). Σήμερα βέβαια θεωρούμε ως αγαθό αυτόν που τον χαρακτηρίζει η πραότητα, η καλοσύνη, η αθωότητα, αυτόν που είναι ενάρετος, ενώ η 'αθωότητα' κατέληξε να σημαίνει αφέλεια και ο 'αγαθός' κατέληξε να σημαίνει πολλές φορές τον απονήρευτο, τον 'αγαθιάρη'.
- ❖ **Παιδείαν:** αρχικά η λέξη σημαίνει αυτό που πρέπει να μάθει το παιδί. Ήδη όμως από τον 5ο αιώνα ως όρος της παιδαγωγικής δηλώνει τη γενική καλλιέργεια, που είναι προνόμιο μόνο του ανθρώπου- γι'αυτόν το λόγο άλλωστε αποδίδεται στα λατινικά ως *humanitas*. Βαση της παιδείας για τον Πλάτωνα είναι η μουσική(λογοτεχνία, τραγούδι, καλλιέργεια της καλλιτεχνικής ευαισθησίας) και η γυμναστική (βλ.σχόλιο σελ.119). Παιδεία τώρα, όσον αφορά το κείμενο, είναι η στροφή της ψυχής προς την ιδέα του αγαθού, η δύσκολη διαδικασία της μετάβασης από το σκοτάδι της άγνοιας προς την ιδέα του αγαθού, προς τη θέαση της αλήθειας, την τελείωση του ανθρώπου. Είναι στην εικόνα του σπηλαιού η ανηφορική οδός που οδηγεί τις βέλτιστες φύσεις, που έχουν σπάσει τα δεσμά της αμάθειας, προς τον εξωτερικό κόσμο, τον πραγματικό.
- ❖ Ούτε μόνη της η φύση, ούτε η παιδεία μόνη της μπορεί να καταφέρει τίποτε. Ο συνδυασμός τους όμως, που τον έχει ο φιλόσοφος, μπορεί να φέρει το σωστό αποτέλεσμα. Γι' αυτό ο φιλόσοφος, που έχει βγει από το σπήλαιο και έχει θεαθεί την αλήθεια, πρέπει να ανακατευτεί ενεργά με την πολιτική ζωή και να αναλάβει αξιώματα. Εφόσον έχει φωτιστεί η ψυχή του από το πραγματικό φως του ύψιστου Αγαθού θα αποφεύγει τα λάθη και θα κυβερνά ορθά.
- ❖ Πολλοί σύγχρονοι διανοητές έχουν κατηγορήσει τον Πλάτωνα ότι δεν ασχολήθηκε ποτέ με τα πολιτικά πράγματα των Αθηνών. Οι κατηγορίες αυτές είναι αβάσιμες. Όπως ομολογεί ο ίδιος ο φιλόσοφος, όταν ήταν νέος επιθυμούσε να πολιτευθεί, αλλά η επιβολή της τυραννίας των Τριάκοντα και τα τραγικά γεγονότα που ακολούθησαν την κατάλυση της (θανατική καταδίκη του Σωκράτη), τον κράτησαν σε απόσταση από την πολιτική. Οι μαρτυρίες για τη ζωή του Πλάτωνα ως αθηναίου πολίτη είναι ελάχιστες. Πάντως ο Πλάτωνας δεν ήταν ο κοινωνικός αναχωρητής που θεάται αφ' υψηλού την

πολιτική κονίστρα, αλλά ένας φλογερός πολιτικός αναμορφιστής. **Ο φιλόσοφος πίστευε ότι η πολιτική είναι ένα λειτούργημα που πρέπει να αναλαμβάνεται από τους επαίοντες**, δηλαδή αυτούς που γνωρίζουν την ανθρώπινη φύση, τις υποθέσεις του κράτους, τις ηθικές αξίες. Έτσι συνέλαβε το πρότυπο των φιλοσόφων-αρχόντων, που θα έθεταν ένα τέλος στην πολιτική κακοδαιμονία. Τις ιδέες του για την αναμόρφωση της πολιτικής ζωής προσπάθησε με κίνδυνο της ζωής του να τις εφαρμόσει στις Συρακούσες. Οι περιστάσεις όμως δεν στάθηκαν ευνοϊκές. **Παρά τις απογοητεύσεις του, ο Πλάτωνας πίστευε ακράδαντα ότι η ορθή παιδεία μπορεί να επηρεάσει αποφασιστικά την πολιτική ζωή.** Με την ίδρυση της Ακαδημίας προσπάθησε να επηρεάσει εμμέσως τα πολιτικά πράγματα σε πανελλήνια κλίμακα. Μαθητές και συνάδελφοι του φιλοσόφου συνέταξαν νομοθεσίες για διάφορες πόλεις. Οι ιδέες του και αν ακόμη δεν είναι στο σύνολο τους αποδεκτές, εξακολουθούν να γονιμοποιούν την πολιτική σκέψη. (από το βιβλίο του καθηγητή)

❖ Δημόκριτος : « η φύσις και η διδασχὴ παραπλήσιον ἐστί και γὰρ ἡ διδασχὴ μεταρυσμεῖ τὸν ἄνθρωπο και μεταρυσμούσα φυσιοποιεῖ» (μεταρυσμεῖ= αλλάζει ρυθμό)

Ηράκλειτος : « Δεῖ ἔπεισθαι τὸ ξυνόν» = Πρέπει να ακολουθούμε τα κοινά

Στην αρχαία ελληνική σκέψη βλέπουμε ότι επικρατεί το σύνολο πάνω από το άτομο, το συνολικό συμφέρον πάνω από το ατομικό.

Ετυμολογικά Σχόλια - Λεξιλογικές Παρατηρήσεις

εἰκός- από το μη εύχρηστο ρήμα *εἴκω* που προέρχεται από τη ρίζα *ΕΙΚ-* + πρόθεμα *έ-* > *έΕΙΚ-ω* > *εἴκω*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: εἰκόνισμα, εἰκασία, εἰκαστικός, εἰκονικός, εἰκονομαχία, ἀπεικονίζω
 προειρημένων- από το *προ* + *λέγω* που σχηματίζει τα θέματα *λεν-*, *λογ-* (με ετεροίωση), (>η-
 ΟΜΟΡΡΙΖΑ: λέξη, διάλογος, πρόλογος, συλλογή, ἔπος, ἀνείπωτος, ρητός, ρήτορας, ρήση
 ἀπαίδευτους- από το στερητικό *ἀ-* + *παιδεύω* < *παις*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: ἐκπαίδευση, παιδαγωγός, διαπαιδαγώγηση, παιδοτρίβης, παιδίατρος
 ἀληθείας -από το *ἀληθής* < στερητικό *ἀ-* + *λήθω* = *λανθάνω* (= ξεχνώ, μου διαφεύγει την προσοχή). ΟΜΟΡΡΙΖΑ: λησμοσύνη, ἐπιλήσμων, λήθη, λαθραία, ἀλάνθαστος
 ἀπείρους - από το στερητικό *ἀ-* + *πείρα* < *πειράω* -ῶ. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: ἐμπειρία, πεπειραμένος, ἀπόπειρα, πειρατής.
 ἰκανώς - από το *ἰκανός* που προέρχεται από το ρήμα *ἰκνέομαι* -οὔμαι (= φτάνω), που είναι ἐκτεταμένος τύπος του ποιητικού ρήματος *ἴκω*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: ἀνίκανος, ἀφιξη, ἀνέφικτος, ἰκεσία, ἰκανότητα
 ἐπιτροπεῦσαι- από το *ἐπίτροπος* < *ἐπιτρέπω* < *ἐπί* + *τρέπω*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: ἐπίτροπος, προτροπή, ντροπή, κατατροπώνω, τέρψη
 διατρίβειν- από το *δια* + *τρίβω* που σχηματίζει το θέμα *τριβ-*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: διατριβή, συντριβή, προστριβή, παιδοτρίβης, τρίψιμο
 σκοπόν- από το ρήμα *σκοπέω* -ῶ που σχηματίζει τα θέματα *σκεπ-*, *σκοπ-* (με μετάπτωση). ΟΜΟΡΡΙΖΑ: σκοπιά, σκόπιμος, σκοπευτής, αυτοσκοπός, ἐπίσκοπος, πρόσκοπος, κατασκοπεῖα
 βίω- η λέξη ἴσως σχετίζεται με το *βίος* (= τόξο, που χρησιμοποιούνταν για την εξασφάλιση των προς το ζην). ΟΜΟΡΡΙΖΑ: βιολογία, ἔμβιος, ἀβίωτος, βιότοπος, ἀμφίβιος, βιοθεωρία
 ἔχουσιν- το ρήμα *έχω* σχηματίζει το αρχικό θέμα *σεχ-* > *έχ-* (με τροπή του -σ- σε δασεία) > *έχ-* (με ἀνομοίωση της δασείας) > *σχ-* (με συγκοπή). ΟΜΟΡΡΙΖΑ: κατέχω, ἀνοχή, παροχή, κατάρχεση, σχέση, ἐχέφρων, προσεκτικός

στοχαζομένους- από το ουσιαστικό *στόχος* που προέρχεται από τη ρίζα *στεχ-* ή *σταχ-*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: στοχασμός, στοχαστής, στόχευση, στόχαστρο, εύστοχος, από το αθροιστικό *ά + πάς*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: παντοτινός, πάνσοφος, πάντοτε, σύμπαν, πανταχού

πράττειν- το ρήμα *πράττω* σχηματίζει το θέμα *πραγ-* + πρόσφυμα *-j-* + *-ω*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: πράξη, διαπραγμάτευση, σύμπραξη, απραξία, πεπραγμένα, εισπράκτορας

ἴδιος- από το *ἰδίος*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: ἰδιοτελής, ἰδιωτικός, ἰδιόχειρο, ἰδιαιτερότητα, από το *δημόσιος* < *δήμος*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: δημοκρατία, πάνδημος, δημοτικός, αποδημία, συνδημότης

ἡγούμενοι- από τη ρίζα *σηγ-* < *ήγ-* (με τροπή του *-σ-* σε δασεία). ΟΜΟΡΡΙΖΑ: ηγέτης, ηγεμόνας, καθηγητής, οδήγηση, εισηγούμαι, αφήγηση, διήγημα

μακάρων- το επίθετο *ὁ, ἡ μάκαρ* είναι αγνώστου ετυμολογίας· ἴσως είναι συγγενές με το *μακρός*, οπότε αρχικά σήμαινε πλούσιος· κατ' άλλους αρχικά σήμαινε μέγας, ισχυρός. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: μακαριότατος, μακαρίζω, μακαρίτης, μακάριος

ζῶντες- το ρήμα *ζήω -ῶ* σχηματίζει τα θέματα *ζη-*, *βίο-*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: ζωντανός, ζωηρός, φιλόζωος, αναζωογονώ, ζωικός, ζήση

ἀπώκισθαι- από το *ἀπό + οἰκίζω* < *οἶκος*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: κάτοικος, συνοικισμός, αποικισμός, οικήτορας, οικότροφος

φύσεις- από το ρήμα *φύω* που σχηματίζει το θέμα *φν-*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: φυσιολογικός, φυσιολάτρης, σύμφυτος, φυσιοθεραπεία, ἔμφυτος, φυτό.

μάθημα- από το θέμα *μαθ-* του ρήματος *μανθάνω*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: μάθηση, συμμαθητής, αμάθεια, φιλομαθής, μαθητεύω, ημιμάθεια

ἀναβῆναι- από το *ἀνά + βαίνω* που σχηματίζει τα θέματα *βα-* και *βη-*, *βω-* (με μετάπτωση). ΟΜΟΡΡΙΖΑ: αναβάτης, διάβαση, συμβατικός, πρόσβαση, αντίβαινω

ἐπιτρέπειν- από το *ἐπί + τρέπω* που σχηματίζει τα θέματα *τρεπ-*, *τροπ-* (με ετεροίωση) και *τραπ-*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: τρόπος, προτροπή, ἰδιότροπος, εκτροπή, κακότροπος, τρόπαιο

καταμένειν- από το *κατά + μένω* που σχηματίζει το θέμα *μεν-* και *μον-* (με μετάπτωση). ΟΜΟΡΡΙΖΑ: παραμονή, εμμονή, διαμονή, μονιμότητα, αναμονή

ἐθέλιν - το ρήμα *ἐθέλω* και *θέλω* σχηματίζει το θέμα *θελ'* + προθεματικό *έ-* + *-ω*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: θέληση, ἄθελα, εθελοντής, εθελούσιος, θέλημα.

δεσμώτας- από το ρήμα *δέω - δω* (= δένω). ΟΜΟΡΡΙΖΑ: δεσμός, δέσιμο, δεσμοφύλακας, υπόδημα, δέμα, δεσιμίδα.

σπουδαιότεροι- από το *σπουδή* < *σπεύδω* που σχηματίζει το θέμα *σπενδ-* και με μετάπτωση *σπουδ-*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: σπουδάζω, σπουδαστήριο, περισπούδαστος, σπουδαιότητα.

Ενότητα 13¹

Γλ: Ἐπειτ', ἔφη, ἀδικήσομεν αὐτούς,
καὶ ποιήσομεν χεῖρον
ζῆν ,δυνατὸν αὐτοῖς ὄν
ἄμεινον;
Σω: Ἐπελάθου, ἦν δ' ἐγώ, πάλιν, ὦ φίλε,
ὅτι νόμῳ οὐ τοῦτο μέλει,
ὅπως ἔν τι γένος
ἐν πόλει διαφερόντως εὔ πράξει,
ἀλλ' ἐν ὅλῃ τῇ πόλει τοῦτο μηχανᾶται
ἐγγενέσθαι, συναρμόπτων
τούς πολίτας πειθοῖ τε
καὶ ἀνάγκῃ, ποιῶν

Γλ: Μα πώς, εἶπε, θα ἀδικήσουμε αὐτούς
καὶ θα τους κάνουμε να ζουν χειρότερα,
ἐνὼ εἶναι δυνατόν σ' αὐτούς να ζουν
καλύτερα;
Σω: Ξέχασες, πάλι, φίλε, εἶπα ἐγώ,
ὅτι ο νόμος δεν ενδιαφέρεται γι' αὐτό,
πώς δηλαδή μία μόνο κοινωνική ομάδα
στην πόλη υπερβολικά θα ευημερήσει,
ἀλλὰ μεθοδεύει ὥστε να επιτευχθεῖ αὐτό
σε ολόκληρη την πόλη, αναμορφώνοντας
τους πολίτες με πειθῶ και με
εξαναγκασμό, δημιουργώντας τις

μεταδιδόναι ἀλλήλοις
τῆς ὠφελίας ἦν ἂν ἕκαστοι τὸ κοινὸν
δυνατοὶ ὧσιν ὠφελεῖν
καὶ αὐτὸς ἐμποίων τοιούτους ἄνδρας
ἐν τῇ πόλει, οὐχ ἵνα ἀφιῆ
τρέπεσθαι ὄπη ἕκαστος βούλεται, ἀλλ'
ἵνα καταχρῆται αὐτὸς αὐτοῖς ἐπὶ τὸν
σύνδεσμον τῆς πόλεως.

Γλ: Ἀληθῆ, ἔφη· ἐπελαθόμην γάρ.

Σω: Σκέψαι τοίνυν, εἶπον, ὦ Γλαύκων,
ὅτι οὐδ' ἀδικήσομεν
τοὺς παρ' ἡμῖν φιλοσόφους γιγνομένους,
ἀλλὰ
δίκαια πρὸς αὐτοὺς ἐροῦμεν,
προσαναγκάζοντες τῶν ἄλλων
ἐπιμελεῖσθαι τε καὶ φυλάττειν.

Σχόλια:

Θέμα : ο ηθικός εξαναγκασμός των φιλοσόφων από το νόμο για την ανάληψη της πολιτικής εξουσίας και καθηκόντων.

Δομή : Α. Διατύπωση αντίθεσης Γλαύκωνα : είναι άδικος ο εξαναγκασμός των φιλοσόφων σε υποβάθμιση του βίου τους.

B. Αναίρεση αντίθεσης από Σωκράτη :

1. θέση : ο νόμος ενδιαφέρεται για την ευδαιμονία του συνόλου

2. Επιχειρήματα : ο νόμος

α. συγκροτεί τους πολίτες σε αρμονικό σύνολο

β. τους κάνει να συνεισφέρουν ὅλοι στο κοινό καλό

γ. δημιουργεί ο ίδιος πολίτες με σκοπό να τους χρησιμοποιεί για τη συνοχή της πόλης

3. Συμπέρασμα : Δε θα αδικούνται οι φιλόσοφοι, όταν εξαναγκάζονται να κυβερνούν.

Εύλογη η απορία (στην πραγματικότητα η θέση) του Γλαύκωνα : **αφού οι φιλόσοφοι έχουν βγει από τη σπηλιά και ζουν μακάριοι με τις θεωρητικές τους αναζητήσεις, γιατί πρέπει να τους αναγκάσουμε να υποβαθμίσουν τη ζωή τους και να κατέβουν πάλι στο σπήλαιο, να αναλάβουν πολιτική δράση;** Ο Γλαύκων βλέπει τους πολίτες ως άτομα και το δίκαιο και το άδικο απολύτως ανεξάρτητα από οποιαδήποτε σκοπιμότητα. Ο Γλαύκων διατυπώνει μία οξυδερκή άποψη , ότι δηλαδή , εάν εξαναγκάσουμε τους φιλοσόφους να εγκαταλείψουν τη μακαριότητα που τους προσφέρει ο θεωρητικός βίος και τους πιέσουμε να αναλάβουν την πολιτική εξουσία , θα τους κάνουμε να ζουν χειρότερα, θα τους αδικήσουμε.

Ο συλλογισμός του Γλαύκωνα φαίνεται να είναι εύστοχος , αλλά προκύπτει από το γεγονός ότι σύμφωνα με το σύστημα των αξιών που αντιπροσωπεύει , η έννοια του δικαίου δεν εξετάζεται μέσα στο πλαίσιο ευρύτερων και συλλογικών μορφών επιδιώξεων και σκοπών (δεν παίρνει υπόψη

του ότι η πολιτική κοινότητα κρίνεται αξιολογική ανώτερη από το άτομο , άποψη που αποτελεί τη βάση της πολιτικής θεωρίας του Πλάτωνα) .

❖ Ο Σωκράτης θα προσπαθήσει να αποδείξει στο Γλαύκωνα ότι είναι δίκαιη η αξίωση, αφού θα συντείνει στην ευδαιμονία του ευρύτερου κοινωνικού συνόλου και το σύνολο προηγείται του τόμου (δες σχόλιο από προηγούμενη ενότητα). Για να ενισχύσει μάλιστα αυτή τη θέση αναφέρει τους τρόπους με τους οποίους το πετυχαίνει αυτό ο νόμος :

α. συγκροτεί τους πολίτες σε αρμονικό σύνολο

β. τους κάνει να συνεισφέρουν όλοι στο κοινό καλό

γ. δημιουργεί ο ίδιος πολίτες με σκοπό να τους χρησιμοποιεί για τη συνοχή της πόλης.

Ο Σωκράτης βλέπει το δίκαιο και το άδικο από τη σκοπιά του καλού του συνόλου και από το πρίσμα της σκοπιμότητας.

❖ Το συμπέρασμα στο οποίο καταλήγει ο Σωκράτης δεν είναι ακαταμάχητο και πειστικό, γιατί δεν απορρέει με λογική αναγκαιότητα. Ο συλλογισμός του είναι ο εξής :

Π1 Ό,τι εξυπηρετεί το καλό του συνόλου είναι δίκαιο.

Π2 Ο εξαναγκασμός των φιλοσόφων εξυπηρετεί το καλό του συνόλου.

Συμπέρασμα : Ο εξαναγκασμός των φιλοσόφων είναι δίκαιος.

Η πρώτη προκείμενη είναι ψευδής (η ιστορία διδάσκει ότι πολλές φορές για το συμφέρον του συνόλου διαπράττονται κατάφωρες αδικίες και βαρύτατα εγκλήματα) κι έτσι το συμπέρασμα δεν ευσταθεί, αφού δεν απορρέει με λογική αναγκαιότητα από τις προκείμενες.

❖ Το αδύνατο σημείο αυτού του συλλογισμού (που είναι καθαρή αντίφαση) το παρατήρησε πρώτος ο Αριστοτέλης (Πολιτικά 1264b) γράφοντας ότι : ενώ ο Σωκράτης αφαιρεί από τους φύλακες την ευδαιμονία, ισχυρίζεται ότι ο νομοθέτης οφείλει να κάνει ευτυχισμένη όλη την πόλη, πράγμα αδύνατο, αφού κάποιοι (λίγοι ή πολλοί) δεν θα είναι ευτυχισμένοι.

❖ **Ο νόμος**, που στο κείμενο αυτό προσωποποιείται (νόμω ού τοῦτο μέλει – μηχανᾶται - συναρμόττων - ποιῶν--ἐμποιῶν - οὐχ ἵνα ἀφιῆ - ἀλλ' ἵνα καταχρήται), χρησιμοποιεί δυο μέσα : την πειθῶ και τον εξαναγκασμό. Πέρα από το ότι προσπαθεί να πείσει πως είναι σωστό αυτό που επιβάλλει, εξαναγκάζει τους φιλοσόφους να εγκαταλείψουν και να στερηθούν την ευδαιμονία τους, ενώ δεν επιτρέπει στους πολίτες να ενεργούν εκδηλώνοντας ελεύθερα τη βούλησή τους οι ενέργειές τους πραγματοποιούνται στο πλαίσιο της συνολικής λειτουργίας του κράτους.(« οὐχ ἵνα ἀφιῆ τρέπεσθαι ὅη ἕκαστος βούλεται»). Όλα αυτά βέβαια στο βωμό του κοινού καλού. («ἀλλ' ἵνα καταχρήται αὐτὸς αὐτοῖς ἐπὶ τὸν σύνδεσμον τῆς πόλεως.».)

❖ Ο νόμος πρέπει να εξασφαλίζει την ευδαιμονία και στις τρεις τάξεις των πολιτών. Όταν μια τάξη ευτυχεί και οι άλλες δυστυχούν, τότε υπάρχει δυσαρμονία στην πόλη και αστάθεια. Ο Πλάτων συχνά αναφέρεται στην αρμονία, αρχίζοντας από τις δυνάμεις της ψυχής (ἐπιθυμητικόν, θυμοειδές, λογιστικόν) και καταλήγοντας στις σχέσεις των πολιτών μεταξύ τους. Η αρμονία προκύπτει από την υποταγή του κατώτερου στον ανώτερο και συνάμα από την ενσυνείδητη προσφορά της ανώτερης τάξης των φυλάκων -αρχόντων-φιλοσόφων στο κοινωνικό σύνολο. Στην άριστη πολιτεία λοιπόν ο νόμος δεν ενδιαφέρεται πώς θα ευτυχίσει μια μόνο κοινωνική τάξη αλλά όλες. **Στον Πρωταγόρα ο νόμος φέρει την πειθαρχία και την τάξη μέσα στην πολιτεία και συνενώνει τους πολίτες με δεσμούς φιλίας.** Σκοπός της ιδεώδους πολιτείας είναι η ευδαιμονία ολόκληρης της πόλης. Η ανάγκη για κοινωνική ευπραγία που

εξασφαλίζει την προσωπική ευδαιμονία του ατόμου διατυπώνεται από πολλούς αρχαίους με την αλληγορία του σκάφους. Ο Αλκαίος, ο Θέογνις, ο Αισχύλος, ο Σοφοκλής παρουσιάζουν την πολιτεία σαν ένα σκάφος στην τρικυμισμένη θάλασσα. Η τύχη του κυβερνήτη, του πληρώματος και των επιβατών είναι κοινή. Την ίδια άποψη διατύπωσε αργότερα και ο Μακρυγιάννης "τουτην την πατρίδα την έχομεν όλοι μαζί και σοφοί και αμαθείς και στρατιωτικοί και οι πλέον μικρότεροι άνθρωποι... Το λοιπόν δουλέψαμε όλοι μαζί, να την φυλάμεν και όλοι μαζί· και να μην λέγει ούτε ο δυνατός "εγώ " ούτε ο αδύνατος... Είμαστε στο "εμείς" και όχι εις το "εγώ".

- ❖ Για την ευδαιμονία του πολίτη σε συνάρτηση με την ευδαιμονία του συνόλου έχουν γράψει και άλλοι Έλληνες συγγραφείς :

Θουκυδίδης : « Εγώ τουλάχιστον πιστεύω, ότι η πόλις, η οποία ακμάζει ως σύνολον, ωφελεί περισσότερο τους ιδιώτας, παρά εάν, ενώ καθείς από τους πολίτας ευτυχής, εκείνη ως σύνολον αποτυγχάνη. Διότι ο άνθρωπος που ευδοκίμει εις τας ιδιωτικές του υποθέσεις, εάν η πατρίδα αυτού καταστραφή, χάνεται κι αυτός μαζί της, ενώ είναι πολύ πιθανόν ότι θα σωθή, εάν κακοτύχη μεν ο ίδιος, η πατρίς του όμως ευτυχής.» (μετάφραση Ελευθ. Βενιζέλου)

❖ Γενική θεώρηση του Μύθου:

«Η αλληγορία του σπηλαιού συμπυκνώνει το νόημα του αγώνα του ανθρώπου να λυτρωθεί από τα δεσμά της φαινομενικότητας που τον κρατούν στην άγνοια και την πλάνη και να ορθωθεί στο φως της αλήθειας» (Κ. Μιχαηλίδης). Η γνώση και η παιδεία συνδέονται με την δικαιοσύνη, καθώς είναι απαραίτητα στοιχεία προκειμένου ο άνθρωπος να απαλλαγεί από τα δεσμά του και να ζήσει μια ζωή ανώτερη και ποιοτικότερη. Η δικαιοσύνη κατέχει τη σημαντικότερη θέση στη νέα πολιτεία που οραματίζεται ο Πλάτωνας. Ποιοι όμως μπορούν να βοηθήσουν για την επικράτηση της; Οι φιλόσοφοι. Αυτοί που κατορθώνουν να βγουν από το σπήλαιο και φωτισμένοι μπορούν να ελευθερώσουν και τους άλλους που ζουν στο δεσμωτήριο. Οι φιλόσοφοι όμως είναι απρόθυμοι να κατέβουν πάλι στο σπήλαιο. Γι' αυτό πρέπει να πειστούν ή να εξαναγκαστούν.

Ετυμολογικά Σχόλια - Λεξιλογικές Παρατηρήσεις

άδικησομεν- από το *ἄδικος* < στερητικό *ἀ-* + *δίκη*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: δικαστής, κατάδικος, δικογραφία, ένδικος, δικηγόρος

ποιήσομεν- το ρήμα *ποιέω-ῶ* σχηματίζει το θέμα *ποι-* με πρόσφυμα *-ε-* + *-ω*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: ποιητής, προσποιούμαι, περιποιητικός, πραγματοποιώ, συνειδητοποιώ, παραποίηση.

ζήν-το ρήμα *ζω* σχηματίζει τα θέματα *ζη-*, *βίο-*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: ζωντανός, ζωηρός, ευζωία, βιώσιμος, έμβιος, βιοτικός

έπελάθου- από το *ἐπί* + *λανθάνω* που σχηματίζει το ισχυρό θέμα *ληθ-* και το ασθενές θέμα *λαθ-*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: λάθος, αλάνθαστος, λησμονιά, λήθη, αλήθεια

νόμω- το ρήμα *νέμω* σχηματίζει το θέμα *νεμ-* και με μετάπτωση *νομ-*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: νομοταγής, διανομή, νομάρχης, νομότυπος, παρανομία

μέλει- το ρήμα *μέλλω* σχηματίζει το θέμα *μελ-* ΟΜΟΡΡΙΖΑ: μέλημα, επιμελητής, αμελής, μελέτη, μεταμέλεια.

γένος - από το ρήμα *γίγνομαι* που σχηματίζει τα θέματα *γεν-*, *γν-* (με συγκοπή του *-ε-*), *γον-* (με μετάπτωση), *γένη-*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: γέννημα, γεννώ, απόγονος, γόνιμος, αγενής, γενέθλιος

διαφερόντως- από τη μετοχή *διαφέρων* του ρήματος *διαφέρω* < *διά* + *φέρω*· σχηματίζει τα θέματα *φερ-*, με μετάπτωση *φορ-*, *φωρ-*, *φαρ-*, με συγκοπή *φρ-*, οισ-, *ένεκ-*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: διαφορά, φερέφωνο, φορείο, υποφερτός, συμφορά, οισοφάγος, διένεξη
 πράξει -το ρήμα *πράττω* σχηματίζει το θέμα *πραγ-* + πρόσφυμα -j- + -ω. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: πράξη, σύμπραξη, πρακτικός, πεπραγμένα, είσπραξη
 μηχανάται- από το ουσιαστικό *μηχανή*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: αμήχανος, μηχανολόγος, μηχανικός, βιομηχανία
 συναρμόπτων- από το *συν* + *άρμόπτω* < ρίζα *αρ-*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: αρμονία, προσαρμογή, ανάρμοστος, συναρμολόγηση, εφαρμογή
 πολίτας- από το ουσιαστικό *πόλις*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: πολιτικός, συμπολίτης, πολιτεύομαι, αντιπολίτευση, πολιτεία, πολιορκώ, πολιτισμός, πολιούχος
 πειθοῖ- από το ρήμα *πείθω* που σχηματίζει τα θέματα *πειθ-*, *πιθ-* (με μετάπτωση) και *ποιθ-*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: πεποίθηση, ευπειθώς, πίστη, πειστικός, καλόπιστος, πιθανότητα
 μεταδίδονται- από το *μετά* + *δίδωμι* που σχηματίζει το ισχυρό θέμα *δω-* και το ασθενές *δο-*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: παράδοση, δόσοληψία, διαδίδω, καταδότης, αντίδοτο, δώρο, μεταδοτικότητα
 ωφελίας- από το ρήμα *ώφελώ*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: ωφέλιμος, ανώφελος, ωφελιμισμός, ανωφελής
 δυνατοί- από το ρήμα *δύναμαι* που σχηματίζει τα θέματα *δυνα-* και *δυνασ-*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: αδυναμία, δυνατότητα, ενδυνάμωση, δυναστεία, αποδυναμώνω
 ἀφίῃ- από το *ἀπό* + *ἴημι* που σχηματίζει το ισχυρό θέμα ji- και το ασθενές je-. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: αφέτης, αφήνω, χειραφετώ, σύνεση, άνετος, έφεση, άφεση
 τρέπεσθαι- το ρήμα *τρέπω* σχηματίζει το θέμα *τρεπ-* και με μετάπτωση *τραπ-*, *τροπ-*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: προτροπή, τρόπος, εκτροπή, ανατρέπω, τροποποίηση
 βούλεται- το ρήμα *βούλομαι* σχηματίζει το θέμα *βουλ-*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: βούληση, βούλευμα, κακόβουλος, άβουλος, βουλιμία
 καταχρήται- από το *κατά* + *χρῶμαι* που σχηματίζει τα θέματα *χρη-* και *χρα-*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: χρήσιμος, καταχραστής, καταχρηστικός, χρήματα, άχρηστος, χρήση
 σύνδεσμος- από το *συν* + *δεσμός* < *δέω* -ώ (= δένω). ΟΜΟΡΡΙΖΑ: δεσμώτης, δεσμοφύλακας, σιδεροδέσμιος, δέμα, υπόδημα, δέσιμο
 πόλεως- το ουσιαστικό *πόλις* είναι αβέβαιης ετυμολογίας· συνάπτεται με το ελληνικό *πέλομαι*· η ετυμολογία όμως αυτή θεωρείται αμφίβολη, όπως και η άλλη σύμφωνα με την οποία συγγενεύει με το ουσιαστικό *πύλη*
σκέψαι- το ρήμα *σκοπέομαι* -οῦμαι σχηματίζει το θέμα *σκεπ-* και με μετάπτωση *σκοπ-* + πρόσφυμα -ε- + -ω > *σκοπέω* -ῶ. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: σκέψη, σκοπιά, σκοπός, αυτοσκοπός, κατασκοπεύω, επίσκοπος
 εἶπον- το ρήμα *λέγω* σχηματίζει τα θέματα *λεγ-*, *λογ-*, *έρ-*, *έπ-*, *ρή-*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: διάλογος, λογότυπο, παράλογος, συλλέγω, λέξη, λεκτικός, ρητός, ρήτορας, έπος, καλλιέπεια, ανείπωτος
 έροῦμεν- μέλλοντας του ρήματος λέγω-βλ. παραπάνω εἶπον
φυλάττειν- από τη ρίζα *φνλακ-* + πρόσφυμα -j- + -ω > *φνλακ-j-ω* > *φυλάσσω*. ΟΜΟΡΡΙΖΑ: φύλακας, διαφύλαξη, παραφυλάω, θησαυροφυλάκιο, φυλακτό

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΚΕΕ

Ενότητα 11^η

1. Με βάση την εισαγωγή του βιβλίου σας, να συνδέσετε την ενότητα με τα προηγούμενα και με το θέμα όλου του έργου.
2. Με ποια φράση δηλώνεται το θέμα της ενότητας και ποια μέθοδο ακολουθεί ο Πλάτων στην ανάπτυξή του;
3. Να περιγράψετε με λίγα λόγια την εικόνα του σπηλαιού ή να τη δώσετε με σχέδιο.
4. Τι νομίζετε ότι συμβολίζουν τα δεσμά και η υποχρεωτική καθήλωση - ακινησία των ανθρώπων του σπηλαιού;
5. Ποιος είναι ο ρόλος του *τειχίου* στη σκηνοθεσία του Πλάτωνα; Γιατί δεν πρέπει να φαίνονται οι άνθρωποι αλλά τα αντικείμενα;
6. α) Να εντοπίσετε τα σημεία του κειμένου που μας επιτρέπουν να θεωρήσουμε ότι η κοινωνία των δεσμοτών είναι η πολιτική κοινωνία και ότι ο κόσμος του σπηλαιού είναι ο αισθητός κόσμος, β) Ποια είναι η κατάσταση της πολιτικής κοινωνίας (την οποία συμβολίζει η κοινωνία των δεσμοτών) και πώς περιγράφεται ο αισθητός κόσμος;
7. *ὥσπερ τοῖς θαυματοποιοῖς: Ὁ Ἀριστοτέλης (Περὶ κόσμου 398b16) γράφει: οἱ νευροσπάσται μίαν μήρινθον ἐπίσπασάμενοι ποιοῦσι καὶ αὐχένα κινεῖσθαι καὶ χεῖρα ζώου καὶ ὄμωμον καὶ ὄφθαλμόν.* Να συσχετίσετε το χωρίο αυτό με την πλατωνική παρομοίωση.
8. Με ποιους εκφραστικούς τρόπους αισθητοποιείται η εικόνα του σπηλαιού και των δεσμοτών και ποιος είναι ο λειτουργικός ρόλος καθενός;
- 9.. Να χαρακτηρίσετε τη γλώσσα και το ύφος του Πλάτωνα στην αλληγορία του σπηλαιού και να εξηγήσετε το χαρακτηρισμό σας.

Ενότητα 12^η

1. Ποιο θέμα θέτει για συζήτηση ο Σωκράτης και πώς συνδέεται με το θέμα της *Πολιτείας*, (Για τον τρόπο σύνδεσης να συμβουλευτείτε το διάγραμμα του διαλόγου στην εισαγωγή του βιβλίου σας).
2. Γιατί οι απάιδευτοι δεν μπορούν να αναλάβουν τη διοίκηση της πολιτείας;
3. Σε τι διαφοροποιείται η ζωή όσων έχουν λάβει την ορθή παιδεία από τη ζωή των απάιδευτων, των τυχαίων και αφιλοσόφητων πολιτικών; (Εκτός από το κείμενο να συμβουλευτείτε και τα σχόλια του βιβλίου σας).
4. α) Ποιον τρόπο ζωής προτιμούν οι πεπαιδευμένοι από την ανάληψη ευθυνών στη διοίκηση της πολιτείας; β) Με ποιον εκφραστικό τρόπο παρουσιάζει την επιθυμία τους ο Πλάτων;
5. *Ἡμέτερον δὴ ἔργον ... τῶν οἰκιστῶν ... μὴ ἐπιτρέπουν αὐτοῖς ὃ νῦν ἐπι-τρέπεται:* Ποιους ονομάζει ο Σωκράτης *οἰκιστές* και ποια κατάσταση περιγράφει με το τελευταίο σχόλιο;
6. Ποια περιεχόμενο νομίζετε ότι έχει η έννοια του *ἀγαθοῦ* στο κείμενο; (Να απαντήσετε, αφού συμβουλευτείτε τα σχόλια του βιβλίου σας).
7. Ποια είναι, σύμφωνα με τον Πλάτωνα, η σημασία της παιδείας για την ανάληψη ηγετικών θέσεων;
8. Ποιες ήταν στην αρχαιότητα οι δοξασίες για τις *νήσους των μακάρων*; Να τις συγκρίνετε με παρόμοιες αντιλήψεις άλλων θρησκειών και της χριστιανικής.
9. *τάς τε βελτίστας φύσεις:* Αφού διαβάσετε τα σχόλια του βιβλίου σας, να συγκρίνετε την άποψη του Πλάτωνα για τη *φύση* του ανθρώπου με την άποψη του Δημόκριτου: *ἡ φύσις καὶ ἡ διδαχὴ παραπλησίον ἐστί. Καὶ γὰρ ἡ διδαχὴ μεταρυσμοῖ τὸν ἄνθρωπον, μεταρυσμοῦσα δὲ φυσιοποιεῖ* 36.

10. Ποια είναι η θέση και ο ρόλος των *φυλάκων* στην πολιτεία, σύμφωνα με το κείμενο;
11. Σήμερα υπάρχουν άνθρωποι απρόθυμοι να αναλάβουν ηγετικές (πολιτικές) θέσεις; Ποια χαρακτηριστικά νομίζετε ότι έχουν συνήθως όσοι δεν επιθυμούν τέτοιες θέσεις;
12. Να εντοπίσετε στο κείμενο τους όρους (λέξεις) που χρησιμοποιεί ο Πλάτων για να χαρακτηρίσει το *άγαθό*, την πορεία προς αυτό και την προσέγγισή του³⁸. Τι αποκαλύπτουν για τη φύση του *άγαθοῦ*;
13. Να συγκρίνετε τον τρόπο με τον οποίο αποδίδει την έννοια του *άγαθοῦ* στην αλληγορία του σπηλαίου ο Πλάτων με την περιγραφή της *ἀρετῆς* στο ακόλουθο ποίημα του Σιμωνίδη του Κείου.

Η ἀρετή

Ένας λόγος λέει: Σε βράχια
 η Ἀρετή δυσκολοπάτητα φωλιάζει
 κι έναν τόπο θείο και πάναγνο αφεντεύει·
 δεν μπορούν του καθενός θνητού τα μάτια
 να τη δουν· την αντικρίζει μόνο εκείνος
 που από μέσα του ο ιδρώτας, σπαραγμός
 της καρδιάς του, θ' αναβρῦσει,
 μόνο εκείνος που ως τ' ακρόκορφο θα φτάσει
 της αντρείας.

(μτφρ. Θρ. Σταύρου)

Ενότητα 13^η

1. Ο Γλαύκων υποβάλλει την ένσταση ότι αν αναγκάσουν τους φιλοσόφους να επιστρέψουν στο σπήλαιο, θα τους αδικήσουν, αφού θα τους αναγκάσουν να ζουν χειρότερα, ενώ μπορούν να ζήσουν καλύτερα.
- α) Τι απαντά ο Σωκράτης στον Γλαύκωνα; Είναι, κατά τη γνώμη σας, πειστικό το επιχείρημα του Σωκράτη;
- β) Πώς κρίνετε εσείς την άποψη του Γλαύκωνα;
2. *νόμῳ οὐ τοῦτο μέλει, ὅπως ἔν τι γένος ἐν πόλει διαφερόντως εὖ πράξει, ἀλλ' ἐν ὅλῃ τῇ πόλει τοῦτο μηχανᾶται ἐγγενέσθαι*: Ποιος είναι ο σκοπός του νόμου σύμφωνα με τον Πλάτωνα; Να συγκρίνετε την άποψη αυτή με την άποψη του Πρωταγόρα για το νόμο, όπως εκφράζεται στον ομώνυμο διάλογο. (Μπορείτε να συμβουλευθείτε το σχετικό απόσπασμα στην 7η ενότητα του βιβλίου σας, σ. 90, ιδίως την τελευταία παράγραφο).
3. Ποιες είναι οι σχέσεις μεταξύ των πολιτών και μεταξύ νόμου και πολιτών σύμφωνα με το κείμενο; Πώς θα χαρακτηρίζατε το πολίτευμα στο οποίο οι σχέσεις ορίζονται με τον τρόπο αυτό;
4. *πειθοῖ τε καὶ ἀνάγκῃ*: Πώς δικαιολογείται η χρήση βίας από το νόμο;
5. Στα σχόλια του βιβλίου σας αναφέρεται ότι ο άριστος νομοθέτης κατά τον Πλάτωνα (*Νόμοι* 722b) συνδυάζει την πειθῶ με τη βία, η οποία αφορά *τὸν ἄπειρον παιδείας ὄχλον*. Ποιες είναι οι δικές σας σκέψεις στο θέμα αυτό; Είναι αναγκαίο να ασκείται βία;
6. Συμφωνείτε με την πλατωνική άποψη ότι πρέπει η πολιτεία να υποχρεώνει τους πολίτες να ακολουθήσουν μια συγκεκριμένη πορεία, έναν καθορισμένο τρόπο ζωής;

7. Ο Αριστοτέλης (Πολιτικά 1264b 17-26) απορεί «πώς ενώ (ο Σωκράτης) αφαιρεί από τους φύλακες την ευδαιμονία, ισχυρίζεται ότι ο νομοθέτης οφείλει να κάνει ευτυχισμένη ολόκληρη την πόλη, πράγμα αδύνατον, όταν κάποιοι, λίγοι ή πολλοί, δεν θα είναι ευτυχισμένοι. Διότι η ευδαιμονία δεν αποτελείται από μέρη όπως ο άρτιος αριθμός· διότι ο αριθμός μπορεί να είναι άρτιος στο σύνολό του, αλλά τα μέρη από τα οποία αποτελείται να μην είναι άρτιοι αριθμοί. Η ευδαιμονία όμως δεν έχει αυτή την ιδιότητα. Αλλά αν δεν είναι ευτυχισμένοι οι φύλακες, ποιοι θα είναι; Όχι βέβαια οι τεχνίτες και το πλήθος αυτών που ασχολούνται με βάνουσα έργα». (μτφρ. Ν. Παρίσης, διασκευή).

Συμφωνείτε με την άποψη του Αριστοτέλη; Να απαντήσετε κρίνοντας την επιχειρηματολογία του.

